LIBER COMENTATE

Lyceum

Antologie,
notă asupra ediției,
prefață,
note și
bibliografie de
NICOLAE
CONSTANTINESCU

GEORGE COȘBUC

Cîntece de vitejie

EDITURA ALBATROS

TEXTE COMENTATE

Lyceum

1981
EDITURA ALBATROS
BUCUREȘTI

Scanned with OKEN Scanner

GEORGE COȘBUC

Cîntece de vitejie

Antologie,
tabel cronologic,
prefață,
note și
bibliografie de
NICOLAE CONSTANTINESCU

Scanned with OKEN Scanner

Scanned with OKEN Scanner

Lector : MARCELA PĂDUREAN
Tehnoredactor : GABRIELA ILIOPOLOS

Bun de tipar 15.IX.1981. Apărut 1981
Comanda nr. 1 215. Coli de tipar 5

Comanda nr. 10 276
Combinatul Poligrafic „Casa Scînteii"
Piața Scînteii nr. 1, București,
Republica Socialistă România

TABEL CRONOLOGIC

1866 La 20 septembrie se naşte la Hordou, în ţinutul Năsăudului, George Coşbuc, unul din cei 15 copii ai preotului Sebastian şi ai preotesei Maria. Tatăl poetului era om şcolit, făcuse studii teologice la Blaj ; mama, ea însăşi fiică de preot, nu avea prea multă carte, dar era foarte talentată în spunerea basmelor şi extrem de sensibilă la frumos.

1874—1876 Copilul Coşbuc continuă studiile elementare, începute în satul natal, la Telciu, unde învaţă destul de bine limba germană. „Copilăria petrecută la Hordou, Salva şi Telciu, într-un mediu ţărănesc autentic şi într-o atmosferă de basm şi legendă, de hore şi chiuituri, va lăsa puternice amprente asupra întregii dezvoltări ulterioare a lui George Coşbuc.“ (Gavril Scridon, *Prefaţa* la G. Coşbuc, *Opere alese*, vol. I, E.P.L., Buc. 1966, p. VIII.)

1876 Viitorul poet trece la gimnaziul românesc din Năsăud. Societatea culturală a gimnaziului, „Virtus Romana Rediviva“, este desfiinţată de autorităţile imperiale.

Scanned with OKEN Scanner

1880 Din acest an datează primele poezii cunoscute ale lui George Coşbuc, pe care amintirile colegilor săi ni-l prezintă ca pe un tînăr chinuit de demonul creaţiei. „Virtus Romana Rediviva“ îşi reia activitatea.

1882 Unele din producţiile poetice citite în faţa colegilor şi a profesorilor încep să fie publicate în revista manuscrisă „Muza someşană“ ; este ales vicepreşedinte al societăţii „Virtus Romana Rediviva“.

1883 Devine preşedinte al acesteia ; continuă să publice în revista societăţii.

1884 Termină liceul şi se înscrie, împotriva dorinţei familiei, la Facultatea de filosofie şi litere a Universităţii din Cluj, unde audiază şi cursurile de folclor ale profesorului Gr. Silaşi ; publică în „Tribuna“ poemul *Filosofii şi plugarii* sub semnătura C. Bocşu (o anagramă a numelui Coşbuc).

1885 Colaborează la „Familia“ şi la „Tribuna“.

1886 Renunţă, din motive necunoscute, la studiile universitare. Începe corespondenţa cu Ioan Slavici. În toamnă părăseşte Clujul, fiind bolnav, şi se întoarce la Hordou.

1887 Vara pleacă la Sibiu, unde lucrează ca redactor al revistei „Tribuna“.

1889 Este socotit a fi, împreună cu anul precedent, unul dintre cei mai rodnici ani ai poetului. În numărul din 24 mai al „Tribunei“ apare *Nunta Zamfirei*. Toamna, la chemarea lui

Scanned with OKEN Scanner

Titu Maiorescu, poetul trece munţii venind la Bucureşti: „Apariţia lui în Bucureştiul vechi a fost ca un aer sănătos ce năvăleşte dinspre o pădure de brazi, prin ferestrele larg deschise, într-o cameră îmbîcsită de fum de ţigară, de zaţ de cafele şi de cupe deşarte". (Radu Cosmin, *Amintiri din viaţa culturală a vechiului Bucureşti*, în *Cele trei Crişuri*, XVI (1935), p. 105—106).

La 15 iunie moare Mihai Eminescu; la 31 decembrie moare Ion Creangă.

1890—1893 Ocupă funcţii mărunte la Ministerul cultelor ; colaborează la o *Carte de citire* apărută la Ploieşti în 1890.

1893 Apare volumul *Balade şi idile* primit entuziast de I. L. Caragiale şi recenzat favorabil de Ovid Densusianu, G. Bogdan-Duică, D. Evolceanu etc. ; în acelaşi timp începe şi campania de discreditare a poetului, sub acuzaţia de plagiat susţinută de un poet şi traducător obscur — Grigore N. Lazu — căruia i se alătură A. Bacalbaşa, Al. Macedonski, C. A. Ionescu-Caion etc. ; în apărarea poetului se ridică Al. Vlahuţă, N. Iorga, C. Dobrogeanu-Gherea.

La Cluj are loc procesul „memorandiştilor" ; poezia lui Coşbuc *In oppressores* este multiplicată şi răspîndită ca un manifest, pe foi volante, între participanţi.

1894 Împreună cu I. L. Caragiale şi Ioan Slavici scoate, cu sprijinul material al librarului C. Sfetea, revista „Vatra", în care se tipă-

Scanned with OKEN Scanner

resc, printre altele, incendiarele poeme *In opressores* şi *Noi vrem pămînt.*

1895 Se căsătoreşte cu Elena Sfetea ; în acelaşi an se naşte unicul lor fiu — Alexandru.

1896 Apare al doilea volum de versuri — *Fire de tort* — recenzat în principalele publicaţii ale vremii : „Familia", „Convorbiri literare", „Tribuna", „Telegraful român", „Adevărul ilustrat" etc.

Traducerile din Virgiliu *(Aeneis)* şi Byron *(Mazepa)* văd lumina tiparului.

1897 Pentru traducerea din Virgiliu, Coşbuc primeşte premiul Herescu-Năsturel, al Academiei.

Enea Hodoş publică la Caransebeş volumul : George Coşbuc, *Versuri şi proză*, pe care comentatorii îl reţin fiind prima şi singura culegere din opera poetului apărută în Transilvania în timpul vieţii sale.

Apar traducerile din literatura indică, de care Coşbuc se apropiase, aprofundînd-o în anii din urmă (este vorba de *Antologia sanscrită*, la Craiova, şi *Sacontala* de Calidassa, la Bucureşti).

Devine redactor la „Foaia interesantă" la care mai colaborau Caragiale, Panait Cerna, Cincinat Pavelescu ; în acelaşi an revista îşi încetează apariţia.

Intră în comitetul de redacţie al unei noi reviste — „Albina" — destinată luminării maselor. Printre colaboratori se numărau isto-

Scanned with OKEN Scanner

ricul A. D. Xenopol, Dr. C. Istrati, scriitorii Al. Vlahuţă, St. O. Iosif, M. Sadoveanu etc.

1898 Este ales membru corespondent al Academiei Române.

1899 Publică *Războiul nostru pentru neatîrnare (1877—1878). Povestit pe înţelesul tuturor.*

1900 La 7 iunie moare tatăl poetului, preotul Sebastian Coşbuc.

1901 La 2 decembrie apare primul număr din revista „Semănătorul" editată de Coşbuc şi Vlahuţă. În articolul *Primele vorbe* se arată programul revistei care se vrea „un stindard de pace, de înseninare şi de înfrăţire intelectuală, de apostolică muncă pentru dezmorţirea inimilor care tînjesc, pentru redeşteptarea avîntului de odinioară în sufletele româneşti, pentru chemarea atîtor puteri risipite la o îndrumare mai sănătoasă — la sfînta grijă a întăririi şi înălţării neamului acestuia".

1902 Apare volumul *Ziarul unui pierde-vară.* „Pentru cel ce urmăreşte dezvoltarea poetului, volumul acesta prezintă un stadiu de evoluţie interesant, pentru publicul mare el n-a mai fost un eveniment ca *Baladele şi idilele* sau *Firele de tort.* Cauza a fost relevată adesea. Înstreinat din mediul în care a crescut, cunoscător profund al sufletului ţăranului român din Ardeal, nu s-a putut împăca încă cu împrejurarea actuală." (Sextil Puşcariu, *Cinci ani de mişcare literară (1902—*

Scanned with OKEN Scanner

1906), Bucureşti; Minerva, 1909; p. 28, apud. G. Scridon, *Note şi variante* la G. Coşbuc, *Opere alese*, vol. II., Edit. Minerva, Buc., 1972, p. 427.)

Coşbuc şi Vlahuţă părăsesc conducerea „Semănătorului", care îşi modifică vizibil direcţia.

Poetul petrece cîteva săptămîni în Italia; scrie cu această ocazie povestirea *Amicul meu din Torbole.*

1903 Apare volumul de proză *Dintr-ale neamului nostru*, cu un pronunţat caracter de popularizare.

Moare mama poetului, Maria Coşbuc (8 septembrie).

1904 Apare ultimul volum de poezii originale — *Cîntece de vitejie.* „*Cîntecele de vitejie* nu se pot măsura cu volumele de mai înainte. Sînt chiar încredinţat că ele nici n-au avut intenţia de a mai spori o glorie veche. Ele au voit să fie o lucrare folositoare şi au primit conştient urmările ce nu se pot ocoli ori de cîte ori poetul nu voieşte să fie numai poet, ci şi altceva, d.e. om de stat, publicist, sociolog. G. Coşbuc răspunde cu acest volum aceloraşi solicitări care l-au făcut să scrie şi părţi din istoria modernă a României în formă populară". (G. Bogdan Duică, cronica la *Cîntece de vitejie* în „Convorbiri literare", XXXVIII, nr. 12, 1904, 1145, apud G. Scridon, *op. cit.*, p. 458—459.)

1906 Împreună cu Ion Gorun şi Ilarie Coşbuc editează revista „Viaţa literară".
Apare traducerea la *Georgicele* de Virg

1907 Primăvara încep marile răscoale ţărăneşti poezia *Noi vrem pămînt!* de G. Coşbuc este răspîndită pe foi volante printre răsculaţi; se cere arestarea poetului.

1908 După aproape 20 de ani, poetul se întoarce în Transilvania; revede cu emoţie Sibiul, Năsăudul, satul natal — Hordou, alte locuri ale copilăriei.

1909 Un nou periplu transilvan; cunoştinţa cu Liviu Rebreanu.

1910 Poetul lucrează intens la traducerea *Divinei Comedii* de Dante.
Călătorie în Austria, vizitează Viena.

1911 Din nou la cură în staţiunea Karlsbad (Austria).
Continuă să lucreze la traducerea din Dante.

1912 Călătorie de studii în Italia, unde face studii dantești şi de limbă italiană.
La întoarcere se opreşte din nou în Ardealul natal. Continuă activitatea de luminare a poporului participînd împreună cu alţi confraţi scriitori la şezători literare organizate în diferite locuri din ţară.

1913 Participă la sărbătorirea jubileului gimnaziului din Năsăud (50 de ani de la înfiinţare).
Publică o culegere de *Balade*.

Scanned with OKEN Scanner

1906 Împreună cu Ion Gorun şi Ilarie Chendi, Coşbuc editează revista „Viaţa literară". Apare traducerea la *Georgicele* de Virgiliu.

1907 Primăvara încep marile răscoale ţărăneşti ; poezia *Noi vrem pămînt !* de G. Coşbuc este răspîndită pe foi volante printre răsculaţi ; se cere arestarea poetului.

1908 După aproape 20 de ani, poetul se întoarce în Transilvania ; revede cu emoţie Sibiul, Năsăudul, satul natal — Hordou, alte locuri ale copilăriei.

1909 Un nou periplu transilvan ; cunoştinţa cu Liviu Rebreanu.

1910 Poetul lucrează intens la traducerea *Divinei Comedii* de Dante.
Călătorie în Austria, vizitează Viena.

1911 Din nou la cură în staţiunea Karlsbad (Austria).
Continuă să lucreze la traducerea din Dante.

1912 Călătorie de studii în Italia, unde face studii dantești şi de limbă italiană.
La întoarcere se opreşte din nou în Ardealul natal. Continuă activitatea de luminare a poporului participînd împreună cu alţi confraţi scriitori la şezători literare organizate în diferite locuri din ţară.

1913 Participă la sărbătorirea jubileului gimnaziului din Năsăud (50 de ani de la înfiinţare).
Publică o culegere de *Balade*.

Scanned with OKEN Scanner

Continuă să lucreze la traducerea *Divinei Comedii.*

1914 Din nou în Transilvania, în ianuarie la Gherla şi la Cluj, toamna la Năsăud şi Feldru, de unde este silit să plece o dată cu începerea primului război mondial.

1915 Piere, într-un accident de automobil, în Oltenia, unicul fiu al poetului, Alexandru. Evenimentul îl zguduie pe Coşbuc, care nu-şi va mai reveni.

1916 Este ales membru activ al Academiei Române, dar înaltul titlu academic nu are efecte deosebite asupra moralului şubrezit al poetului.

1918 La 9 mai Coşbuc moare, fiind înmormîntat la cimitirul Bellu. L-au condus pe ultimul drum I. Slavici, Ion Bogdan, D. Onciul, G. Galaction, admiratori ai poeziei sale.

N. C.

Scanned with OKEN Scanner

PREFAȚA

„POET ȘI CRITIC"

Atras în permanență de realizările perene ale marii literaturi clasice, pe care le cunoscuse încă din anii școlarității și din care a tradus cu netăgăduită pricepere, George Coșbuc și-a asumat, ca poet, cîteva din prerogativele acesteia. Claritatea expresiei și echilibrul construcției fiecărui poem, frazarea impecabilă și versificația fără cusur, cultivarea valorilor umane celor mai înalte — cinstea, demnitatea, neînfricarea — sînt note clasice care se întîlnesc la Coșbuc cu un fond folcloric viguros, cu o robustă concepție populară despre viață, convertindu-se într-o poezie a sentimentelor intens trăite, a bucuriei vieții în mijlocul naturii, a elanurilor patriotice și a prevestirii apropiatei izbăviri.

Raportată la momentul apariției, o asemenea poezie nu putea decît să șocheze și să dea naștere la reacții bizare, cu atît mai mult cu cît avea de înfruntat umbra vie a marelui Eminescu. Înfrîngînd inerentele adversități pe care noutatea le întîmpină de obicei, poezia coșbuciană și-a cîștigat repede simpatizanții, lumea literară de la sfîrșitul se-

Scanned with OKEN Scanner

colului al XIX-lea salutînd cu satisfacţie apariţia unui nou şi original poet, a cărui operă a primit, curînd, consacrarea. Nu este întîmplător faptul că cel dintîi volum al poetului — *Balade şi idile (1393)* — era prezentat elogios de un alt mare scriitor şi apropiat prieten al lui Emineseu — I. L. Caragiale — care scria în revista sa *Moftul român* din iunie 1893 : „Pe cîmpul vast al publicisticii române, pe care creşte atîta spanac des şi abundent, a apărut, în sfîrşit, zilele acestea şi un copac, şi e aşa de mîndru şi aşa de puternic, că mii şi mii de recolte de buruieni se vor perinda şi el va sta tot în picioare, tot mai sănătos şi mai trainic, înfruntînd gustul actual şi vremea cu schimbările ei capricioase, şi făcînd din ce în ce mai mult fala limbii noastre — cu volumul de *Balade şi idile* de George Coşbuc".

Popularizată prin ediţii succesive şi prin manualele şcolare, poezia lui George Coşbuc a intrat repede în conştiinţa publică. Versurile de dragoste au fost puse pe note şi au devenit adevărate romanţe populare, nu o dată numele autorului nefiind cunoscut sau neinteresîndu-i pe cei care le cîntă. Vibrantele poeme sociale şi înălţătoarele lui poezii patriotice au fost şi sînt încă recitate la serbări, la întruniri publice, devenind adevărate manifeste politice ca în cazul binecunoscut al lui *Noi vrem pămînt !*

Fără îndoială, o asemenea popularitate are, în timp, efecte nefavorabile asupra receptării operei. E uşor de observat, astfel, că, în vre-

Scanned with OKEN Scanner

mea din urmă, poezia coşbuciană nu se mai bucură de atenţia şi entuziasmul cu care era privită cu cinci-şase decenii în urmă. La aceasta contribuie, firesc, şi noile experienţe lirice pe care ultimele decenii le-au promovat şi impus, modificînd radical conceptul de poezie şi, implicit, gustul publicului. În raport cu Blaga sau cu Arghezi, în a căror poezie se găsesc destule afinităţi (tematice) cu cea a lui Coşbuc, aceasta din urmă apare, în bună măsură, vetustă. Chiar cînd demersul critic este serios şi bine intenţionat, aprecierea poeziei coşbuciene din perspectiva cititorului modern nu este deloc măgulitoare : „Pentru cine n-a părăsit nici o clipă, în ultimii douăzeci de ani, atmosfera lirică a poeziei noi, atmosfera strict interioară, de subtilităţi şi nu de masive stări sufleteşti, care, chiar existînd, sînt toate de derivaţie urbană, poezia lui Coşbuc este o plăcere, desigur de felul plăcerii pe care orăşeanului i-o dă un *week-end*". (Vladimir Streinu, *Clasicii noştri*, 1943).

Pe de altă parte, fără să fie nici pe departe ceea ce se numeşte de obicei o poezie „controversată", „încifrată", fiind, dimpotrivă, „fără nădejde inteligibilă", cum afirma G. Călinescu referindu-se la *Baladă*, creaţia poetului din Hordoul Năsăudului se lasă din ce în ce mai greu supusă comentariului critic. Ea pare să-şi fi dezvăluit chiar primilor exegeţi semnificaţiile, implicaţiile, resorturile intime ale scriiturii. Exagerînd, firește, s-ar putea spune că un studiu ca acela al lui

Scanned with OKEN Scanner

Dobrogeanu-Gherea, *Poetul ţărănimii*, din 1897, ori excelenta analiză întreprinsă de G. Ibrăileanu la poezia *Vara (Consideraţii tehnice)* din 1923, au extras, în linii generale, esenţa creaţiei poetului ardelean, dominantele acesteia, direcţionînd, într-un fel, următoarele cercetări.

Fără să fi fost niciodată pe de-a-ntregul un „poet uitat", cum spunea Liviu Rebreanu în 1937, Coşbuc a intrat în „conul de umbră" al criticii care, adesea, l-a ignorat, readucîndu-l în actualitate mai ales în ocazii festive. O explicaţie a acestei situaţii o oferea, în acelaşi an, G. Călinescu : „Cu G. Coşbuc s-a petrecut, după război, ceea ce s-a întîmplat cu mai toţi scriitorii «clasici», adică de dinainte de 1916. Tinerii i-au uitat, socotindu-i perimaţi, iar şcoala şi tradiţionaliştii le-au ridicat altare, fără să-i citească însă. În 1919, cînd a apărut a IX-a ediţie din *Balade şi idile*, se trăsese din acest volum 21 de mii de exemplare, cifră pentru poezie astronomică. Azi, pare-se, Coşbuc nu se mai citeşte. Fără îndoială că lucrurile trebuie să se îndrepte, că o critică, deloc retrogradă, trebuie să lege generaţiile între ele şi să indice punctele trainice. Dacă printre poeţii mai vechi unul este nedreptăţit, acela este Coşbuc." (G. Călinescu, *G. Coşbuc*, în *Adevărul literar şi artistic*, XVIII, seria a III-a, 854, 1937, retipărit în *Ulysse*, E.P.L., Buc., 1967, p. 80.)

Este interesant de relevat că, la trei decenii şi jumătate de la însemnările lui G. Călinescu, posteritatea critică a lui Coşbuc, „acest

Scanned with OKEN Scanner

poet neînțeles", era pusă din nou în discuție, Mircea Zaciu sintetizînd astfel cele trei «nesanse» ale poetului : „1) o carieră fulminantă (pentru o epocă), succes larg, răsunător, detractori mărunți și penibili ; 2) o critică de circumstanță (nici azi, o monografie serioasă) ; 3) o posteritate ironic binevoitoare, care l-a «acceptat» unanim, respectînd o convenție ipocrită." (M. Zaciu, *Coșbuciene*, în *Colaje*, Edit. Dacia, Cluj, 1972, p. 39.)

Adevărul este că după o perioadă în care poezia lui Coșbuc a fost eclipsată de noile experiențe lirice care au dominat epoca interbelică, ea a revenit în actualitate după Eliberare cînd s-a supralicitat, în spiritul direcției imprimate de Gherea, latura sa socială. Prefața la *Poezii*, vol. I—II, E.S.P.L.A., Buc., 1953 este extrem de elocventă în acest sens.

Odată cu trecerea timpului, zelul sociologizant s-a mai atenuat, făcînd loc unei priviri mai cuprinzătoare asupra operei poetului, monografia publicată în 1966 de D. Micu, prefațatorul ediției din 1953, oferind o deschidere către ansamblul creației coșbuciene, în variatele ei aspecte.

Cu studiile lui D. Vatamaniuc (*G. Coșbuc. O privire asupra operei literare*, E.P.L. Buc., 1967), Mircea Tomuș (*15 poeți*, E.P.L., Buc., 1968), Adrian Fochi (*G. Coșbuc și creația populară*, „Universitas", Edit. Minerva, Buc., 1971), G. Scridon, *George Coșbuc*, în *Istoria literaturii române*, vol. III, Edit. Academiei, Buc., 1973), Petru Poanță (*Poezia lui George*

Scanned with OKEN Scanner

Coşbuc — eseu monografic, Edit. Dacia, Cluj-Napoca, 1976) etc., înţelegerea mesajului poeziei coşbuciene cîştigă în adîncime şi diversitate.

Se adaugă la acestea studiile bio-bibliografice (v. de ex. G. Scridon, I. Domşa, *George Coşbuc. Bibliografie*, Edit. Academiei, Buc., 1965) şi acelea care îşi propun ca obiect tehnica versificaţiei, domeniu în care Coşbuc este socotit, pe bună dreptate, un adevărat maestru (v. de ex. Al. Toşa, *Frecvenţa tipurilor de rimă în poezia lui Coşbuc*, în *Limbă şi literatură*, vol. XI, 1966; Al. Bojin, *Procedee stilistice în poezia lui George Coşbuc*, *idem*; Ladislau Gáldi, *Introducere în istoria versului românesc*, „Universitas", Edit. Minerva, Buc., 1971, cap. VII, *Versificaţia „micului romantism"*, p. 288—301).

Astfel s-ar putea afirma că marile adevăruri despre poezia lui Coşbuc s-au spus, aflîndu-ne cumva în faţa unei opere „închise", lectorul contemporan scăpînd cu greutate din capcanele truismelor de tot felul. Pe de altă parte trebuie să acceptăm că despre un poem, cu atît mai mult despre ansamblul operei unui poet, nu se poate spune niciodată totul. Ar fi în contradicţie cu binecunoscuta şi acceptata aserţiune privind polisemia poeziei. Ar însemna, în ultimă instanţă, anularea calităţii de poem şi, în acelaşi timp, discreditarea actului critic.

Deşi un teritoriu cu cărări ferm tăiate de antecesori, adesea prea bătătorite, cu puţine ascunzişuri şi locuri umbrite, poezia lui

Scanned with OKEN Scanner

George Coşbuc invită încă şi astăzi la itinerarii din care nu lipsesc fascinante popasuri, cu nebănuite satisfacţii spirituale. Aceasta poate fi şi o invitaţie adresată cititorului tînăr de a-şi îndrepta paşii spre tărîmul, nu o dată ocolit, mai mult din prejudecată, al poeziei coşbuciene. Fiindcă creatorul acestui univers merită, de bună seamă, caracterizarea lui G. Ibrăileanu care, premergînd sentinţele scrise mai tîrziu de G. Călinescu la finele monografiilor despre Mihai Eminescu şi Ion Creangă, îl aşază pe George Coşbuc alături de iluştrii lui înaintaşi : „Trebuia un concurs rar de împrejurări ca să poată apărea un Coşbuc. Trebuia să se nască, într-un sat de ţărani sănătoşi şi bogaţi cu vechi aşezări cinstite, un fecior genial, cu sufletul — amestec rar — contemplativ şi viteaz. Şi astfel, în acest secol tulbure şi plin de contraste, a putut apărea un poet clasic în adevăratul înţeles al cuvîntului." (G. Ibrăileanu, *Cei morţi* în *Note şi impresii*, 1920, p. 250.)

„LUPTA VIEŢII"

Asemenea operei, biografia poetului nu are părţi obscure ; biografii ne-au spus tot despre el. Deşi născut în casa unui preot, Coşbuc a crescut ca un fiu de ţărani, a gîndit şi a simţit ţărăneşte, a avut sentimentul dezrădăcinării şi a resimţit şocul contactului cu lumea citadină, dar s-a adaptat convenabil la realităţile oraşului. Nostalgia lui după o Arcadie rurală este oricum mai puţin accen-

Scanned with OKEN Scanner

tuată decît la Creangă, care s-a complăcut în „țărăniile“ lui pînă la moarte. Ca orice scriitor român, a scos reviste proprii și a colaborat la altele, făcînd din scrisul său o armă de luptă pentru cauza celor nedreptățiți. A avut vocație de tribun și și-a definit cu exactitate locul și menirea în lume ca poet, socotindu-se a fi *suflet în sufletul neamului meu.*

În poezie, a avut o reală disponibilitate de a se multiplica în zeci de „personaje“, trăind cu sinceritate sentimentele altora sau, în orice caz, făcîndu-ne pe noi, cititorii, să credem aceasta.

S-a bucurat de viață, pe care o privea ca pe o luptă *(Război e, de viteji purtat!)*, a filosofat curajos pe marginea morții *(Cei buni n-au vreme de gîndit / La moarte și la tînguit)*, dar a reacționat omenește cînd aceasta i-a răpit unicul fiu.

N-a fost niciodată prea sus pe scara ierarhiilor sociale, dar nici prea jos, fiind un „boier sărac“, cum îi plăcea să-și zică.

Cîteva date concrete din existența poetului, începută la 20 septembrie 1866 în casa preotului Sebastian Coșbuc și a soției acestuia, Maria, din Hordoul Năsăudului, vor ilustra afirmațiile generale de mai sus.

Coșbuc a avut, deci, privilegiul de a se naște în ținutul liber al Năsăudului, libertate cîștigată de localnici în schimbul păzirii granițelor întinsului Imperiu Austro-Ungar din care Transilvania făcea, încă, parte pe acea vreme. Povestirile în familie, strădaniile și sacrificiile strămoșilor, fugiți de pe moșia unui

Scanned with OKEN Scanner

grof din vecinătate pentru a scăpa de iobăgie, vor fi stîrnit admirația viitorului poet și vor fi implantat în cugetul lui ideea scumpă de libertate.

Din anii copilăriei biografii reţin, de asemenea, acele împrejurări care l-au pus pe Coşbuc într-un contact fertil cu folclorul local, cu poezia populară, cu creatorii înzestraţi ai acelor locuri. În felul acesta poetul a asimilat, genuin, folclorul, care va deveni una din sursele esenţiale ale inspiraţiei sale, o latură dominantă a originalităţii sale. Chiar în timpul studiilor gimnaziale de la Năsăud (1876—1884), contactul cu valorile tradiţionale ale satului transilvănean nu numai că nu se atenuează, ci chiar sporesc, îndrumările profesorilor săi aducînd un adaos de înţelegere.

Dar, în acelaşi timp, anii de studiu au adăugat acestui prim strat de cultură (populară) date noi. Învăţarea limbilor clasice (latina, în primul rînd) şi moderne (germana, mai ales) îi îngăduie tînărului Coşbuc să ia contact direct cu valorile literaturii universale din care, cu o pasiune care nu l-a părăsit niciodată, a făcut remarcabile traduceri.

Dealtfel începuturile lui literare sînt chiar nişte traduceri şi adaptări cu care s-a prezentat în faţa exigenţilor exegeţi grupaţi în societatea literară „Virtus romana rediviva", al cărei nume vorbeşte elocvent despre atmosfera patriotică ce domnea în acel centru de cultură românească ce a fost Năsăudul la sfîrşitul veacului trecut. Deşi interzisă de

Scanned with OKEN Scanner

autorităţi. în 1876, societatea culturală a elevilor liceului din Năsăud şi-a reluat activitatea după patru ani, Coşbuc jucînd un rol important în activitatea acestui for de cultură şi de educaţie patriotică.

Vicepreşedinte şi, apoi, preşedinte al societăţii „Virtus romana rediviva", tînărul licean se impune în faţa colegilor şi profesorilor săi ca un talent poetic autentic căruia i se prevede un strălucit viitor. În revista „Muza someşană", scrisă de mînă pentru membrii societăţii, Coşbuc publică o parte din exerciţiile sale de început — traduceri, adaptări, imitaţii, creaţii originale.

În pofida intenţiilor familiei, care i-ar fi dorit şi lui o carieră duhovnicească, George alege calea laică, înscriindu-se la Facultatea de filosofie (şi litere) din Cluj. Studiile universitare nu merg prea bine, dar poetul continuă să se cultive, adîncind lecturile din literatura universală, acum ceva mai selectiv, fiind interesat de clasicii greci, de Goethe, de Schiller.

Debutul în presa literară propriu-zisă şi-l face în 1884, cu o traducere din Petöfi, publicată în revista lui Iosif Vulcan „Familia", aceeaşi care găzduise cu 18 ani în urmă versurile de început ale „Luceafărului" poeziei româneşti.

Dar talentul său va fi remarcat ceva mai tîrziu, după publicarea poeziei *Filosofii şi plugarii* în „Tribuna" de la Sibiu, unde atrăgea atenţia fostului coleg al lui Eminescu şi Caragiale din redacţia ziarului „Timpul". —

Scanned with OKEN Scanner

nuvelistul Ioan Slavici. La Sibiu, Coşbuc găseşte o atmosferă spirituală elevată, un cadru intelectual propice, perioada cît a lucrat în redacţia „Tribunei" fiind socotită dé poet, şi nu numai de el, drept cea mai fertilă din întreaga sa carieră. A fost o perioadă de căutări, de experimente, de încercări în vederea găsirii timbrului propriu, a acelei note particulare, unice care deosebeşte un poet adevărat de versificatorul de duzină.

Cu *Nunta Zamfirei*, publicată în „Tribuna" din mai 1889, Coşbuc dovedea, fără putinţă de tăgadă, că îşi găsise acest timbru specific şi noutatea, originalitatea, vigoarea glasului poetului transilvan nu puteau să scape atenţiei magistrului criticii româneşti din acea vreme — Titu Maiorescu. Chemat la Bucureşti şi sprijinit materialiceşte, la început, de acesta, Coşbuc se adaptează destul de greu ritmurilor Capitalei, mai ales că nici slujba obţinută nu-i oferea motive de satisfacţie.

Din acumulările etapei sibiene, distilate în cei patru ani de peregrinări bucureştene, se încheagă volumul *Balade şi idile* din 1893. Salutat entuziast de unii, între care şi Caragiale, cum am arătat, volumul a stîrnit invidia unor poeţi mărunţi care au întreţinut o campanie de denigrare a autorului, acuzat pe nedrept, în cea mai mare parte, de plagiat. Dar dezvăluind sursele unor teme sau motive străine prelucrate de Coşbuc în poemele sale, denigratorii îi făceau indirect un elogiu poetului român, subliniind astfel tocmai originalitatea lui, capacitatea de a transpune în-

Scanned with OKEN Scanner

tr-un registru propriu, distinct, anumite împrejurări tematice.

Din ce în ce mai stăpîn pe uneltele sale, poetul renunţă la împrumuturi şi modele, creînd o poezie profund ancorată în realităţile româneşti, în viaţa satului mai ales, pe care o cunoştea ca nimeni altul. Ilustrativ în acest sens este volumul *Fire de tort* (1896), care cuprinde piese antologice precum *Lupta vieţii*, *Noi vrem pămînt !*, *Doina*, *În miezul verii*, *Iarna pe uliţă*, *Dragoste învrăjbită*, *Decebal către popor* etc.

Pe măsură ce se lasă prins de publicistică — în 1894 scoate împreună cu Caragiale şi Slavici revista „Vatra" ; în 1897 conduce revista „Foaia interesantă" ; din acelaşi an face parte din redacţia revistei „Albina" unde publică numeroase articole de popularizare a ştiinţei pentru săteni ; în 1901 editează împreună cu Vlahuţă revista „Semănătorul" ; în 1906, împreună cu Ion Gorun şi Ilarie Chendi, scoate revista „Viaţa literară" — şi pe măsură ce „intră tot mai mult în împărăţia fantastică a lui Dante" (G. Scridon), vigoarea creaţiei coşbuciene scade. Ca atare volumele *Ziarul unui pierde-vară* (1902) şi *Cîntece de vitejie* (1904) conţin, alături de cîteva piese remarcabile, cum ar fi *Moartea lui Gelu* sau *Nunta-n codru*, respectiv *Pentru libertate* şi *O scrisoare de la Muselim-Selo*, compoziţii minore, variaţiuni pe teme din volumele precedente, izbutite din punctul de vedere al realizării formale, dar lipsite de forţa adevăratei poezii.

Scanned with OKEN Scanner

Poet angajat în sensul cel mai înalt al cuvîntului, considerînd literatura drept o armă de luptă („Fără idealuri nu e luptă, şi fără luptă nu e nici literatură"), Coşbuc ia parte activă la toate evenimentele epocii. Astfel este prezent la procesul Memorandiştilor de la Cluj, unde poezia sa *In opressores* circulă pe foi volante ca un manifest agitatoric demascînd asuprirea naţională a românilor ardeleni. Atent la mişcările sociale, la ridicările din ce în ce mai frecvente ale ţărănimii, scrie poemul *Noi vrem pămînt !* (1894), al cărui ecou depăşeşte fruntariile ţării şi înfruntă timpul, probînd calităţile lui incendiare şi în viforosul an 1907.

Coşbuc revine adeseă în Ardealul natal unde este primit cu onoruri de foştii colegi de la gimnaziul din Năsăud. La începutul primului război mondial, aflat în vizită prin locurile copilăriei, Coşbuc este alungat, ca „agitator periculos", din Transilvania, de către autorităţile imperiale ; apropierea doritei libertăţi atenuează amărăciunea poetului alungat din propria sa ţară.

Din nefericire, o dramă familială — pierderea unicului fiu într-un accident de automobil — îi va măcina şi mai mult puterile slăbite, îi va grăbi sfîrşitul şi nu-i va îngădui să vadă ziua visată a Unirii celei mari cu Ţara. Poetul se stinge, prematur, la nici 52 de ani, în ziua de 9 mai 1918. Consemnînd tristul eveniment, Nicolae Iorga scria la cîteva zile de la moartea poetului : „Cel ce a cîntat toate vitejiile neamului, de la Gelu al legendei pînă

Scanned with OKEN Scanner

la dorobanţii din '77; moare fără să fi văzut cu ochii sub steag pe aceia cari au onorat din nou sfîntul drapel al ţării. Să lăsăm ca asupra frunţii lui palide, acum liniştite, să cadă o umbră mîngîitoare a depărtatului tricolor nevăzut." (N. Iorga, *Oameni cari au fost*, II, E.P.L. (B.P.T.), Buc., 1967, p. 138.)

„POETUL"

Dacă şi în ce măsură biografia influenţează opera este un aspect care primeşte răspunsuri diferite de la caz la caz, de la autor la autor. Cert este că, aşa cum observa G. Ibrăileanu, „în poezia lui Coşbuc nu sînt curente de idei trecătoare, atitudini de sistem filozofic şi de şcoală literară. «Optimismul» său nu e altceva decît sănătatea, decît seninul şi armonia sufletului său. Această sănătate şi această armonie sufletească apar în chip splendid şi în arta sa, în perfecţia, liberă şi nesilită, a versului său." (G. Ibrăileanu, *Cei morţi. Note şi impresii*" 1920, p. 249.)

În concordanţă cu neabătuta rectitudine a vieţii sale, volumele de poezii ale lui George Coşbuc mărturisesc o neabătută consecvenţă în tratarea cîtorva teme, în bună măsură tradiţionale şi comune poeziei universale, rescrise într-o viziune şi cu o tehnică proprie marilor creatori.

Coşbuc a fost, înainte de toate, cîntăreţul iubirii la ţară şi Gherea a surprins într-o frază memorabilă acest adevăr. Ca nimeni altul în poezia noastră, Coşbuc pătrunde în

Scanned with OKEN Scanner

sufletul personajelor sale şi le face să se destăinuie candid sau neliniştit, pe un ton de glumă sau cu accente dramatice. Dacă materia poetică o constituie, în ultimă instanţă, general umanul, dragostea cu marile ei bucurii, înfrigurări, aşteptări, deziluzii, modalitatea lirică la care recurge Coşbuc dobîndeşte valori deosebite prin inedital ei şi prin varietatea de procedee, de artificii — în sensul bun al cuvîntului — prin mijlocirea cărora poetul îşi construieşte fiecare piesă.

Personaje destăinuindu-şi stările sufleteşti în poezie, prin gesturi, cuvinte sau gînduri netălmăcite, se întîlnesc şi în creaţia altor poeţi, înainte de Coşbuc. Încă în *Zburătorul* lui Eliade Rădulescu şi în *Călin (file din poveste)* de Eminescu, personaje feminine caută un răspuns şi se frămîntă atinse de aripa înfioratăa primei iubiri. Dar trebuie observat că introspecţia lirică apare doar ca un fragment într-un tot epic.

Nici la Coşbuc nu lipseşte „povestea", dar ea este doar un pretext pentru o confesiune lirică. Chiar în cele mai baladeşti dintre compunerile coşbuciene conflictul epic se topeşte într-un monolog mai mult interior, ca în *Duşmancele,* saú într-un motiv de autoanaliză a sentimentelor, ca în *Dragoste învrăjbită.* La fel în „scenete", unde nucleul epico-dramatic dispare lăsînd loc transcrierii minuţioase a stărilor sufleteşti înfăţişate cu şăgălnicie, ca în *La pîrîu, Spinul,* ori cu trucat năduf ca în *Rea de plată,* sau *Scara.* De cele mai multe ori „eroul liric" se mărturiseşte în faţa cititoru-

Scanned with OKEN Scanner

lui cu o înduioşătoare sinceritate, fie anticipînd prin probarea vestimentaţiei tradiţionale a femeii căsătorite clipa cînd *N-am să fiu tot fată, / Voi fi şi nevast-odată / Las'să văd cît e de bine / Măritată ! (La oglindă)* ; fie rostindu-şi hotărîrea de a-i înfrunta pe toţi pentru a-şi apăra dragostea unică : *Mi-e dragă una şi-i a mea / Decît să mă dezbar de ea, / Mai bine aprind tot satul (Numai una)* ; fie lăsînd în grija fratelui, cu strașnice porunci : *Mi-o păzeşte / Ca de foc ; Să n-o laşi la vino-n-coace ; Să n-o strîngi prea mult la tine ; Nu glumi, că ei nu-i place ; Să n-asculţi, orice să-ţi spuie ; Tu să ştii pe cel ce vine / Mai adese / Pe la ei ; Frînge-i gîtul şi-l sugrumă / Ca pe-o feară ! —* pe aceea pe care *A ursit-o-n faşe dorul / De-a fi dragă / Tuturor. (Recrutul)*

Această mare obiectivitate cu care Coşbuc îşi modelează şi îşi prezintă personajele nu pare a dovedi „o lipsă totală de lirism", cum nota E. Lovinescu, ci confirmă mai degrabă observaţia că ne aflăm în faţa unui *tip nou* de lirism. Considerînd, în consens cu teoria sa privind „mutaţia valorilor estetice", că „în sînul poeziei de azi, el (Coşbuc — n.n.) şi-a pierdut, însă, orice actualitate", Lovinescu nu omitea să atragă atenţia asupra unor calităţi reale ale poeziei coşbuciene precum „o invenţie verbală", „ o plasticitate descriptivă, o tehnică remarcabilă şi în unele privinţe incomparabilă". Mai mult decît a constata că „lirismul lui e unul obiectiv, transferat asu-

Scanned with OKEN Scanner

pra obiectului zugrăvit" și că asemenea oricărui lirism și „cel coșbucian ține de domeniul inefabilului" (D. Micu), înțelegerea poeziei ar cîștiga în profunzime dacă mecanismul, procedeele, tehnicile realizării acestui tip nou de lirică ar fi mai îndeaproape cercetate.

O undă înnoitoare aduce Coșbuc și în sfera poeziei închinate naturii. S-a arătat nu o dată că, față de Alecsandri, cel dintîi mare pastelist român, autorul *Firelor de tort* surprinde natura în devenirea ei, în mișcare. Bardul de la Mircești era un pictor în cuvinte al unor tablouri statice, animate în final de o *șopîrlă de smarald* sau de *zvonul clopoțeilor* plutind peste imensitatea albă a unui peisaj de iarnă, iar prezența omului (rară) avea un aer decorativ și festiv.

Ca unul care a trăit la țară, în mijlocul naturii, Coșbuc are o altă optică asupra acesteia. Descrierile sale surprind o natură plină de viață, mereu în schimbare, cu oamenii perfect integrați fenomenelor înconjurătoare. Ciclul zilelor și al nopților, ciclul anotimpurilor își găsesc sub pana lui Coșbuc reprezentări memorabile. Repetata trezire la viață a naturii, dimineața, prilejuiește poetului, în *Faptul zilei*, o construcție poetică în care nemișcarea tulbure de dinaintea zorilor, zugrăvită în culori palide *(...tăria-nflorită / Cu galben ca strugurii copți)*, face loc, încetul cu încetul, tumultului declanșat de ivirea soarelui. Mai întîi... *vîntul cel fără de pace / Începe să cînte-n brădet*, apoi *Încep să se miște greoaie, / Făpturi purtătoare de ploaie*, pentru ca

Scanned with OKEN Scanner

brusca apariţie a astrului zilei să anime totul într-o explozie de lumină, de culoare : *E-n flacără bolta senină, / Şi fără-ntrerupere-acum / Se varsă tăcuta lumină,* şi de sunete : *Murmurul din dealuri pătrunde / Prin văi, şi din vale-n păduri ; / Ca-n farmec, eu nu ştiu de unde / E plin de mişcare pămîntul, / Şi cîntă şi codrul şi vîntul / Şi-o mie de guri.* Integrîndu-se mişcării naturii, oamenii îşi fac şi ei simţită prezenţa : *Ici oameni cu coasa pe umăr, / Şi fete cu secerea-n brîu,... Şi care, şi turme-n pripoare / Pe umede coaste răsar.*

Merită relevat că, la rîndul său, *Noapte de vară* este construită aproape simetric cu *Faptul zilei*; urmărind, de data aceasta, treptata ogoire a mişcării. Întoarcerea de la muncă, treburile casnice, totul se desfăşoară într-un ritm din ce în ce mai lent : *Care cu poveri de muncă / Vin încet şi scîrţîind ; Cu cofiţa, pe îndelete / Vin neveste de la rîu ;* chiar şi *Fumul alb a l e n e iese / Din cămin.* Noaptea se înstăpîneşte peste sat : *Liniştea-i acum deplină / Şi-a-nnoptat.* Mişcarea nu dispare cu totul, dar zgomotele nopţii se produc în surdină. Natura fremătătoare îşi bemolează cîntul : *Ca un glas domol de clopot / Sună codrii mari de brad ; / Ritmic valurile cad, / Cum se zbate-n dulce ropot / Apa-n vad.* Numai îndrăgostiţii îşi continuă zbuciumul şi căutarea, discret, nedistonant, în liniştea atotcuprinzătoare a nopţii. O analiză mai detaliată a celor două poeme ar arăta cît de multe imagini îşi „corespund" în cele două pasteluri, aflate, voluntar sau involuntar, într-un

Scanned with OKEN Scanner

raport de complementaritate. Între aceste două momente ale zilei — răsăritul şi apusul soarelui — viaţa se desfăşoară aproape ritual, după reguli şi ritmuri prestabilite.

Pe de altă parte, aşa cum ziua se naşte şi moare, existenţa omului însuşi este marcată de evenimente cruciale, cinstite după datină.

Crescut în atmosfera îmbibată cu tradiţii a satului transilvănean de la sfîrşitul veacului trecut, Coşbuc era, într-un fel, un *insider*, un ins folcloric el însuşi, o amintire din copilărie prezentîndu-ni-l ca pe un adevărat rapsod popular, gata oricînd să improvizeze strigături la joc, cu o măiestrie recunoscută de cei din jur şi confirmată de acceptarea produselor sale de către colectivitatea folclorică. Datele culturii populare, asimilate organic, transpar cu vigoare din cele două mari poeme consacrate celor două momente esenţiale ale existenţei individului — nunta şi moartea — cărora nu le lipseşte calitatea de documente etnografice autentice pentru o anumită zonă şi un anumit timp.

Deşi plasată în ambianţa fabuloasă a curţii împărăteşti, *Nunta Zamfirei* se desfăşoară cu o exactitate a detaliului etnografic care numai unui martor îi este la îndemînă. Pe fundalul cvasifabulos al curţii împărăteşti, nuntaşii veniţi din toate colţurile pămîntului — prinţi, crai, voinici — iau parte cu frenezia impusă de un asemenea moment la bucuria unirii frumoasei fiice a lui Săgeată cu Viorel, *de bună seamă cel mai drag* dintre pretendenţii la mîna Zamfirei. Vestea nunţii, pre-

Scanned with OKEN Scanner

Scanned with OKEN Scanner

parativele nuntaşilor, alaiul mirelui venit după datină la casa miresei prefaţează momentul solemn al cununiei, după care urmează ospăţul de dimensiuni urieşeşti. Nu lipseşte, desigur, jocul al cărui ritm este surprins de Coşbuc cu fidelitatea ochiului unui coregraf şi „tradus" în cuvinte, într-o remarcabilă imagine cinestezică : *Trei paşi la stînga linişor / Şi alţi trei paşi la dreapta lor ; / Se prind de mîni şi se desprind, / S-adună cerc şi iar se-ntind, / Şi bat pămîntul tropotind / În tact uşor.* Iar închinarea finală a veselului Mugur Împărat glăsuieşte despre o altă menire a nunţii, a căsătoriei, adevărata împlinire a tinerei familii : *Şi-a zis : — „Cît mac e prin livezi, / Atîţia ani la miri urez ! / Şi-un prinţ la anul ! blînd şi mic, / Să crească mare şi voinic. — / Iar noi să mai jucăm un pic / Şi la botez !"*

În aceeaşi atmosferă de basm şi de baladă este plasată şi *Moartea lui Fulger*. Mama viteazului căzut îşi jeleşte fiul după datină, în vorbele ei găsindu-se numeroase similitudini cu bocetul popular, iar funeraliile reţin multe elemente ale ceremonialului funebru folcloric : *Pe piept, colac de grîu de-un an ; Făclii de ceară ; Şi-n mîna care poartă scut / Ţi-au pus un ban.* Mai mult chiar, explicarea acestor simboluri se face în spiritul credinţei populare despre moarte : *Cu făclioara, pe-unde treci, / Dai zare negrilor poteci / În noaptea negrului pustiu, / Iar banu-i vamă peste rîu. / Merinde ai colac de grîu / Pe-un drum de veci.* Pe cît de adînc omenesc este zbuciumul mamei rămasă singură, pe atît de înţeleaptă

pare judecata sfetnicului *bătrîn ca vremea*; care înfățișează moartea ca pe un dat al firii, ca pe o trecere în altă lume : *El nu e mort ! Trăiește-n veci, / E numai dus.* În spiritul „energetismului“ despre care se vorbește, Coșbuc aduce, prin vorbele bătrînului sfetnic, un elogiu vieții ca luptă : *Viața-i datorie grea / Și lașii se-ngrozesc de ea.* Ultima strofă intră în contradicție cu meditația înțeleptului care îndemna mai degrabă la înțelegerea morții, la privirea și acceptarea ei cu seninătate, chiar dacă viața ar fi *chin răbdat*, contradicție rezultată din suprapunerea a două mentalități diferite în înțelegerea și interpretarea fenomenului, pe de o parte cea arhaic populară, exprimată cu strălucire în *Miorița* și, pe de altă parte, concepția religios-creștină de care Coșbuc nu era, desigur, străin.

Rapsod al satului românesc, cîntăreț al iubirii, al peisajului rural și al momentelor cruciale din existența țăranului român văzut ca individ, Coșbuc este, în același timp, o adevărată conștiință vie a colectivității căreia îi aparținea cu trup și suflet. În fața nedreptăților sociale, a oprimării, a suferințelor, țăranul român a găsit resurse în el însuși pentru a li se opune, în loc de a se pleca. O modalitate specifică poporului nostru de a se confrunta cu marile probleme ale existenței (sociale, de data aceasta) o constituie cîntecul. Coșbuc intuiește acest fapt și consacră speciei celei mai reprezentative, mai românești din folclorul nostru — ale cărei rădăcini un savant ca Hasdeu le împingea în cul-

Scanned with OKEN Scanner

ţura strămoşilor daci — un remarcabil poem — *Doina*. În cîntecul-tovarăş omului, ca formă nu de lamentaţie, ci de manifestare activă, luptătoare, viguroasă, nedreptăţile îndurate şi speranţa în mai bine îşi găsesc pe deplin ecoul. Comuniunea omului cu cîntecul este totală : *Să nu ne laşi, iubito, / De dragul tău trăim : / Săraci sîntem cu toţii, / Săraci, dar te iubim !*

Chiar jocul popular, cu ritmurile lui bărbăteşti, evocă dorinţa de răzbunare împotriva ciocoiului care *M-a plesnit şi ieri cu biciul. / Ici grămad-aş vrea să-l pui / Jos pe podini ca ariciul, / Şi să-i joc, ca azi la nuntă, / Care sîrbă-i mai măruntă / Pe spinarea lui ! (Hora)*

Strînse în suflete de veacuri, nedreptăţile şi umilinţele dospesc în ele revolta. Fulminantele poeme *Noi vrem pămînt !* şi *In opressores* dau glas acestei revolte, cu accente dintre cele mai violente, pregătind împilatorilor pedepse grozave, în viziuni apocaliptice. Urmînd o linie ascendentă, poemul *Noi vrem pămînt !* acumulează, strofă de strofă, acuzaţii drastice la adresa celor care de secole, fără „milă" şi fără „crezămînt", au stors vlaga ţăranului român, privîndu-l de cele mai elementare drepturi : *Aţi pus cu toţii jurămînt / Să n-avem drepturi şi cuvînt : / Bătăi şi chinuri, cînd ţipăm, / Obezi şi lanţ cînd ne mişcăm, / Şi plumb cînd istoviţi strigăm, / Că vrem pămînt !* Procedeul acesta al acumulărilor de fapte aminteşte, păstrînd firesc proporţia impusă de natura diferită a speciilor, de începutul romanului *Răscoala* de

Scanned with OKEN Scanner

Liviu Rebreanu. Chinurile şi nedreptăţile îndurate zămislesc o ură fără margini şi o sete de răzbunare îndreptăţită : *Cînd nu vom mai putea răbda, / Cînd foamea ne va răscula, / Hristoşi să fiţi, nu veţi scăpa / Nici în mormînt !*

În poezia lui Coşbuc nu o dată satul este sinonim cu ţara, iar ţăranii — cu neamul. De aceea, tonalităţi ale poemelor sociale sînt prezentate în poezia de evocare ,istorică, încît este greu de decis dacă *Ex ossibus ultor !* este un poem istoric ori unul social, într-atît de întrepătrunse sînt planurile. La aceasta contribuie, fără îndoială, poziţia specială a românilor ardeleni care luptau îngemănat pentru dreptate socială şi libertate naţională.

Făcîndu-se ecoul acestei lupte şi considerîndu-se el însuşi un luptător pentru aceleaşi nobile idealuri, Coşbuc se opreşte asupra celor mai semnificative momente şi personalităţi ale istoriei naţionale, pe care o reconstituie în poeme de largă respiraţie sau în simple cronici rimate care, împreună, alcătuiesc o adevărată epopee făcută din fragmente, dar suficient de coerentă. Dealtfel poetul însuşi mărturiseşte undeva o astfel de intenţie, chiar dacă, în spusele lui, accentul cădea pe eposul şi fabulosul folcloric : „De cînd am început să scriu m-a tot frămîntat ideea să scriu un ciclu de poeme cu subiecte luate din poveştile poporului şi să le leg astfel ca să le dau unitate şi extensiune de epopee“. Citim în această intenţie un ecou al lecturilor clasice ale poetului, iar în nereuşita

Scanned with OKEN Scanner

finală avem o dovadă în plus că timpul epopeii apusese.

În poemele sale istorice Coşbuc nu evocă pur şi simplu trecutul, ci, selectînd cu grijă epocile şi personalităţile, construieşte o imagine a istoriei neamului bazată pe o viziune proprie asupra acesteia. Aşa cum s-a observat, „în poezia sa patriotică şi socială Coşbuc este condus de un principiu propriu : în diferite etape ale istoriei noastre el se aşează totdeauna de partea pămîntenilor, a dacilor — cînd aceştia au fost supuşi de romani — sau a românilor, după constituirea acestora ca popor“ (G. Scridon). Consecvent în această atitudine, el îi proslăveşte pe Decebal şi pe Gelu, pe Basarab I şi pe Ştefan cel Mare, pe Mihai Viteazul şi pe Tudor Vladimirescu, ca şi pe neştiuţii eroi de la Plevna.

Dacă substanţa poetică este mereu aceeaşi, dacă poetul se situează în permanenţă de partea celor drepţi, viteji, cinstiţi, modalităţile poetice de reconstituire a trecutului prezintă o remarcabilă diversitate. Una dintre aceste modalităţi constă în *monumentalizarea* şi *mitizarea* eroilor neamului. Adresîndu-se oştenilor săi, Decebal capătă în viziunea lui Coşbuc proporţii de mit. Clarviziunea conducătorului, înverşunarea împotriva duşmanului, dorinţa de libertate pentru sine şi pentru poporul său, neînfricarea în faţa morţii conturează portretul moral al regelui dac, care domină, ca de pe un soclu de marmură, locurile şi oamenii. Nu e întîmplător faptul că, între zei şi ostaşi, Decebal îşi îndreaptă

Scanned with OKEN Scanner

speranţele către aceştia din urmă, singurii capabili ca, prin propria lor jertfă, să se opună cuceritorilor : ...*Puterea este-n voi / Şi-n zei ! Dar vă gîndiţi, eroi, / Că zeii sînt departe, sus, / Duşmanii lîngă noi !*

În spirit romantic, eroii coşbucieni nu se dau în lături în a-i înfrunta chiar pe zei, cînd actele acestora ar fi contrare intereselor poporului. Decebal însuşi ameninţă : *Nu ei, ci de-ar veni Cel-sfînt, / Zamolxe, c-un întreg popor / De zei, i-am întreba : ce vor ? / Şi nu le-am da nici lor pămînt / Căci ei au cerul lor !*

Pe un ton elegiac, dar şi cu accente luptătoare, *Moartea lui Gelu* creionează portretul voievodului stăpînit în ultimele clipe ale vieţii de o nestrămutată dragoste, grijă şi speranţă în mai bine pentru cei cărora le-a fost conducător. Mitizarea se face aici în spiritul fabulosului din balade ; eroul găseşte în calul său, căruia îi vorbeşte, ultimul şi cel mai fidel confident, împlinitor sigur al dorinţei testamentare, ca şi „oaia năzdrăvană", ca şi calul lui Toma Alimoş. Dar faţă de eroul baladei populare, Gelu dobîndeşte sub pana lui Coşbuc dimensiunea eroului vizionar, ţintind în perspectivă ridicarea poporului său, înfricoşătoare : *Şi, poate, sosi-va o vreme / Cînd munţii vor fierbe, vor geme / Cu hohote mamele-n praguri, / Vor trece bărbaţii-n şiraguri / Cînd bucium suna-va să cheme / Pe tineri sub steaguri.* Pe mormîntul necunoscut al voievodului, poezia lui George Coşbuc stă ca o piatră funerară, amintind mereu glorioasa

Scanned with OKEN Scanner

încercare a lui Gelu de a se opune invadatorilor.

Om de acţiune, Mihai Viteazul este surprins într-o frenetică goană după duşmanul care, *galben-pierit,* îşi găseşte scăparea în fugă. Eroul capătă dimensiunea de simbol; hiperbola joacă aici rolul principal şi portretul domnitorului este înspăimîntător şi măreţ. De remarcat că dimensiunile uriaşeşti ale domnitorului sînt proiectate prin pupilele dilatate de groază ale paşei, care iese din această comparaţie strivit, umil şi ridicol. Monumentalitatea lui Mihai are măreţia bronzului : *Sălbaticul vodă e-n zale şi-n fier / Şi zalele-i zuruie crunte, / Gigantică poart-o cupolă pe frunte, / Şi vorba-i e tunet, răsufletul ger, / Iar barda din stînga-i ajunge la cer. / Şi vodă-i un munte. (Paşa Hassan)*

Dar poate că această viziune mitică şi mitizantă a istoriei transpare cel mai evident din *Ex ossibus ultor !*, în care personajul însuşi nu mai are un nume, ci este *un tînăr împărat,* iar duşmanii nu mai sînt identificaţi ca atare; ci sînt prezentaţi generic : *Mişei, tirani, nebuni,* iar proiectata întoarcere izbăvitoare a eroului capătă dimensiunile unui nou început : *Şi-atunci, cu fulgerul tovarăş, / Ieşi-va mortul împărat, / Şi-n iadul lor, de-unde-au plecat, / S-or prăbuşi tiranii iarăş.*

Aceleiaşi tendinţe de monumentalizare i se circumscrie şi *Mortul de la Putna,* dar mijloacele poetice nu sînt cel mai fericit alese, de unde impresia de convenţional pe care imaginea lui Ştefan cel Mare o are aici : *Dar*

Scanned with OKEN Scanner

se *nalță-ncet eroul / Deșteptat din lungu-i somn, / Luminat e-ntreg cavoul / Și sumeț viteazul domn.* În acest caz, ca și în alte poeme, istoria este un pretext pentru *meditație*, tonul evocator fiind preponderent. Astfel, în *Podul lui Traian*, ruinele celebrului pod încălzesc pentru o clipă inima celui care le contemplă și-i întorc gîndurile înapoi. Dar totul se dovedește a fi numai închipuire ; între noi și trecut timpul așază, uneori, o perdea de fum.

Alteori, însă, trecutul este un excelent fundal pentru *prevestirea viitorului*, cu aluzii directe la contemporaneitate. Cu o cutremurătoare violență versurile din *Un cîntec barbar* sau din *Ex ossibus ultor !* vestesc cumplita răzbunare a celor care au îndurat suferințe și au răbdat în tăcere. Aceste poeme sînt adevărate chemări la luptă, la nesupunere adresate românilor transilvăneni, anticipări ale libertății mult-așteptate, expresii ale credinței într-o soartă mai bună. Versurile sună profetic, amenințător : *Se-apropie ziua ! Și-atunci / / Vedea-veți, sălbatici barbari, / Cîmpiile voastre-necate / / De vuietul multor armate, / Ca vuetul apelor mari / Veni-vom ca-n ziua de-apoi ; Va plînge cu hohote zarea / De cară, de cai, de strigarea / Mulțimii pornite spre voi.*

În unele cazuri din istorie este reținut numai *faptul divers*, nu lipsit de semnificații, ca în *Carol Robert*, a cărui trufie se lovește de rezistența muntenilor lui Basarab I, domnul țării *largă de trei pași* pe care o apără cu

Scanned with OKEN Scanner

înverșunarea generată de sentimentul adînc al dragostei de glie, sau ca în *Ștefăniță Vodă* care pedepsește, cu cruzimea-i recunoscută, pe boierii cîrcotași.

În sfîrșit, istoria poate fi rescrisă și la modul *anecdotic*, ca în izbutita *Cetatea Neamțului*, replică versificată și ușor umoristică a povestirii lui C. Negruzzi, *Sobieţki și românii*. La fel în *Voichița lui Ștefan*, în care, din păcate, Coșbuc nu găsește tonul cel mai adecvat tratării unei teme de rezonanțe clasice. Maniera minor-lăutărească a tratării poetice contravine flagrant adîncirii conflictului moral, interior al eroilor ; în Ștefan se înfruntă sentimentul datoriei față de țară și dragostea față de soție, în Voichița intră în conflict dragostea față de soț și respectul datorat propriului părinte.

Din chiar această succintă prezentare rezultă multiplele fațete ale poeziei de evocare istorică din opera coșbuciană ; indiferent de modalitatea poetică aleasă — de la tendința de monumentalizare și mitizare la tratarea anecdotică sau umoristică — cele mai reușite dintre poeziile inspirate din trecutul îndepărtat de luptă al poporului nostru împotriva dușmanilor din afară exaltă sentimentul patriotic. „Toate exprimă dragostea de țară, hotărîrea de a apăra libertatea, independența patriei. Calitatea lirică a sentimentelor o decide trăirea lor adîncă și deplină, patosul cu care se tălmăcesc vădind o impresionantă tinerețe lăuntrică. În toate poeziile de evocare

Scanned with OKEN Scanner

istorică străbate ca un leit-motiv aceeași mîndrie de a nu se supune vrăjmașului — mîndrie sălbatică, izvorîtă dintr-o neţărmurită credinţă în biruinţa finală — ce animă și poeziile de revoltă“ (D. Micu).

„CÎNTECUL REDUTEI“

Prezentă în toate volumele sale (*Rugămintea din urmă, Trei, Doamne, și toţi trei* în *Balade și idile*; *În șanţuri* în *Fire de tort*; *Crăciunul în tabără* în *Ziarul unui pierdevară*), poezia războiului pentru independenţă constituie corpul masiv al volumului *Cîntece de vitejie* din 1904.

Deși nu a participat direct la acest eveniment, Coșbuc reușește, printr-o documentare specială, să închege imaginea veridică a cîmpului de luptă, să prezinte scene de bătălie și de viaţă reale, dînd nu o dată senzaţia faptului trăit, văzut, sentimentul participării.

În timpul războiului de independenţă Coșbuc se afla, cum am văzut, ca elev la gimnaziul din Năsăud, care îl întîmpinase cu o atmosferă străbătută de cele mai profunde sentimente patriotice. Se știe că românii transilvăneni au urmărit cu emoţie evenimentele din 1877—78 și sînt numeroase dovezi ale participării active a unor voluntari din ţinuturile de peste munţi în campania antiotomană din acei ani. Tînărul licean cunoștea, chiar din acele zile, mersul evenimentelor de pe frontul din sudul Dunării, cu atît mai mult cu cît „foile transilvănene erau

Scanned with OKEN Scanner

pline de relatări asupra bătăliilor la care luau parte ostaşii români, publicau numeroase ilustraţii reprezentînd figuri de eroi, scene de luptă, schiţe şi desene de bătălii, tipăreau numeroase poezii inspirate de evenimentele istorice ale anului eroic 1877—78, scrise de diverşi poeţi transilvăneni ca Iosif Vulcan, Petre Dulfu, I. Sc. Bădescu, M. Lazăr. La toate acestea se adaugă emoţionantul volum *Ostaşii noştri* de V. Alecsandri." (Adrian Fochi, *G. Coşbuc şi creaţia populară*, „Universitas", Edit. Minerva, Buc., 1971, p. 15.) Entuziasmul victoriei a fost întreţinut şi de publicarea, mai tîrziu, de către profesorii lui Coşbuc — Artemiu Publiu Alexi şi Maxim Pop — a unui volum intitulat *Rezbelul orientale ilustrat* (Graz, 1878), „carte ce nu se poate să nu fi circulat printre profesorii şi elevii liceului din Năsăud" (Adrian Fochi, *idem*, p. 16).

În prelungirea sentimentelor acelor ani, Coşbuc s-a documentat apoi intens asupra evenimentelor legate de războiul de independenţă, care a constituit un pas important înainte pe calea statornicirii statului român modern, liber şi suveran.

Din această muncă de reconstituire istorică a rezultat volumul în proză *Răsboiul nostru pentru Neatîrnare. Povestit pe înţelesul tuturor* (1899), scriere care „nu poate interesa pe intelectual" (G. Călinescu), dată fiind nu numai natura neliterară a textului, ci şi poziţia curioasă a poetului, transformat ad-hoc într-un apologet al dinastiei, al curţii

Scanned with OKEN Scanner

regale. Un şi mai pronunţat caracter de scriere „la comandă“ are cealaltă carte, publicată cam în aceeaşi vreme — *Povestea unei coroane de oţel. Restatornicirea domniei româneşti şi războiul nostru pentru neatîrnare. Scrisă anume pentru ţărănime* (1899), — Coşbuc aflîndu-se evident în postura unui „poet de curte“ aservit coroanei. Cu toate acestea, dată fiind destinaţia lor, acestor scrieri nu le lipseşte nota populară, atît în sensul de popularizatoare *(pe înţelesul tuturor ; scrise anume pentru ţărănime)*, cît şi în sensul privirii dinăuntru a faptelor, de pe poziţia ţăranului-dorobanţ. Coşbuc însuşi subliniază în prefaţa la *Răsboiul nostru pentru Neatîrnare* intenţiile sale : „Eu n-am avut de gînd să scriu o istorie completă şi exactă a războiului. (...) Eu m-am gîndit la mulţimea cea mare a ţărănimii, la dorobanţii care au purtat războiul şi la tinerii noştri care vor fi ca mîine oşteni ai ţării. Lor le povestesc eu războiul, şi nu în întregimea lui. Am ales numai întîmplările de căpetenie şi, întrucît am căutat să mă apropii de chipul de pricepere al mulţimii, m-am îndepărtat de pretenţiile literare şi de adevărul istoric cel spus prea cu cutremur şi prea cu teamă că nu va fi exact pînă într-un fir de păr“ (p. 3). Iar scopul didactic, educativ al scrierii rezultă limpede din dedicaţia cuprinsă în rîndurile de mai jos : „Cartea o închin acelora care au silit pe turci să ne închine steagurile. Faptele povestite sînt ale lor şi aş vrea să le ştie lumea şi să fie iarăşi şi iarăşi povestite şi ri-

Scanned with OKEN Scanner

dicate în slavă, căci vrednice sînt şi dintrînsele ni s-a izvodit puterea de azi a neamului şi statornicia ţării" (p. 4).

Aceste gînduri pot să prefaţeze foarte bine şi volumul *Cîntece de vitejie*. Nu întîmplător în cele mai izbutite poeme ale ciclului, eroul liric, în accepţia pe care poezia lui Coşbuc o impune, trăieşte realitatea cîmpului de luptă cu gîndul la cei de acasă, opunînd sau juxtapunînd imaginilor terifice ale războiului calmul, liniştea, tihna gospodăriei, muncile cîmpului, viaţa de familie etc. Starea de spirit din *O scrisoare de la Muselim-Selo* sau din *Crăciunul din tabără* este prefigurată de această pagină în proză : „Erau veseli flăcăii, cu toate că trecuse anul de cînd şi-au părăsit casele şi au plecat la pieire. Le era dor de casă, mai ales dorobanţilor, care aveau neveste şi copii şi-şi lăsaseră plugul în brazdă, şi le era grijă de puţintica avere pe care au lăsat-o în ştirea Domnului şi-n seama nevestelor. Lîncezeau bieţii oameni de dorul cîmpiilor şi-al satelor. Trecuse timpul plugăritului, sosise timpul sapei şi al coasei şi pentru ei, plugarii, era mare chin să stea pe loc, în corturile taberei, cînd ţipa plugul şi plîngea coasa ruginită dup-o grindă". Este evident că nu numai tema, dar chiar sursa unor imagini din poeziile ciclului poate fi găsită în scrierile în proză care l-au precedat.

Ca în poezia erotică, Coşbuc devine un alter-ego al eroului care se destăinuieşte prin scrisori, prin rememorarea unor scene dra-

Scanned with OKEN Scanner

matice (*Povestea căprarului*), prin formularea dramatică a unui adevărat testament (*Rugămintea din urmă*). Alteori, tragicele consecinţe ale războiului declanşează sentimente adînc omeneşti, comunicate cu autentică emoţie (*Trei, Doamne, şi toţi trei*).

Detaşat de eveniment, poetul poate, ca în poezia inspirată din istoria mai veche a patriei, să glumească pe seama duşmanilor, *Cîntecul redutei* fiind realizat în aceeaşi manieră ca *Cetatea Neamţului*. Dar chiar aşa, poeziei nu-i lipseşte calitatea de document, probată de o menţiune din scrierile în proză, referitoare la luptele de la Griviţa şi Plevna. Iată realitatea care constituie punctul de plecare, sursa genetică a poeziei : „Dar în urmă Osman a fost răzbit peste măsura omenească de nevoi şi de neajunsuri. Cînd au intrat în Plevna era în mijlocul verii, iar acum era iarnă. (...) După ce a fost înpresurat cu totul şi nu avea nici o putinţă să primească ajutoare de ostaşi şi adăugiri de hrană, sărăcia în Plevna ajunsese nespus de grozavă. Îţi era mai mare mila să vezi pe vitejii ostaşi ai lui Osman răzbiţi din toate părţile de neajunsuri. (...) În redute, prin noroiul îngheţat, turcii stăteau aproape desculţi nopţi întregi şi zile de-a rîndul. (...) Haine de iarnă nu aveau.... Ostaşii erau goi, mai desbrăcaţi decît cerşetorii. (...) Cu hrana le mergea şi mai rău..." (p. 200). Este demn de remarcat că, şi faţă de soarta inamicilor, Coşbuc manifestă o undă de compasiune, în spiritul umanismu-

Scanned with OKEN Scanner

lui țărănesc care nu-l părăsește nici o clipă. Fragmentul mai sus citat este, de asemenea, interesant pentru observarea relației dintre document și poezie, pentru detectarea procesului, adesea greu de surprins, al poetizării realului, al transfigurării lui artistice.

Calitatea de document nu lipsește nici altor poezii ; în unele se notează, în stilul lapidar al comunicatelor militare, încrîncenarea luptei *(Raport)* ; în altele se glorifică fapte ce sînt date ca adevărate, precum încercarea ostașului rănit de a pune piciorul pe pămîntul redutei cucerite — *Ea era pămînt al nostru, smuls din sufletul turcesc (Dorobanțul)* : „E de neuitat povestea spusă de un căpitan, că văzu pe unul din dorobanții lui cum se muncea în vîrful unei scări să se avînte pe parapet, agățîndu-se numai cu o mînă. «Pune și cealaltă mînă, băiete, și te urcă, mă, ce zăbovești ? — Aș pune-o și pe cealaltă, răspunse soldatul, dar mi-e colea în șanț ! — Atunci dă-te jos ! — Păi, aș vrea, căpitane, să mor în redută.» Căpitanul îl ajută să se urce sus și, ajuns pe parapet, acest flăcău, cu mîna tăiată din umăr, strigă din răsputeri, aruncînd ochii peste înspăimîntătoarea încăierare din redută : «Ura, România !» și se azvîrli de pe zid sub picioarele turcilor. El voia să moară în redută !“ (idem, p. 184). Pentru gustul nostru de astăzi scena, așa cum o relatează Coșbuc, poate să pară puțin desuetă, dar cititorii cărora li se adresa au gustat-o, desigur, și au apreciat încărcătura ei emoțională.

Scanned with OKEN Scanner

În alte poezii Coşbuc rememorează jertfele celor căzuţi, amintindu-le generaţiilor viitoare, ca în *Pe dealul Plevnei* sau în *De profundis*. Credinţa că sacrificiul n-a fost zadarnic, chiar perspectiva luptei viitoare răzbat din versuri ca acestea : *Eu mă tem de-un semn, de-o şoaptă / Căci din gropile tăcute / Vor ieşi cei morţi cu vuiet, / Sute-n luptă iar cu sute, / Repetînd perirea lor !* Ideea, înaltă, nu mai găseşte, din păcate, în acest caz patetismul şi forţa din *Ex ossibus ultor !*

Moment plin de semnificaţii în istoria poporului român, războiul de independenţă s-a realizat în primul rînd prin jertfa miilor de ostaşi neştiuţi, cărora Coşbuc le aduce prin versurile lui omagiul generaţiei sale. Inegale artistic, multe simple exerciţii de versificaţie pe care istoria literară nu le reţine, poemele acestui ciclu au calitatea de a sublinia, o dată mai mult, statornica iubire de ţară a locuitorilor acestui pămînt, dorinţa lor de a duce un trai liber, voinţa de a-şi apăra, cu orice preţ, glia, neamul, limba.

Dacă ar fi fost scrisă, epopeea naţională a lui Coşbuc ar fi arătat, asemeni *Ţiganiadei* lui Ioan Budai-Deleanu, ca un poem eroic-comic străbătut de un fior liric mai-pronunţat decît al înaintaşului său. Fiindcă, de o factură nouă, cum s-a arătat, lirismul este una din trăsăturile de necontestat ale poeziei autorului *Baladelor şi idilelor*. Chiar cele mai baladeşti dintre compunerile sale, *Nunta Zam-*

Scanned with OKEN Scanner

firei și *Moartea lui Fulger*, sînt, observa G. Călinescu, „numai superficial epice".

Organic integrată ansamblului creației coșbuciene, poezia patriotică se înscrie, prin piesele sale cele mai reprezentative, ca un punct de rezistență, într-un șir de izbînzi ale scrisului românesc pe această temă scumpă nouă tuturor, de la cronicari pînă astăzi.

NICOLAE CONSTANTINESCU

Scanned with OKEN Scanner

NOTĂ ASUPRA EDIȚIEI

Antologia de față cuprinde 22 de poezii de inspirație istorică și patriotică din creația lui George Coșbuc, grupate în două secțiuni. În cea dintîi sînt incluse poeme cu subiecte din istoria mai veche, de la luptele dacilor cu romanii pînă la mișcarea lui Tudor Vladimirescu, de la începutul sec. al XIX-lea, ordonate cronologic, după evenimentele la care se referă. În cea de a doua sînt inserate poezii legate de războiul de independență, în ordinea în care acestea au apărut în volume. Dată fiind perspectiva mitică și vizionarismul său, poemul *Ex ossibus ultor !* închide selecția.

Această ordonare a materialului poate să stîrnească unele obiecții, dar rațiunea primei secțiuni a fost de a realiza din „fragmente" un fel de epopee națională, către care Coșbuc însuși năzuise, cum am arătat în *Prefață*.

Titlul antologiei aparține volumului publicat de Coșbuc în 1904, din care fac parte cele mai multe dintre poeziile antologate, La sfîrșitul fiecărei poezii se menționează volumul din care aceasta face parte.

Textele sînt reproduse după G. Coșbuc, *Poezii*, Edit. Eminescu, Buc., 1972.

Scanned with OKEN Scanner

Comentariile care însoţesc fiecare poezie nu sînt egale nici ca întindere, nici ca substanţă, calitatea poetică a textelor impunînd o tratare diferenţiată.

Un *Tabel cronologic* mai detaliat şi informaţii bibliografice ample se găsesc în G. Scridon — I. Domşa, *George Coşbuc — Bibliografie*, Edit. Acad., Buc., 1965.

N. C.

Scanned with OKEN Scanner

CÎNTECE DE VITEJIE

Scanned with OKEN Scanner

DECEBAL CĂTRE POPOR

Viaţa asta-i bun pierdut
Cînd n-o trăieşti cum ai fi vrut :[1]
Şi-acum ar vrea un neam călău
S-arunce jug în gîtul tău :
E rău destul că ne-am născut,
Mai vrem şi-al doilea rău ?[2]

Din zei de-am fi scoborîtori,
C-o moarte tot sîntem datori ![3]
Totuna e dac-ai murit
Flăcău ori moş îngîrbovit ;
Dar nu-i totuna leu să mori
Ori cîne-nlănţuit.[4]

Cei ce se luptă murmurînd,
De s-ar lupta şi-n primul rînd,
Ei tot atît de buni ne par
Ca orişicare laş fugar !
Murmurul, azi şi orişicînd,
E plînset în zadar !

Scanned with OKEN Scanner

Iar a tăcea şi laşii ştiu !
Toţi morţii tac ! Dar cine-i viu
Să rîdă ! Bunii rîd şi cad ! [5]
Să rîdem, dar, viteaz răsad,
Să fie-un hohotit şi-un chiu
Din ceruri pînă-n iad !

De-ar curge sîngele pîrău,
Nebiruit e braţul tău
Cînd morţii-n faţă nu tresari !
Şi însuţi ţie-un zeu îţi pari
Cînd rîzi de ce se tem mai rău[6]
Duşmanii tăi cei tari.

Ei sînt romani ! Şi ce mai sînt ?[7]
Nu ei, ci de-ar veni Cel-sfînt,
Zamolxe [8], c-un întreg popor
De zei, i-am întreba : ce vor ?
Şi nu le-am da nici lor pămînt
Căci ei au cerul lor !

Şi-acum, bărbaţi, un fier şi-un scut !
E rău destul că ne-am născut :
Dar cui i-e frică de război
E liber de-a pleca napoi,
Iar cine-i vînzător vîndut
Să iasă dintre noi !

Eu nu mai am nimic de spus !
Voi braţele jurînd le-aţi pus

Scanned with OKEN Scanner

Pe scut ! Puterea este-n voi
Şi-n zei ! Dar vă gîndiţi, eroi [9],
Că zeii sînt departe, sus,
Duşmanii lîngă noi ![10]

(din vol. FIRE DE TORT)

---

1 Discursul pe care Decebal, regele dacilor, îl rosteşte în faţa oştenilor săi începe, după regulile oratoriei clasice, *ex abrupto*, cu o *sententia*, o judecată generală din care rezultă însăşi concepţia lui despre viaţă, despre traiul în libertate.

2 Întrebare retorică menită să stîrnească interesul auditorilor, să-i conecteze la tensiunea mesajului ce le va fi transmis. Coşbuc supraliciteză aici ideea după care dacii ar fi privit naşterea ca pe un eveniment trist, ca începutul unui şir de nenorociri.

3 Formularea unui adevăr elementar ; inevitabilitatea morţii. Aici şi cu o notă socială ; indiferent de originea lor, oamenii sînt toţi muritori. Moartea nu e văzută ca o fatalitate, ci ca un dat al firii.

4 Comparaţia antitetică *(leu/cîine)* sugerează oroarea de a muri în sclavie, elogiind în felul acesta viaţa liberă.

5 Referire la concepţia dacilor despre moarte, privită de ei cu seninătate şi acceptată cu bucurie. Cei mai buni şi mai viteji dintre luptători erau aleşi pentru sacrificiul dacic. Alegerea era socotită o mare cinste, moartea instantanee a solului aruncat în suliţi însemnînd acceptarea de către zeu a sacrificiului.

6 De moarte adică, cf. mai sus.

7 Romanii, numiţi mai înainte „duşmanii tăi cei tari", sînt reduşi la dimensiuni obişnuite, omeneşti, fiind deci vulnerabili.

Scanned with OKEN Scanner

8 Sau Zalmoxes, marele zeu al dacilor, luat aici ca un simbol al forței supreme care poate fi înfruntată și înfrîntă în numele libertății, al dragostei de pămîntul țării. „...acest Zamolxis (...) a pus să i se zidească o sală pentru primirea și ospătarea celor mai de frunte concetățeni ai săi, unde să-i învețe că nici el, nici oaspeții săi și nici cei care se vor naște vreodată dintr-înșii nu vor pieri, ci vor merge într-un loc unde vor viețui veșnic, bucurîndu-se de toate cele bune" (Herodot).

9 De observat gradarea formulelor de adresare, tipică pentru stilul oratoric : *viteaz, răsăd, bărbați, eroi.*

10 Singura alternativă a supraviețuirii este lupta ; speranța în cei din ceruri este deșartă. Adresîndu-se ostașilor săi într-un moment de grea cumpănă, cînd armata romană primejduia libertatea și existența statului dac, Decebal le cere să lupte pînă la ultima suflare, să moară luptînd. Nu transpare de nicăieri ideea că „în *Decebal către popor* demnitatea îi obligă pe ostașii învinși să se arunce în propriile lor săbii" (D. Micu). Dimpotrivă, cuvîntarea regelui dac, aprigă, bine tensionată, cu accente violente și cu pauze de respirație oferă o superbă lecție de curaj, de eroism, de dragoste de țară. „Decebal este un filozof luminat și nu un rege barbar. Pentru el războiul înseamnă o chestiune de conștiință. Eroismul constă în rațiunea dreptului de a fi. Eroul acesta are libertatea de a alege, înțelegînd lupta ca pe o necesitate. [...] Discursul său în fața poporului nu e simplă retorică, ci un gest patriotic" (P. Poantă).

Scanned with OKEN Scanner

PODUL LUI TRAIAN

Colo surele ruine
Cătră Dunăre privesc
Cum tot vine apa, vine —
Martori vremilor trecute,
Cît sînt astăzi de tăcute,
Numai inimii-i vorbesc.

Eu mă uit pe apa sură
Încreţit-abia de vînt ;
Apa lîngă mal murmură,
Trec şi vremile nainte,
Trec şi-aducerile-aminte
Cum trec toate pe pămînt!

Au perit acele glorii,
Şi-alte-asemeni nu se nasc —[1]
Ah, dar iată luptătorii
Scutul lor cum îl aruncă,
Sapă, cum le-a dat poruncă
Meşterul de la Damasc.[2]

Grinzile de grinzi se leagă
Peste munţii de granit,
Lespezi peste bîrne-ncheagă

Scanned with OKEN Scanner

Viaduct pe bolți enorme
Și-uriașele lui forme
Parc-ajung pînă-n zenit.

Și din cîte-avea ținuturi
Roma-n stăpînirea sa,
Iuți oșteni ascunși sub scuturi
Vin ca apa revărsată,
Cum potopul tău odată,
Iahve [3], peste lumi vărsa.

Podul își îndoaie ferul
Sub atîți legionari,[4]
Tubele[5]-nspăimîntă cerul !
Istre [6]-acum te bați în spume !
Mulți văzuși tu rari în lume,
Însă nu pe cei mai tari !

Cine va mai sta-mpotriva
Leului roman de-acum ?[7]
Care fulger stăvili-va
Goana răzbunării sale ?
Ai voinici tu, Decebale,
Să oprești furtuna-n drum ?

Ori ai tăi sînt cei ce-n gloate
Ies din codri-ntunecați ?
De pe cîte rîuri toate
Vin la moarte ca la nuntă[8]
Cu topoare-n mîini, și-nfruntă,
Șapte rînduri de-mpărați ?...

Ah ! visez. Eu la ruine
Și la Dunăre privesc,

Scanned with OKEN Scanner

Cum tot vine apa, vine.
Ele stau ruine mute[9]
Martori vremilor trecute,
Numai inimii-i vorbesc.

(din vol. CÎNTECE DE VITEJIE)

---

1 Sînt combinate aici două motive clasice: horaţianul „fugit ireparabile tempus" şi „fortuna labilis". În literatura română, de la Miron Costin *(Viaţa lumii)* la Eminescu *(Memento mori, Veneţia)* şi de aici la Philippide *(Monolog în Babilon)* — pentru a cita numai cîteva nume — cele două motive au făcut o carieră strălucită. La Coşbuc ele sînt doar un pretext pentru întoarcerea în trecut.

2 Construit peste Dunăre, din motive strategice, la ordinul împăratului Traian, între anii 103—105, podul lega localităţile Drobeta şi Pontes, avînd o lungime de 1135 metri şi fiind considerat unul dintre cele mai îndrăzneţe edificii ale timpului. Arhitectul acestei monumentale construcţii a fost Apolodor din Damasc, celebru în întreaga lume romană la acea dată.

3 Iehova, Dumnezeu în ebraică; aluzie la potopul biblic, aici cu funcţia de hiperbolă pentru a sublinia mulţimea oştilor romane, venite, după cum consemnează documentele vremii, „ex toto orbe romane", din toate ţinuturile aflate atunci sub stăpînirea Romei.

4 Soldaţi aparţinînd unei legiuni, unitate tipică în armata romană.

5 Instrumente de suflat, cu timbru grav, confecţionate din alamă.

6 Vocativ de la Istru, numele cel vechi al Dunării. Fluviul este luat aici drept martor al trecutului; se poate întrevedea un

Scanned with OKEN Scanner

ecou eminescian, din *Scrisoarea III* („Mulți durară, după vremuri, peste Dunăre vreun pod...").

7 Leul era simbolul Romei imperiale.

8 Aluzie la atitudinea dacilor față de moarte pe care o priveau fără teamă; metafora moarte-nuntă, de rezonanță în folclorul românesc, apare aici forțată.

9 Tema ruinelor, o preferință a romanticilor (și a preromanticilor) s-a concretizat în literatura română în unele compoziții notabile datorate lui Gh. Asachi, I.H. Rădulescu, V. Cîrlova, Gr. Alexandrescu etc. Și la Coșbuc ruinele sînt un pretext pentru o meditație romantică tipică, din care nu lipsește *visul*.

Scanned with OKEN Scanner

UN CÎNTEC BARBAR[1]

Voi lași dătători de porunci,
Mai rîdeți ! Nevolnică[2] turmă,
Mai rîdeți, că-i rîsul din urmă !
S-apropie ziua ! Și-atunci
Vedea-veți, sălbateci barbari[3],
Cîmpiile voastre-necate
De vuietul multor armate,
Ca vuietul apelor mari —
Veni-vom ca-n ziua de-apoi ;
Va plînge cu hohote zarea
De cară, de cai, de strigarea
Mulțimei pornite spre voi !

Ieși-vor, din negru pămînt,
În zale de-argint cavalerii,
Puternici ca grindina verii,
Și roibii cu nările-n vînt
Vor trece-n sălbatec galop
Spre Roma ! Și miei vor fi leii,
Fugi-vor de spaimă mișeii
Cuprinși de pornitul potop
Spre Roma ! Călcînd pe cohorți[4]
Răzbi-ți-vom colosul de-aproape

Şi nu va fi cine să-ngroape
Mulţimea cea mare de morţi !

Din Istru vom face pîrîu,
Să-l umpli, romane, cu sînge,
Cu lacrimi pe care le-or plînge
Nevestele neamului tău !
Şi nu vei putea să mai pui
În şiruri înfrînta-ţi armată,
Şi-om face să fie odată
Toţi corbii şi lupii sătui !
Căci vultur să fii, un colos,
Cu aripi de repezi furtune
Şi cuibul în cer de l-ai pune :
De-acolo noi da-te-vom jos !

Ce-i viu sfîşia-vom în dinţi ;
Aprinde-vom templele tale ;
Vom naşte pustiul în cale ; .
Vom face pe-ai voştri părinţi
S-ascundă trufaşul lor chip
În togă [5], plîngînd de ruşine,
I-om trece sub furci caudine [6],
I-om pune cu fruntea-n nisip.
Şi fără de milă, călăi,
În faşe strivi-vom poporul,
Şi mîndri vom pune piciorul
Pe gîtu-mpăraţilor tăi !

Vom face cît cerul de nalt
Mormanul cadavrelor crunte
Şi munte vom pune pe munte
Şi cerului da-vom asalt.
Pe-al vostru Zamolxe-pigmeu [7]

L-om prinde de barbă-nhăţîndu-l,
Cu tronu-i cu tot răsturnîndu-l
Din cer, căci acel Dumnezeu
Ce lasă pe-al vostru pămînt
Să crească atîta urgie,
Acela nu poate să fie
Nici mare, nici tare, nici sfînt.

Ah, dac-am putea măsura
Pe cît ni-e de plină măsura,
Vedea-vei ce multă ni-e ura,
În ziua din urmă a ta !
Că dacă voi toţi aţi muri
De spaimele morţii nainte
De-al nostru sosit, din morminte
V-am scoate de-oriunde veţi fi !
Şi răzbunătoarelor sorţi
Le-am face cu palma dreptate,
Căci feţele voastre le-am bate,
Scuipîndu-ţi pe fiii tăi morţi ![8]

(din vol. BALADE ŞI IDILE)

---

1 La început grecii şi apoi şi romanii considerau toate celelalte popoare cu care au venit în contact „barbare" ; aici cu sensul de ne-roman, dar şi de „violent", „distrugător". „Cîntecul" aparţine tuturor dacilor privaţi de libertate în propria lor ţară.

2 Neputincioasă, incapabilă, de nimic ; asemenea celuilalt poem dacic, „cîntecul" începe direct, cu un potop de aspre calificări la adresa cuceritorilor. Dacă în *Decebal către popor* regele dac, intuind cu clarviziunea conducătorului încercat

Scanned with OKEN Scanner

pericolul iminent reprezentat de romani, cerea oştenilor săi suprema jertfă pentru apărarea pămîntului ţării, *Un cîntec barbar* este plasat după cucerirea Daciei de către romani, forţele care se înfruntă fiind întregul popor dac, prezentat generic drept *noi* (ilustrativă este în acest sens frecvenţa formelor de viitor persoana I plural) şi cuceritorii romani, cărora li se adresează direct „cîntecul" prin *voi*, foarte des întîlnit şi el în text.

3 Perspectiva se schimbă ; statornicii daci îi consideră ei, pe bună dreptate, pe invadatorii romani „sălbateci barbari", exprimare care pare pleonastică dacă „barbari" este luat cu sensul de „necivilizaţi". Alăturarea celor două cuvinte ascute opoziţia dintre daci, oamenii pămîntului, şi romanii cuceritori. Începînd cu acest vers întreg poemul este proiectat într-un viitor întrevăzut, apropiat, în care se va manifesta cu o forţă copleşitoare răzbunarea.

4 Unitate militară romană ; ţinta mulţimii răsculate este Roma. Hiperbola din versurile următoare ilustrează proporţiile dezastrului. Pe de altă parte, în concepţia celor vechi, nimic nu era mai umilitor decît lăsarea morţilor pe cîmpul de luptă, neîngropaţi după ritualul impus de tradiţie.

5 Veşmînt roman : mantie lungă, fără mîneci, purtată peste tunică.

6 Pedeapsă aspră, umilitoare, impusă celor învinşi ; nimeni şi nimic nu scapă de furia poporului dezlănţuit ; tabloul terifiant al distrugerii este completat cu această imagine plină de forţă.

7 Remarcabilă este hiperbola care precede acest vers ; revolta dacilor nu-i cruţă nici pe zei. Interesantă este imaginea pe care dacii şi-o fac despre zeii romani — pe care îi reduc la dimensiuni insignifiante —, ca şi motivaţia răsturnării unui astfel de Dumnezeu (de observat amestecul voit de mitologii !) care nu corespundea idealului de zeitate întruchipat de Zamolxe al lor.

Scanned with OKEN Scanner

8 Cei care, pentru faptele lor, merită din plin răzbunarea poporului nu își găsesc scăparea nici în mormînt ; imaginea apare, mai tîrziu, și în *Noi vrem pămînt !* Astfel, toată ura și înverșunarea dacilor înfrînți și subjugați de romani izbucnește în acest poem cu o forță extraordinară. Demni, iubitori de libertate, dacii par să nu-și fi pierdut nici o clipă speranța în redobîndirea drepturilor lor și să nu fi încetat să se gîndească nici un moment la răzbunare, care, în viziunea lui Coșbuc, e teribilă. Proiectată în viitor, revanșa învinșilor capătă dimensiuni strivitoare, comparațiile cu elementele naturii dezlănțuite, aluziile biblice („vremea de-apoi", „potopul"), metaforele, hiperbolele contribuind la aceasta. Forța poemului stă mai ales în pregnanța verbelor, cele mai multe la viitor, alternînd formele normale (*va plînge, vor trece, vom scoate* etc.) cu formele inverse (*vedea-veți, ieși-vor, răzbi-ți-vom, sfișia-vom* etc.) și cu formele populare (*i-om trece, i-om pune, l-om prinde*). Hotărîrea, setea de răzbunare, credința în viitoarea izbăvire ies cu vigoare în evidență; servite fiind de cele mai adecvate mijloace de expresie. „În versuri dogoresc toate flăcările iadului. Mîndra nesupunere ia, de data aceasta, forma sfidării fățișe a dușmanilor puternici ; împotriva lor, prin glasul de tunet al dacului, poetul proferează amenințări apocaliptice. Artistic, acest pamflet se alătură valorilor supreme ale liricii românești, ocupînd un loc în imediata vecinătate a *Scrisorii III*, a *Prigoanei* și *Blestemelor* lui Arghezi" (D. Micu). Fără îndoială, ca și în alte poezii de inspirație istorică, poetul raportează trecutul la epoca sa și în revolta fără margini a dacilor se poate citi dorința de libertate a românilor transilvăneni.

Scanned with OKEN Scanner

MOARTEA LUI GELU[1]

Răzleț din oștirea bătută,
Fugind pe cîmpia tăcută,
Căzu de pe cal, de durere,
Pe marginea apei. Și piere.
Din rană și-ar smulge săgeata
Și n-are putere.

Pierdut-a și oaste și țară.
E noapte-n văzduhuri ; și rară
E zbaterea apei, cînd valul
Atinge cu aripa-i malul —
Iar Gelu, prin noapte stînd singur,
Vorbește cu calcul[2].

— „Vai, murgule, jalea mă curmă !
Mă lupt cu durerea din urmă,
Căci ranele-mi sapă mormîntul,
Degeaba împrăștii tu vîntul
Din coamă, piciorul tău scurmă
Degeaba pămîntul.

Mă chemi prin nechezuri păgîne
Și parcă zici : «Vino, stăpîne !
Vezi, picură ranele tale

Şi neguri se nalţă din vale,
E noapte, şi ziua de mîne
Ne-ajunge pe cale !»

Trei suliţi făcutu-şi-au strungă[3]
Prin mine ! Mă zbucium pe-o dungă
Şi nu-mi mai simt braţul şi brîul ;
Tu-ţi rupi cu picioarele frîul —
Las', murgule, las' să ne-ajungă
Pe-aicea pustiul.

De-acum tu... cît va cuprinde
Mantaua, deasupra-mi o-ntinde
Şi-apoi cu picioarele-mi sapă
Mormîntul pe margini de apă,
Şi-n urmă cu dinţii mă prinde
Şi-aruncă-mă-n groapă.

Jelească-mă apele Cernii !
Să-mi bubuie crivăţul iernii,
Ca-n taberi al cailor tropot ;
Iar veşnicul apelor şopot
Să-mi pară ca-n ceasul vecernii,
O rugă de clopot.[4]

Şi, poate, sosi-va o vreme
Cînd munţii vor fierbe, vor geme
Cu hohote mamele-n praguri,
Vor trece bărbaţii-n şiraguri
Cînd bucium suna-va să cheme
Pe tineri sub steaguri.[5]

Iar tu de-i trăi, frăţioare,
Să-mi vezi luptătorii-n picioare,

Atunci cînd sosit va fi ceasul,
Abate-ţi pe-aice tu pasul :
Nechează-mi, şi-atunci eu din groapă
Cunoaşte-ţi-voi glasul !

Şi-armat voi ieşi eu afară,
Şi veseli vom trece noi iară
Prin suliţi şi foc înainte,
Să ţie potrivnicii minte
Că-s vii, cînd e vorba de ţară,
Şi morţii-n morminte !"[6]

El zice, şi mîna şi-o strînge
Pe pieptul cel umed de sînge —
Iar calul stă singur de pază
Lui Gelu, şi trist el aşează
La pieptul stăpînului capul
Şi astfel veghează.

Şi-auzi ! Ca un vînt ce clăteşte[7]
Pădurea, cînd ploaia soseşte,
Aşa din adîncuri de zare
Un vuiet prin noapte răsare.
Iar vuietul vine, şi creşte,
Mai iute, mai tare.

Şi iată-i, din umbrele văii
Cu scuturi ies repezi flăcăii,
Ca morţii ce-şi lasă mormîntul ;
Ies roibii cu umblet ca vîntul.
Răsar de tutindeni[8], de pare
Că-i varsă pămîntul.

Scanned with OKEN Scanner

Arcaşii lui Arpad [9] în goană
Ei fug dup-oştirea duşmană.
Şi, uzi de-alergare, se-ncură[10]
Fugarii prin negura sură,
Cu frîul pe coamă, şi-arcaşii
Cu spăzile-n gură.

Năvalnic s-apropie paşii.
Şi-n goana lor cîntă arcaşii.
Şi-aşa de sălbatic li-e cîntul —
Din piele de urs au vestmîntul,
Şi-n bărbile lor încîlcite
Se-mpiedică vîntul ! [11].

Iar Gel, auzindu-i prin zare,
De spaimă şi groază tresare —
El moare ! Şi cîntă păgînii !
N-au Domn şi n-au ţară românii,
Şi-aduşii de vînturi în ţară
Sînt astăzi stăpînii !

Şi-n mîinile cui e scăparea ?
Nu-i piept să le-nchidă cărarea ?
Nu-i braţ de voinic, să-i abată ?
Şi nu e pe lume-o săgeată
Ca-n inima gloatei lui Arpad
Adînc să străbată ?[12]

Şi Gelu le judecă toate ;
Se nalţă proptindu-se-n coate
Şi-a calului glezn-o cuprinde,
Cu grabă el arcul şi-l prinde,
Şi-nvîrte săgeata şi-o scoate
Din rană, şi-o-ntinde :

Scanned with OKEN Scanner

Şi vîjîie slaba săgeată
Cu gemetul morţii deodată —
Arcaşii trec repezi în cale,
Şi-i vuiet şi-i chiot prin vale :
Ce cînt de-ngropare lui Gelu
Şi-oştirilor sale !

Iar vuietu-n neguri pătrunde
Şi-n inima nopţii s-ascunde
Departe, şi-n valuri de valuri
Ecoul izbindu-se-n dealuri
De zece ori jalnic răspunde
Pustiilor maluri.

De zece ori, iarăşi de zece,
Şi scade, şi piere, şi trece,
De data din urmă răsună —
Tăcerea-mprăştiată s-adună
Şi-n neguri alunecă rece
O bolnavă lună. [13]

Iar calul, vedenie mută.
Cu coama de vînturi bătută,
Stă-n noaptea cu neguri de pază
Lui Gelu ; şi trist el aşează
Pe pieptul stăpînului capul
Şi astfel veghează.

Iar apa la maluri se frînge
Şi cade pe spate şi plînge :
„Cu fierul potcoavei tu-mi sapă
Mormîntul pe margini de apă,

Şi-n urmă cu dinţii mă prinde
Şi-aruncă-mă-n groapă !"[14]

(din vol. ZIARUL UNUI PIERDE-VARA)

---

1 Voievod român ; a stăpînit teritoriile dintre Mureş şi izvoarele Someşului, în vestul ţării. A opus o dîrză rezistenţă invaziei ungurilor, ca şi contemporanii săi Glad şi Menumorut. „Gelu dux Blachorum", cum îl menţionează documentele vremii, a fost ucis în bătălia de pe rîul Almaş.

2 Motivul calului năzdrăvan, tovarăş nedespărţit şi sfătuitor al eroului, apare frecvent în creaţia folclorică, atît în balade, cît şi în basme. În *Toma Alimoş*, baladă la care poetul coşbucian a fost adesea raportat, haiducul, singur şi el ca şi Gelu, închină şi se destăinuieşte murgului „vită mută / mă priveşte şi m-ascultă". În *Harap Alb* de I. Creangă (basm cult), calul dobîndit de erou ca urmare a respectării sfaturilor date de bătrîna din grădina împărătească se dovedeşte a fi mai mult decît un adjuvant ; el este acela care îl scoate pe erou din toate încercările grele la care este supus de spîn, pedepsindu-l, în cele din urmă, exemplar, după merit, pe acesta.

3 Loc de trecere a oilor la muls, strîmtoare, loc îngust ; frumoasă metaforă pentru „rană" !

4 În aceste ultime două strofe apare motivul binecunoscut al *testamentului*. Aflat în pragul morţii, Gelu îşi exprimă ultimele dorinţi, lăsînd în seama animalului tovarăş împlinirea ritualului înmormîntării. Similitudinile cu balada *Toma Alimoş* şi cu *Miorita* sînt evidente. Gelu, om al pămîntului şi războinic, îşi doreşte mormîntul în mijlocul naturii atotcuprinzătoare şi protectoare. În testamentul ciobanului mioritic, locul şi obiectele îngropării sînt specifice mediului pasto-

ral („în strunga cu oi / să fiu tot cu voi", „fluieraș de soc / mult zice cu foc" etc.). Prin două comparații izbutite, în poemul lui Coșbuc elemente de cultură — tabăra militară și biserica („rugă de clopot").

5 Gîndul se îndreaptă, în ultimele clipe de viață, către țară; întrevăzînd viitoarea ridicare a pămîntenilor împotriva invadatorilor.

6 Motivul resurecției celor morți, prezent și în alte poeme coșbuciene (*Ex ossibus ultor !* de ex.), exprimă aici atașamentul fierbinte al conducătorului față de propria țară, față de propriul popor.

7 A clătina, a mișca ; comparația cu elementele naturii apare frecvent în acest poem. La un poet cu predilecție pentru imaginile auditive, cum este Coșbuc, *vîntul* se constituie într-un simbol cu multiple valențe.

8 Pretutindeni, scurtare impusă din necesități de metru ; de reținut, din nou, mai sus, comparația cu *vîntul*.

9 Rege ungur, conducătorul cetelor maghiare care au atacat în sec. IX—X formațiunile statale românești din vestul Transilvaniei, înfrîngînd cu greutate, după aprige lupte, rezistența românilor conduși de voievozi locali ca Gelu, Glad, Menumorut.

10 A se încura = a alerga, formă veche, moștenită din latină, păstrată numai regional sau în unele expresii.

11 Imaginea apare, mai tîrziu, cu o altă funcție, și în *Pașa Hassan*, care : „își rupe cu mîna vestmîntul / Că-n largile-i haine se-mpiedică vîntul".

12 Serie de întrebări retorice care potențează la maximum trăirile voievodului, neliniștea lui, îngrijorarea față de soarta țării.

13 Ca în pasteluri (*Noapte de vară, Miezul zilei*), poetul sesizează ca finețe mișcarea naturii, consonanța acesteia cu mișcările sufletești ale oamenilor. Încercarea disperată a lui Gelu

de a se opune, cu ultimele forțe, invadatorilor, eșuează. Cavalcada acestora zguduie din temelii pămîntul și sufletul muribundului, în urma ei se așterne liniștea prevestitoare de moarte. Imaginea lunii „bolnave" sporește senzația de urît, de jale, de sfîrșit. „Dar cu adevărat poetică este atmosfera de înfiripare cosmică, de noapte universală (ceea ce echivalează în mitologia coșbuciană cu un triumf al răului) care se instaurează după înfrîngerea voievodului. Coșbuc descinde aici din romantism, cu diferența că nu simpatizează cu aceste vedenii noptoase" (P. Poantă).

14 Prin reluarea cîtorva versuri ale testamentului, poemul capătă rotunjime. Calul oficiază ritualul înmormîntării, dînd scenei dimensiune de baladă și basm. Ecouri din *Mai am un singur dor* se fac, de asemenea, auzite. Meditația plină de sensuri din *Moartea lui Fulger* se convertește aici într-un poem epic de largă respirație, în care tragicul sfîrșit al voievodului Gelu este surprins cu o mare forță de evocare și cu omenească înțelegere. Neputincios dar demn, el își trăiește ultimele clipe neîncetînd să se gîndească la destinul poporului său. Desfășurările epice (visata ridicare a poporului sub steaguri, cavalcada năvălitorilor) alternează cu momente de un lirism autentic. „Figura legendarului Gelu întruchipează curajul și dorul de libertate, care explică perenitatea acestui neam pe pămîntul Daciei, vama tuturor invaziilor și nelegiurilor istoriei. Motive din baladele muntenești se includ organic în poezie. Gelu e un haiduc hăituit și învins de oștenii lui Tomșa Alimoș, vorbește cu calul, prietenul cel mai apropiat. Versurile au accente de cîntec funebru. (...) Zbaterea voievodului e zadarnică, dar jertfa lui se așază alături de legendele luminoase ale lui Horia și Iancu. Prezentul istoric aduce momentul în actualitate și poemul închide o tragică descumpănire, sugerînd soarta Ardealului după Memorand" (I.V. Șerban).

Scanned with OKEN Scanner

Stăpînul ţării feudale[1]
Rîdea de Basarab,[2] pe cale
Venind cu sutele de-arcaşi
Turnaţi în zale,
Ce-i pentru-aceşti viteji ostaşi
O ţară largă de trei paşi ?

— „Sărmanul vodă, cum îl cheamă,
O fi-n pămînt acum de teamă,
Ce minte-o să-l învăţ ! Să-l fac
Să ţie seamă
Că eu sînt eu, şi nu mă-mpac
C-un biet ca el, cioban sărac !

Uitat-a că-i născut să fie
Păstor de oi şi slugă mie ?
De barbă însă am să-l scot
Din vizunie.[3]
Ce cîni îl apără ? Socot
Să-l spînzur eu cu cîni cu tot !

Curînd, flăcăi ! E plin paharul !
Auzi ce-mi scrie-acum tîlharul —
Dar cine crede el c-ar fi

Maghiarul ?“[4]
Şi regele rîzînd s-oprí
Şi-aceste vorbe le citi :

„Mărite crai !Îţi spui prin carte,
Că vecinic dinspre-a noastră parte
Vrem binele ! Sîntem cei foşti
Şi mai departe —
Şi-acum tu uiţi că ne cunoşti
Şi-alergi în strîngere de oşti !

Eu sînt mai slab. Zic eu de mine.
Vi-am dat hăraci,[5] că se cuvine,
Pe plac eu multe v-am făcut
Să fie bine.
Voi Severinul l-aţi bătut :[6]
Vi-l las, măcar eu n-aş fi vrut !

Dar o rugare eu ţi-aş face :
Să mi te-ntorci în bună pace,
Să te fereşti, măria ta,
De drumu-ncoace;
Că mai pe-aproape de veţi da
Nici unul viu nu veţi scăpa !“[7]

De hohote vuit-a malul ;
S-a dat cu spaimă-n lături calul.
Lui Robert. — „Tomo, fii stăpîn
Că-ţi pierzi Ardealul ![8]
Nu-i prost românul că-i bătrîn
E prost că-i minte de român !“

Şi-aşa rîzînd, în zi de vară,
Frumoasele lor oşti intrară

Scanned with OKEN Scanner

Adînc din munţii românești,
Adînc spre ţară.
O, nu ţi-aduc vulturii veşti
Roberte,-n drum ca să te-opreşti ?

Căci iată, colo la strîmtoare
Se-aude-un corn de vînătoare
Şi multe-apoi, chiuituri
Răsunătoare.
Se umple codru-ntreg de guri
Şi ies românii din păduri.

Jucîndu-şi coiful alb pe creste
Ei vin, şi nu le prinzi de veste,
Năvalnic cad şi iuţi răsar
Ca din poveste.
Ei intră-n desetul[9]-maghiar
Şi unde-ajung, fl lasă rar.

O, bieţi maghiari, striviţi în vale !
Ce mîndri-aţi mai venit pe cale,
Atîtea sute de arcaşi
Turnaţi în zale !
Cum pier acum aceşti ostaşi
În ţara largă de trei paşi !

Şi fala lor uitînd-o toată
Mureau zdrobiţi, şi ca să poată
Să-şi scape capul, rupţi şi goi
Fugeau în gloată.
O, şi la ziua cea de-apoi
Vor rîde-aceste văi de voi !

Scanned with OKEN Scanner

Tu-n gînd bolboroseai o rugă
Şi nu gîndeai decît la fugă,
Şi-n spate, rege, tu ţi-ai pus
Vestmînt de slugă. [10]
Un gînd nebun mi te-a adus
Şi-acum te bate Cel de-Sus!

Venit-a Dumnezeu să certe
Mîndria ta, Carol Roberte!
De nimeni n-ai voit s-asculţi,
Cel Sfînt te ierte!
Din pilda ta cunoaştem mulţi
Că ştiu şi regii-umbla desculţi![11]

(din vol. CÎNTECE DE VITEJIE)

---

1 Carol Robert, regele Ungariei; a pornit în toamna anului 1330 o campanie împotriva Ţării Româneşti, fiind învins în lupta de la Posada (locul exact al bătăliei nu se cunoaşte, dar specialiştii înclină să creadă că aceasta a avut loc într-una din trecătorile din Ţara Loviştei) de către armata mai puţin numeroasă a muntenilor.

2 Basarab I, domnitor român, a condus oastea valahă în lupta de la Posada, dobîndind independenţa Ţării Româneşti.

3 Vizuină, ascunzătoare, loc ferit.

4 Monologul interior al regelui ungur scoate în evidenţă mîndria, aroganţa şi dispreţul acestuia faţă de domnitorul român, căruia se face a nu-i şti nici numele. Fiecare referire la domnul Ţării Româneşti constituie o jignire la adresa acestuia: „sărmanul vodă", „un biet ca el, cioban sărac",

Scanned with OKEN Scanner

„slugă", „tilharul". Suficiența și trufia își găsesc expresia și în *râsul* batjocoritor.

6 Tribut, plată în bani sau produse către un stat mai puternic, suzeran, care asigura în felul acesta protecția plătitorilor.

8 În 1324 Basarab I recunoaște suzeranitatea regelui Ungariei și îi cedează Banatul Severinului.

7 Față de monologul regelui ungur, scrisoarea domnului român evidențiază buna-cuviință dintotdeauna a românilor, dorința lor de pace și bună înțelegere cu vecinii („vrem binele"). Epistola scoate, de asemenea, în evidență modestia lui Basarab, dar și hotărîrea lui fermă de a-și apăra țara, demnitatea și neînfricarea în fața adversarilor mai numeroși și mai bine echipați. Amenințarea din rîndurile finale nu este deșartă, ci devine realitate în episodul luptei.

2 Toma de Szécsény, voievod al Transilvaniei (1322—1342), supus al regelui Carol Robert și aliat al acestuia în lupta de la Posada. Suveranul feudal continuă să ia în derîdere propunerile domnului român, adresîndu-i-se din nou injurios.

3 Desiș, mulțime; metafora subliniază că lovitura neașteptată a românilor a izbit în plin oastea îngîmfatului rege ungur.

10 Tradiția spune că regele maghiar a scăpat de la pieire travestindu-se în straie ciobănești.

11 Aluzie, din nou, la condițiile scăpării, fugii lui Carol Robert. Episodul luptei de la Posada, unde o mînă de munteni i-au nimicit pe năvălitori, prinzîndu-i în strîmtoarea munților și prăvălind peste ei pietre, stînci și arbori dezrădăcinați, este consemnat, într-o manieră naiv-realistă, în Cronica Pictată de la Viena. Tradiția orală a reținut, de asemenea, evenimentul, adăugîndu-i elementul senzațional al fugii regelui ungur travestit în cioban. Coșbuc combină datele cuprinse în documente cu cele oferite de legende și reconstituie poetic înfruntarea celor două oști. În plan struc-

tural, cele patru secvențe (monologul, scrisoarea, lupta, epilogul) viguroase în sine, luate fiecare în parte, nu reușesc să se constituie într-un tot prea unitar. Totuși corespondențe între părți există; aroganța din monologul regelui ungur devine umilință în epilog, atîta timp cît scapă travestit în ceea ce mai înainte batjocorise, iar amenințările cumpătate ale domnului român devin realitate în scena luptei. Poemul prezintă unele similitudini cu *Scrisoarea III* de Mihai Eminescu (episodul confruntării dintre Mircea și Baiazid, scena bătăliei), dar măreția domnitorului, vuietul luptei și solemnitatea victoriei din poemul eminescian nu au aceeași intensitate și vibrație în compoziția lui Coșbuc.

Scanned with OKEN Scanner

MORTUL DE LA PUTNA

Iar la Putna-n mînăstire,[1]
Noaptea, din tăcut mormînt,
Iese-n plină strălucire
Ştefan cel viteaz şi sfînt.

Lespedea ce-au pus-o popii
Peste groapă,-ncet se dă
Îndărăt şi-n fundul gropii
Ştefan plin de pace stă.
Dar se nalţă-ncet eroul
Deşteptat din lungu-i somn,
Luminat e-ntreg cavoul
Şi sumeţ[2] viteazul domn.

Albu-i coif străluce-n lună
Iar pe zale-i joacă zări
De lumini ce se-mpreună
Ca-ntr-un basm cu arătări.
Lunga suliţă şi-o poartă
Răsucind-o-n mîndru chip —
Eu credeam că-i umbră moartă[3]
Ce se mişcă pe nisip.
Dar e viu ! Acum ridică
Ochii săi, parc-ar lăsa

Peste-o oaste inimică
Toată vrăjmășia sa.

Apoi stă plecat și-ascultă :
Poate-aude spre Hotin
Vuiet și-alergare multă
De poloni și turci ce vin,
Poate-aude oști tătare
Și năvala peste Prut,
Ori sosind din depărtare
Peste munte i-a trecut
Regele Matei ! Voi cete
De cazaci și de săcui,
Dumnezeu acum vă dete
Gata iar pe mîna lui ![4]

Sună zornăit de zale,
Strigăt mare de război,
Ard Moldova noastră-n cale
Cîți dușmani și vechi și noi.[5]
Ștefan tremură-n mînie.
Iese din tăcutul schit —
Luna-n ceruri, argintie,
Cu nori negri s-a-nvelit,
Și cumplit din bucium sună
Ștefan-Vodă : ca un nor
Ies oșteni și iuți s-adună
Roată lîngă domnul lor.

Iat-o, oastea lui voinică,
Toți cei buni și tari ai săi !
Ștefan spada și-o ridică
Și pornește-n sîrg spre văi,
Luna tot mai mult s-ascunde,

Scanned with OKEN Scanner

Tot mai negri nori plutesc[6]
Şi din văi grozav răspunde
Buciumul moldovenesc.
Se tot duce, duce-n noapte
Zgomotul în jos spre Prut,
Mai lăsînd în urmă şoapte
Din furtuna ce-a trecut.

E pustiu la mănăstire,
Gol mormîntul cel deschis !
Toate-au fost o nălucire,
Toate repezi ca-ntr-un vis.
Nu ştiu bine-n care parte,
Ştefane, te-ai dus cu oşti,
Ştiu că tu te-ai dus departe,
Şi duşmanii ţi-i cunoşti !
Bate-i, Ştefane, părinte,
Spulberă-i de pe pămînt :
Chiar şi mort învaţă-i minte,
Cine eşti şi-ai tăi ce sînt.[7]

(din vol. CÎNTECE DE VITEJIE)

---

1 Mănăstire în nordul ţării, ctitorie a lui Ştefan cel Mare, unde se află şi mormîntul vestitului domn al Moldovei (1457—1504).

2 Semeţ, mîndru ; evocare destul de palidă a lui Ştefan, simbol al luptei necurmate pentru libertatea patriei sale, în cadrul nocturn, misterios şi solemn în acelaşi timp, dar creat cu mijloace destul de convenţionale (*noapte, lună, mormînt, cavou* etc.).

3 Arătare, închipuire, nălucire ; motiv predilect al roman-

Scanned with OKEN Scanner

ticilor, dar atmosfera creată de Coşbuc nu atinge solemnitatea şi gravitatea versurilor de debut din *Umbra lui Mircea*. *La Cozia* de Gr. Alexandrescu.

4 Aluzie la numeroasele războaie pe care domnitorul a fost silit să le poarte în timpul lungii sale domnii, pentru apărarea independenţei ţării.

5 Referire la contemporaneitate, o constantă a poeziei coşbuciene de evocare istorică ; imaginea domnitorului înconjurat de ai săi rămîne însă lipsită de forţă, nu trezeşte în cititor emoţia.

6 Elementele naturii sînt şi ele părtaşe la acţiune ; luna acoperită progresiv de nori ar vrea să sugereze atmosfera încordată a luptei, dar recuzita romantică extrem de uzată dă imaginii un aer vetust.

7 În tratarea acestui motiv, prezent şi în alte poeme ale sale — ridicarea răzbunătoare a eroului din mormînt — Coşbuc nu găseşte aici tonul cel mai adecvat. Abundă şabloanele romantice care dau întregii compoziţii un aer convenţional. Chiar şi această invocaţie finală, mai viguroasă, patetică, directă nu salvează poezia de monotonie şi conformism, fiind departe de forţa ascunsă în versurile simple ale lui Eminescu : „Ştefane, Măria ta, / Tu la Putna nu mai sta“ etc.

Scanned with OKEN Scanner

GOLIA TICĂLOSUL

La Cahul,[2] pe cîmpie, din marginea poienii
Se-ntinseră-n coloane de luptă moldovenii,
Şi-aveau cu ei pe vodă, iubitul domn al lor,[3]
Iar Golia, el plecat-a din faptul dimineţii
Prin vale să-şi reverse din lături călăreţii
Ca vînturi iuţi ce scurmă şi-mpart cumplitul nor!

Iar cînd veni şi vremea să urle-n zare tunul,
Mişcatu-s-au românii cu miile, ca unul :
O lamur[4]-a Moldovei prin sutele de ani !
Dar Golia ticălosul alt gînd avea cu soţii,
Şi-n suliţi ridicîndu-şi căciulile cu toţii
Lăsînd cîmpia noastră trecură la duşmani.

O clipă stete vodă cu inima trăsnită.
Întors apoi, strigat-a spre oastea-nmărmurită,
Pe Golia arătîndu-l cu pumnii, cu amîndoi ;
— „Oşteni ai ţării mele ! priviţi-l cum se duce,
El vinde sfînta ţară şi vinde sfînta cruce,
Mă vinde, ticălosul, pe mine şi pe voi !“

Cumplit se-ntoarse vodă cu-ntreaga sa mînie
Spre partea de-unde Golia venea cu duşmănie

Spre fraţii săi, în fruntea grozavilor spahii.”
— „Să daţi fără de milă, că-i inimă de fiară !
Să piar-acum pămîntul ! Moldova-ne să piară,
Dar Golia-ntîi de toate să piar-acum, copii !“

Şi nu vedeau românii nici moartea cum le iese
În drum, şi nici potopul de turci ce-i încinsese,
Vedeau numai pe Golia, pe scosul lor din minţi
Şi neputînd mai iute să-l stingă de pe lume
Rosteau cu glasul urei becisnicul[6] său nume
Prin gemete scrîşnite strivindu-i-l în dinţi.

O, Golia, tu ! Pîndit-ai aşa de-amară vreme !
Dar toate ale ţării şi plîngeri şi blesteme
Ajungă-te de-a pururi, şi n-ai mai fi trăit !
Dar iată-le, pornite din suliţi şi din gură —
Smintiţii tăi la Cahul cîneşte-aici căzură,
Căzuşi şi tu, mişele, tu cel ce i-ai smintit ![7]

Călcau spahiii-n goană pe barba ta bătrînă,
Iar pumnii-n loc de aur strîngeau în ei ţărînă
Şi-n gură-ţi s-adunase şi sînge şi pămînt,
Să-nece-n tine, Golio, mai repede suflarea ! —
Aşa sfîrşit să aibă în veci de veci trădarea,
Iar lupii fie-i preoţi şi gura lor mormînt ![8]

Adînc în noaptea nopţii şi-n Iadul cel din urmă
În care-al iernii viscol suflarea nu şi-o curmă
Nicicînd, stau prinşi în gheaţă ai lumilor mişei ;
Grozavă li-e durerea, şi vecinică li-e truda —

Scanned with OKEN Scanner

De-a stînga ţipă Cain, de-a dreapta urlă Iuda,[5]
Iar tu, tu Golio, te vaieţi între ei![1]

(din vol. CÎNTECE DE VITEJIE)

---

1 Boier moldovean menţionat în documente şi sub numele de Golie sau Goläi, mare logofăt al Moldovei, adversar politic al lui Ioan Vodă, pe care l-a sfătuit să evite lupta cu oştile otomane; neascultat de acesta, îşi trădă domnitorul în bătălia de la Cahul trecînd cu corpul de armată pe care îl conducea de partea turcilor.

2 Locul luptei din 10—11 iulie 1574 între moldovenii ajutaţi de cazaci şi oastea turcească.

3 Ioan Vodă cel Viteaz, domn al Moldovei (1572—1574), s-a sprijinit pe ţărani din rîndul cărora şi-a alcătuit oastea şi a ridicat dregători, fiind la rîndul său apreciat şi iubit de masele populare, dar nu şi de partida boierească din partea căreia a primit supranumele „cel Cumplit".

4 Partea cea mai bună, chintesenţă (arh.); apreciere laudativă la adresa încercării dramatice a lui Ioan Vodă de a se opune expansiunii şi asupririi turceşti. O descriere foarte amănunţită a bătăliei, cu detalii privind tactica de luptă adoptată de Ioan Vodă şi cu analiza efectelor trădării lui Golia se află în monografia istorică dedicată de B. P. Hasdeu domnitorului moldovean. De remarcat amănuntul reţinut de Coşbuc privind gestul trădării, trecerii de partea duşmanului — prin ridicarea căciulilor în suliţi — şi arhaismul „soţii" aici cu sensul de „tovarăşi", „aliaţi".

5 Soldaţi din cavaleria otomană de partea cărora trecuse Golia cu călăreţii moldoveni. E de observat, stilistic, în această parte de după trădare, acumularea de epitete: „inima *trăsnită*", „*oastea-nmărmurită*", „*cumplit*" „*cu duşmănie*", „*grozavilor* spahii", „o inimă *de fiară*" etc.

6 Lucru de nimic, demn de dispreț ; plină de forță imaginea urii din aceste ultime două versuri.

7 A sminti, aici cu sensul de „a scoate din minți", „a îndruma pe o cale greșită".

8 Făcîndu-se peste timp ecou al sentimentelor celor trădați, Coșbuc rostește o adevărată diatribă împotriva trădătorilor, care nu merită nici după moarte să fie tratați omenește ; conform datinei, sînt lăsați pradă fiarelor pădurii, — sugestie realizată prin această izbutită metaforă.

9 Cain și Iuda sînt simbolurile tipice ale trădării în mitologia creștină ; primul și-a ucis fratele, al doilea l-a vîndut pe Isus pentru 30 de arginți. Coșbuc nu-i evocă întîmplător, Golia fiind o sinteză odioasă a celor doi întrucît el „nu se sfii de a vinde pe domnul, prietenul și binefăcătorul său", iar „trădarea lui nu fu măcar răsplătită cu o ambițiune de mărire, ci cu bani, cu josnicii bani, cumpărată și vîndută ca o marfă la tarabă. Ce e drept, suma era cam însămnată, anume 30.000 de galbeni" (cf. A. D. Xenopol, *Istoria românilor din Dacia traiană*, Iași, 1896, vol. V, p. 88—89; apud G. Scridon, *op. cit.*, p. 472). Diatriba se convertește în blestem ; trădătorilor li se menește un chin perpetuu, într-o viziune apocaliptică.

Scanned with OKEN Scanner

PAŞA HASSAN[1]

Pe vodă-l zăreşte călare trecînd
Prin şiruri, cu fulgeru-n mînă.
În lături s-azvîrle mulţimea păgînă,
Căci vodă o-mparte, cărare făcînd,
Şi-n urmă-i se-ndeasă, cu vuiet curgînd,
Oştirea română.

Cu tropote roibii de spaimă pe mal
Rup frînele-n zbucium şi saltă ;
Turcimea-nvrăjbită se rupe deolaltă
Şi cade-n mocirlă, un val după val,
Iar fulgerul Sinan[2] izbit de pe cal
Se-nchină prin baltă.

Hassan de sub poala pădurii acum
Lui Mihnea[3]-i trimite-o poruncă :
În spatele-oştirii muntene s-aruncă
Urlînd ianicerii[4], prin flinte şi fum, —
Dar paşa rămîne alături de drum
Departe de luncă.

Mihai îi zăreşte şi-alege vro doi,
Se-ntoarce şi pleacă spre gloată,
Ca volbura toamnei se-nvîrte el roată

Şi intră-n urdie[6] ca lupu-ntre oi;
Şi-o frînge degrabă şi-o bate-napoi
Şi-o vîntură toată.

Hassan de mirare e negru-pămînt ;
Nu ştie de-i vis, ori aieve-i.
El vede cum zboară flăcăii Sucevei,[6]
El vede Ghiaurul[7] că-i suflet[8] de vînt
Şi-n faţă-i puterile turcilor sînt
Tăriile plevei.

Dar iată-l ! E vodă, ghiaurul Mihai ;
Aleargă năvală nebună.
Împrăştie singur pe cîţi îi adună,
Cutreieră cîmpul, tăind de pe cai —
El vine spre paşă : e groază şi vai,
Că vine furtună.[9]

— „Stai, paşă, o vorbă de-aproape să-ţi spun
Că nu te-am găsit nicăirea“ —
Dar paşa-şi pierduse şi capul şi firea !
Cu frîul pe coamă el fuge nebun,
Că-n gheară de fiară şi-n gură de tun
Mai dulce-i pieirea.

Sălbaticul vodă e-n zale şi-n fier
Şi zalele-i zuruie crunte,
Gigantică poart-o cupolă pe frunte,
Şi vorba-i e tunet, răsufletul ger,
Iar barda din stînga-i ajunge la cer.
Şi vodă-i un munte.[10]

— „Stăi, paşă ! Să piară azi unul din noi.“
Dar paşa mai tare zoreşte ;

Scanned with OKEN Scanner

Cu scările-n coapse fugaru-şi loveşte
Şi gîtul i-l bate cu pumnii-amîndoi !
Cu ochii de sînge, cu barba vîlvoi
El zboară şoimeşte.

Turbanul îi cade şi-l lasă căzut ;
Îşi rupe cu mîna vestmîntul
Că-n largile-i haine se-mpiedică vîntul,
Şi lui i se pare că-n loc e ţinut ;
Aleargă de groază pieririi bătut.
Mănîncă pămîntul.[11]

Şi-i dîrdîie dinţii şi-i galben-perit !
Dar Alah[12] din ceruri e mare !
Şi-Alah îi scurtează grozava-i cărare
Căci paşa-i de taberi aproape sosit
Spahiii din corturi se-ndeasă grăbit,
Să-i deie scăpare.

Şi-n ceasul acela Hassân a jurat
Să zacă de spaimă o lună,
Văzut-au şi beii [13] că fuga e bună
Şi bietului paşă dreptate i-au dat,
Căci vodă ghiaurul în toţi a băgat
O groază nebună.

(din vol. CÎNTECE DE VITEJIE)

---

1 Comandant turc al oştilor moldoveneşti, care au luptat împotriva lui Mihai Viteazul în bătălia de la Călugăreni din 13/23 august 1595. Coşbuc tratează aici un episod din acea bătălie, a cărei descriere, nu lipsită de calităţi literare, apare şi în *Românii supt Mihai-Vodă viteazul* de Nicolae

Scanned with OKEN Scanner

Bălcescu : „Într-acel minut, Mihai,[1] precum odinioară semizeii cîntați de nemuritorul Omir, alerga într-o parte și-ntr-alta prin tabăra turcească căutînd pe Sinan, cînd văzîndu-l de departe pe Hassan-Pașa se luă după dînsul strigîndu-i să stea de e viteaz, să se lupte cu dînsul piept la piept, și cînd de cînd era să-l ajungă cu paloșul". De remarcat că și în evocarea lui Bălcescu, și în poezia lui Coșbuc figura lui Mihai apare aureolată, capătă dimensiuni mitologice.

2 Sinan Pașa, comandantul tuturor armatelor turcești din acea bătălie. Coșbuc reține, din tradiția istorică, împrejurarea că însuși temutul pașă a căzut de pe cal în mlaștinile Neajlovului, locul de desfășurare a luptei, ales într-adins de Mihai acolo. („Și la Călugăreni s-au întîlnit cu vizirul și, dînd război, pă Sinan încă l-au doborît după cal în gîrlă, și un spahiu l-au scos așa ocărît." *Cronicarii munteni*, vol. I, E.P.L., Buc., 1901, p. 319.)

3 Mihnea Turcitul, pretendent la tronul Țării Românești, luptă alături de turci împotriva lui Mihai.

4 Ieniceri, soldați din infanteria turcă, proveniți adesea din copii creștini luați de turci ca bir. Prin conjuncția „dar" din versul următor, pașa se izolează și, prin atitudinea lui rezervată, în spatele căreia se citește o undă de frică, intră în opoziție cu prezența activă, tumultuoasă a domnului român.

5 Ordie, hoardă, mulțime ; aici oastea turcească. Fără a fi deosebite, comparațiile „ca volbura toamnei", „ca lupu-ntre oi" servesc ideea, contribuind alături de aglomerarea de verbe la evidențierea efectului intrării lui Mihai în oastea turcească. Este demnă de reținut observația că poetul a preluat din cronica lui Radu Popescu nu numai subiectul ca atare, ci și unele imagini poetice : „cărora prinzîndu-le de veste, s-au pornit el însuși cu sabia în mînă și vitejii lui după dînsul au intrat *ca lupii în oi*". Vezi și nota 2.

Scanned with OKEN Scanner

6 Este vorba despre oastea moldoveană care, în bătălia de la Călugăreni, a luptat împotriva lui Mihai. De subliniat rimele rare : *aieve-i — Sucevei — plevei.*

7 Nume generic dat de turci celor de altă credință decît ei ; aici Mihai Viteazul, ca simbol al creștinătății, motiv pentru care Coșbuc îl grafiază cu majusculă. Apropierea domnitorului sporește spaima pașei care, la început, doar îl „zărește", în timp ce acum îl „vede", repetiția cu valoare stilistică evidentă aici, avînd menirea de a sublinia că întreaga scenă este văzută prin pupilele dilatate de groază ale turcului.

8 Suflare, adiere, bătaia vîntului, simbol extrem de frecvent în poezia lui Coșbuc (vezi mai înainte „volbura", „vîntură" și cu valoare onomatopeică, aici în opoziție cu „pleava").

9 Coșbuc stăpînește la perfecție tehnica gradației ; „vîntul" devine „furtună", cu toate consecințele ce decurg de aici.

10 Celebrul portret hiperbolă al domnitorului, citat ca un model în toate manualele de retorică : „Din perspectiva groazei lui Hassan, apariția voievodului ia proporțiile unui coșmar. Hiperbola, care deține mai degrabă o funcție decorativă, prin îngroșare și exagerare, e depășită aici, căci imaginea lui Mihai se realizează ca un reflex al spaimei. E terifiantă și unică în poezia română. Vodă pare mai curînd o stihie, o emanație «monstruoasă» a furiei universale" (*P. Poantă*). „Frica lui Hassan atinge proporții uriașe, ca de coșmar, sugerată fiind de această impecabilă hiperbolă, făcută din cîteva onomatopei și clădită pe ritmuri perfecte" (Ion Rotaru, *Analize literare și stilistice*, Edit. Ion Creangă, Buc., 1972, p. 169).

11 Antiteza este unul dintre procedeele favorite ale poeziei lui Coșbuc. În opoziție cu monumentalitatea domnitorului, pașa Hassan apare nevolnic, mic, demn de dispreț. „Prin contrast, răsare imaginea fricii absolute în persoana lui Hassan, iarăși de o mare pregnanță. Bătaia regulată, obsesivă, a amfibrahilor, motivul cavalcadei, cu rezonanțe demonice și de

Scanned with OKEN Scanner

o bogată tradiție în literatura noastră, au efecte extraordinare. Lașitatea însăși prinde dimensiuni grotești" (*P. Poantă*). „Ca într-un film dinamic, în gradul cel mai înalt, în care totuși regizorul a știut să păstreze întreaga atmosferă de frescă istorică, pașa Hassan, urmărit de Mihai Vodă, este o imagine ce nu se poate uita. (...) Efectele sînt scoase din notarea gesturilor tabloului ; pașa lovește calul cu pintenii și scările, îl bate cu pumnii, are ochii injectați, *de sînge* și *barba vîlvoi* ; (...) turbanul îi cade *și-l lasă căzut,* deși acest lucru nu era iertat unui musulman, își sfîșie cu mîinile vestmintele pentru că are impresia că vîntul se împiedică în ele și nu-l lasă să fugă etc." (Ion Rotaru, *op. cit.*, p. 171). — 12 Divinitate în religia musulmană ; scăparea „bietului pașă" nu putea să vină decît de la o forță supranaturală, singura care ar fi putut să se opună „ghiaurului", dimensionat de Coșbuc la cote supranaturale.

13 Prinți ; rang nobiliar la turci ; guvernator al unei provincii sau al unui oraș. Nota ironică din finalul poeziei nu este greu de observat, tensiunea urmăririi și salvarea în ultimă instanță a pașei diminuează aici, făcînd loc unei false compătimiri venită, acum, din partea celor care au asistat la scena de groază.

„Coșbuc are simțul ridicolului, dar și pe acela al grandiosului și al sublimului ca în *Pașa Hassan*, unde figura lui Mihai Viteazul este prinsă în imagini de o vigoare neobișnuită. Desigur, totul rămîne exteriorizat aici, pitoresc aproape, dar uimește puterea de a evoca această nebunie a luptei surprinsă într-o urmărire. În *Pașa Hassan*, Coșbuc se apropie poate cel mai mult de imaginația halucinantă, modernă asupra războiului, deși nu o va interioriza și nu o va problematiza. Ceea ce rămîne este spectacolul acesta apocaliptic [...]" (P. Poantă).

Scanned with OKEN Scanner

ȘTEFĂNIȚĂ VODA

Cu grabnicele sărituri
A sprintenei lăcuste
Apare-un cal, la cotituri.
Nechezul înspumatei guri
Speria tăcerea din păduri
Și pacea văii-nguste.

În gura văii, lîngă pod,
Boierii stau cu frică :
Ei par o gloată de norod,
Pe cai pitici și plini de glod —
În scări temutul voievod[1]
Cu hohot se rădică.

Strîngea de frîu și tremura :
Iar calul, ud de cale,
Pămîntu-n loc îl frămînta
Și spuma alb-o mărita
Cu sînge roș ce picura
Din strînsele zăbale.[2]

— „Cînd vrei să-i afli, nu-i aduni !
Boieri, nu vi-e rușine ?
Vă văd așa de-atîtea luni,

N-aveţi acasă cai mai buni ?
Ori cum ? Boieri, sînteţi nebuni ?
Vă bateţi joc de mine ?“ [3]

— „E grea ocara ce ni-o faci !“
Spătarul[4] îi răspunde.
— „Dar ţara-i suptă de haraci,[5]
De greci nebuni şi de cazaci ;
Săracă ţara, noi săraci,
Şi cai voinici, de unde ?“

— „N-ai bani de-un cal ? Ia calul meu !“
Boierii-n tremurare
Dau slujbe-n gînd lui Dumnezeu,
Spătarul suflă des şi greu,
Se pipăie la cap mereu[6]
Să vadă de-l mai are.

— „Măria ta, vorbim şi noi.“
— „Ei, las-o încurcată !
Vă văd aşa de rupţi şi goi
De latră cîinii după voi !
Sînteţi boieri, ori marţafoi ?[7]
Spătare, hai odată !“

Şi vodă sare jos din şea,
De frîu, fugaru-şi ţine;
Spătaru-ngălbinit privea,
Vedea ce e, şi nu vedea,
Spătarul asta n-o credea —
Spătaru-n urmă vine.

— „Aşa, jupîne, eşti cinstit,
Şi-al tău să fie darul.

Dar frîul nu ! Mi l-am oprit."
Şi vodă frîul l-a smuncit
Şi-apoi cu frîul a lovit
Ponciş în ochi fugarul.

Cu ochii-nchişi şi fulgerat
De spaima loviturii,
Să-nalţă roibu-nviforat,
S-azvîrle-n lături şi, turbat,
Ia cîmpu-n goană, îndreptat
Spre rîpele pădurii.

Se duce-orbiş, fără stăpîn,
Cu vuiet ca furtuna.
Boierii-ncremeniţi rămîn —
Iar coama calului păgîn
Cu barba bietului bătrîn
S-amestecă, sînt una.[8]

— „Boieri ! Mai ziceţi-mi apoi,
Că vodă nu v-ajută !
Sînteţi săraci, flămînzi şi goi ;
Dar fiecărui dintre voi
Eu am să-i dau un cal de soi,
Că-n grajd mai am o sută !"

(din vol. FIRE DE TORT)

---

1 Ştefăniţă-Vodă, fiul lui Vasile Lupu şi nu al lui Bogdan cel Orb, cum s-ar putea crede, date fiind similitudinile de comportament ale celor două personaje istorice. Coşbuc şi-a luat subiectul dintr-o legendă consemnată de Ion Neculce în

Scanned with OKEN Scanner

O samă de cuvinte : „Ştefăniţă-Vodă, feciorul lui Vasile-Vodă fiind domn tînăr, desmierdat şi inimos, de multe ori ieşind cu boierii la plîmbări, punea de lua frîiele din capetele cailor boierilor şi le da ghiont cailor, de cădea boierii gios, de-şi sfărîma capetele, cît se îngrozise boierii a mai merge cu cai buni la plimbare".

2 Starea de spirit a domnitorului se transmite calului, a cărui nervozitate, al cărui freamăt sînt redate cu măiestrie de poet.

3 „Temutul voievod", om de acţiune, nu are timp de vorbă ; de aceea cuvîntarea lui este scurtă, sacadată, compusă din întrebări rostite tăios, din care nu lipseşte invectiva.

4 Înalt demnitar la curtea domnească, comandantul oştirii.

5 Tribut, bir, plată în bani sau produse către altă ţară, în cazul de faţă către Poarta Otomană ; încercînd să scuze lipsa cailor mai buni, din motive al căror substrat îl înţelegem numai în relaţie cu citatul de mai sus din Neculce („cît se îngrozise boierii a mai merge cu cai buni la plimbare"), spătarul dezvăluie o stare de fapt reală : sărăcia de atunci a ţării, spolierea bogăţiilor ei de către străini, pe fondul unor lupte interne pentru putere, pe care istoria ţărilor române le-a consemnat adesea între sec. al XVI-lea şi al XVIII-lea.

6 Poetul a surprins şi a transcris cu fineţe un gest cu valoare de simbol pentru o vreme cînd, vinovate sau nu, au căzut multe capete.

7 Oameni de nimic, nemernici ; Vodă continuă să-şi bată joc de boierii aflaţi în „tremurare", la vorbele tăioase de mai înainte adăugînd acum tăişul ironiei.

8 Goana bezmetică a calului ducîndu-l spre pierzare pe călăreţul îngrozit îi dă prilej poetului să-şi etaleze din nou capacitatea şi arta sa de a surprinde şi de a reprezenta poetic mişcarea. Epitetele (fulgerat, înviforat, turbat), comparaţia („ca furtuna"), notarea reacţiei boierilor care rămîn „încremeniţi" dau scenei culoare, dinamism, ritm.

Scanned with OKEN Scanner

Scanned with OKEN Scanner

Pe un ton zeflemitor Ştefăniţă rosteşte ameninţarea din final care amplifică spaima boierilor. Frecvente după moartea lui Ştefan cel Mare, conflictele dintre boieri şi domnitor iau forme violente. Asemenea lui Alexandru Lăpuşneanu din nuvela lui C. Negruzzi, Ştefăniţă dă boierilor săi o lecţie de „mărinimie", un fel de „leac de frică".

CETATEA NEAMȚULUI

Sînt cu ceară picurate
Filele-n bucoavna [1] mea.
Dar cetesc, cum pot, în ea.
Spune-acolo de-o cetate
Care „Neamțul“ se numea
Și-au zidit-o, spune-n cronici,
Nemți, germani sau teutonici. [2]

E ruină azi de veacuri.
Unde-o fi ? Vezi asta-i greu !
Cine credeți că sînt eu
Ca să știu atîtea fleacuri !
Cui va ști îi dau un leu.
Zici că afli-n cărți de școală ?
Aș ! Rămîi cu mîna goală. [3]

Deci, în ceasul dimineții,
Cînd prînzesc acei ce au, [4]
În cetate-aici erau
Lîngă comandantul pieții,
Toți străjerii și-așteptau,
Povestind și-ntinși pe iarbă,
Chisălița [5] să le fiarbă.

Dar, pe cînd Guzgan răstoarnă
Mămăliga din ceaun,
Din clopotniță Tăun
Sun-afurisit din goarnă.
Unu-i strigă : — „Ești nebun !"
Altul : — „Ce-ai tu dacă strigă ?
I-o fi dor de mămăligă."

Dar se-ntorc spre zid plăieșii ;
Văd pe șes un nor de oști.
— „Măi Istrate, tu-i cunoști :
Turcii sînt ?" — „Ba, parcă leșii,
Vin încoace." — „Păi, sînt proști ?
Bat și ei cel drum, ca mînzul, [6]
Să ne strice nouă prînzu[7] "

Leși erau. Sobiesky-Vodă [7]
Rătăci pe-aici prin văi,
Căci pe-atunci era la modă
Vara, cînd plecau la băi,
Regii meșteri în bătăi
Să-și ia drumul încotrova
Totdeauna prin Moldova. [8]

Și plecau fără merinde,
Căci așa era *bonton* [9]
Să mănînce tot plocon,
Ce puteau ici-colo prinde!
Dar acest slăvit Ion
Își avu-n desagi slănina,
Și-i pierdu, să-i bată vina !

Deci, cu oști, vestitul rigă, [10]
Cum umbla pe ici flămînd

Scanned with OKEN Scanner

Şi simţi prin văi trecînd,
Aburi calzi de mămăligă,
Ştiu şi eu ce-i dete-n gînd,
Că-şi opri deodată pasul,
Tot trăgînd în vînt cu nasul.

— „E vrun praznic în cetate.
Ştefan vodă... El mi-ar da !“
— „Cred că nu, măria ta,
Că-i un drac şi jumătate,
Nu prea dă, că-i el aşa.“
— „Mie, nu ? Să-ncrunt sprînceana !
Eu ori el bătu Vieana ? [11]

Domn ca mine cît trăieşte
Nu-i deprins să-nghită-n sec.“
Iar un general zevzec,
Răspunzînd pe latineşte
Zise : — „*Dobre ciolovec !*“ [12]
Şi-ntinzînd sub zid armata,
Iată-l ciolovecul gata.

Şi bum-bum apoi cu tunul,
— „Fire-ar ei de rîs, poleci ! [13]
Mai pe vîne să te pleci,
Cîrlănaş ! Şi dă ceaunul
Mai deoparte, tu, Berheci,
Că ni-l sparg cu-mpuşcătura —
Măi Spancioc, mai ţine-ţi gura.“

Dar plăieşii din cetate
Răspundeau vîrtos şi ei i
Comandantul Onofrei,

Scanned with OKEN Scanner

Cel cu pletele-ncurcate,
Şi cu straiu-ncins cu tei,
Dînd adînc zăvorul porţii,
Se zbătea ca-n ceasul morţii.

Şi-au bătut o săptămînă
Leşii-n zid ; dar zidul, prost,
Sta la loc, pe cum a fost.
Însuşi riga, într-o mînă
C-un pistol, din adăpost,
Da pe Ştefan la toţi dra
Şi-mpuşca la rînd — co

Deci, văzînd că nici nu-l la
Să se ducă-n treaba lui,
Şi nici pomeneală nu-i
De-a-l pofti la ei la masă,
Şi flămînd — vai, ce mai spui —
O luă mai pe departe,
Pe genunchi scriind o carte.

„Hai şi descuieţi odată !
Şi tovarăşi să vă fim.
Mîndru cîntec ce mai ştim,
Marş francez, fără de plată.
Nu vi-e milă că perim ?
Poate-o ploaie să ne-apuce...
Nu ştim drumul, că ne-am duce.“

După ce-au cetit pitacul, [14]
Onofrei ieşi pe zid :
— „Măi, poleci, eu vă deschid,
Dar să nu vă puie dracul

Scanned with OKEN Scanner

Să minţiţi, că — vă ucid !
Iar de marşuri mi-e cam scîrbă,
Trageţi-mi mai bine-o sîrbă !“

Iată poarta se descuie.
Leşii,-n vale, pe sub plopi,
Se crucesc, se cred miopi —
Ce văd ei ? Din cetăţuie
Doi cu doi, vro zece şchiopi.
Onofrei ridică tonul :
— „Un, doi, un ! Şi staţi, plutonul !“

Cu sprîncenile-ncruntate
Strigă *Rex* : — „*Sto pojo boi ?* [15]
Cine dracul sînteţi voi ?“
— „Noi ? Plăieşii din cetate,
Zece-am fost, periră doi.
Rex făcu o mutră lungă,
De credeai că vrea să-mpungă.

— „Pentru voi a fost gîlceava ?
Dar boierii ?“ — „Ce gîndeşti !
Noi să ştim ? Prin Tirchileşti.“
— „Domnul unde-i ?“ — „E-n Suceava.“
— „Dar poporul ?“ — „La Plăeşti.“.
— „Drace, asta-i de poveste !
N-aţi ascuns prin turn neveste ?“.

— „Noi ? Da’ ce, ni-e mintea slabă ?
Noi sîntem creştini curaţi :
Aştia nu sînt însuraţi,
Eu de zece ani n-am babă.
Voi după femei umblaţi ?

Scanned with OKEN Scanner

Zbîrlea are-n Huși, săracul,
Dar urîtă, goală-dracul !“

— „Dar comori ascunse-n oală
Și-ngropate !“ — „Oale, spui ?
Le-am lăsat să facă pui.
Una-i știrbă, și-alta goală ;
Nici o pricopseală nu-i !
De le vrei plocon ori pradă —
Ia fugi, Zbîrleo, și le adă !“

Rex atunci : — „Vă tai grămadă !“
Dar a stat cu mîna-n sus
Căci aminte și-a adus
Că-i e teaca fără spadă ;
În Liow zălog și-a pus
Spada cea cu steme duble
Pentr-un pol și două rublé ! [16]

Dînd din mîni ca cel ce-alungă
Gînduri rele : — „Eu sînt bun.
Apropo, ce-am vrut să spun ?
Onofrei, te văd cu pungă,
Dă-mi o mînă de tutun.
N-am fumat de-o săptămînă,
Pune-l ici, te rog, în mînă.“

Și-aprinzînd chibritu-n pripă,
Mulțumit privea la fum.
— „Onofrei, să-mi spui acum“,
Și-apăsa cu unghia-n pipă,
Cum mi-ai stat tu mie-n drum ?

Scanned with OKEN Scanner

Nu știai tu de-a mea faimă
Ca să stai năuc de spaimă ?

Dar glumesc așa ! mă iartă,
Ești erou, s-a hotărît,
Deși porți pe după gît
Traistă... hai, și nu-i deșeartă ?
O văzui numaidecît —
Ai într-însa plumbi, de toate.
Brînză, caș și pîne poate ?“

— „Brînză nu, dar am pogace
Ș-usturoi, măria ta.“
— „Usturoi ! Și-l poți mînca ?
Dar la urmă, cui i place...
Mon Dieu ! Nu te supăra...
Tot făcurăm noi doi pacea :
Ia să văd, cum e pogacea ?“

Și-apucînd cu mîini grăbite,
Rupt de foame ca un lup,
Rupe *Rex*, cu toții rup, —
— „Onofrei al meu, iubite,
Vin la neica să te pup !“
Și-l pupa viteazul rigă
Și-ndopa la mămăligă,

Ce-a mai fost puțin ne pasă.
Au plecat polonii-n sus,
Iar plăieșii-n jos s-au dus
La Neculcea drept acasă,
Iar acesta-n cărți i-a pus.

Scanned with OKEN Scanner

Şi din Dorna pînă-n Tulcea,
Toţi cetesc ce-a scris Neculcea. [18]

(din vol. FIRE DE TORT)

---

1 Abecedar, scriere veche, cronică ; arhaismul dă primelor două versuri ale poemului o notă solemnă, evocatoare, lăsînd impresia că tema va fi tratată cu sobrietate.

2 Toate cele trei cuvinte înseamnă acelaşi lucru — de origine germanică ; tautologia evidentă şi intenţionată face trecerea spre partea umoristică a poeziei, care părăseşte acum tonul solemn de la început.

3 Autor de manuale şcolare el însuşi, Coşbuc critică lipsurile acestora în ceea ce priveşte informaţia istorică ; remarca poate fi luată şi ca o autoironie. Şi în această strofă se constată o contradicţie între primul vers, de asemenea solemn, şi restul spus pe un ton de conversaţie familiară, cu multă jovialitate, ca şi cum autorul ar invita pe cititori să ia parte la o şotie pusă la cale pe seama istoriei.

4 Din nou ironic, cu tentă socială aici, şi pregătind intrarea în scenă a oştilor polone, înfometate, în marşul lor spre casă. În jurul stării de foame se centrează, de fapt, toată „fabula". De observat folosirea verbului „a prînzi" cu sensul lui regional din Transilvania, unde înseamnă „a lua masa de dimineaţă, micul dejun".

5 Fiertură din legume sau fructe ; terci. Coşbuc insistă asupra meniului foarte nepretenţios al plăieşilor (la fel *mămăligă, pogace).*

6 „A bate drumul mînzului" — zicătoare cu sensul „a umbla degeaba, fără rost; fără nici un folos". Interesant este modul cum expresiile populare, proverbele şi zicătorile sînt inte-

Scanned with OKEN Scanner

grate de Coşbuc în contextul poeziei, dînd totdeauna impresia de spontaneitate, de naturaleţe, de limbă vie, neforţată.

7 Regele Poloniei, despresurătorul Vienei din încercuirea turcească; fapt pentru care a fost foarte preţuit de contemporani, fiind socotit, pe bună dreptate, salvatorul Europei. În 1691 intră pentru a doua oară în Moldova şi acesta este, se pare, evenimentul istoric la care se referă Coşbuc aici.

8 Ironia cu care este tratat evenimentul istoric al trecerii trupelor polone prin Moldova ascunde, în fapt, o stare de lucruri reală, faptul că atît Moldova cît şi Ţara Românească s-au aflat adesea în calea expediţiilor militare ale vecinilor lor mai puternici, populaţia ambelor ţări avînd de suferit de pe urma acestor campanii.

9 La modă, de bun gust (fr.) ; ironia se îndreaptă asupra regelui polon, „slăvit", dar lipsit de „merinde".

10 Rege ; v. de asemenea şi *Rex*. De observat rimele cu totul rare în care neologisme ca „bonton" sau „rigă" îşi au ca pereche cuvinte vechi, neaoşe, ca „plocon" şi „mămăligă" ; la fel mai jos „miopi" rimează cu „plopi". Asemenea împerecheri de cuvinte servesc intenţiilor poetului şi ilustrează foarte bine adecvarea mijloacelor de expresie la conţinutul poemului.

11 Viena, formă populară care favorizează rima.

12 „Om bun" în limba rusă, probabil, în nici un caz nu în limba latină cum pretinde poetul, care utilizează confuzia voită, intenţionată ca un procedeu de bază în obţinerea efectelor comice.

13 Polonezi ; v. de asemenea şi *leşi*. Din nou rimele sînt alese cu măiestrie ; perechile *tunul* — *ceunul* şi *gura* — *împuşcătura* accentuează discrepanţa dintre starea de beligeranţă impusă de polonezi şi preocupările paşnice, casnice aproape ale plăieşilor. Merită să fie menţionată, de asemenea, folosirea numelor proprii la rimă ca de ex. *poleci* — *pleci* — *Berheci*, din care ies uneori efecte comice.

14 Scriere, document scris, aici cu sensul de scrisoare. Rugămintea regelui cuprinde argumente puerile şi propuneri hazlii, la care Onofrei răspunde cu umor.
15 Din nou o rimă surpriză, un cuvînt dintr-o limbă slavă rimînd cu unul românesc.
16 Ţinut în frîu de o mînă de apărători ai cetăţii, regele se simte lezat în amorul propriu ; izbucnirea lui, este sancţionată prin acest comentariu care subliniază, o dată în plus, disproporţia dintre pretenţiile trufaşului rege şi precaritatea condiţiei lui materiale la întoarcerea dintr-o campanie grea şi costisitoare.
17 Turtă din mălai sau făină coaptă pe sobă sau în cenuşă. Cele trei strofe precedente accentuează contradicţia menţionată mai sus, generînd efecte comice. Regele îşi arogă unele calităţi (bunătatea, faima) cu care speră să-i impresioneze pe plăieşi, dar care sînt anulate de condiţia materială modestă în care se afla. Foamea şterge barierele sociale, distanţa impusă de ranguri ; regele faimos, vorbitor de limbă franceză, înconjurat de generali, primeşte fără rezerve trataţia simplă oferită de bravii plăieşi, conflictul iniţial stingîndu-se într-o atmosferă ce aminteşte de Caragiale : „pupat piaţa Independenţi" !
18 Din nou o rimă interesantă. O precizare demnă de luat în consideraţie aduce D. Velciu care notează că „despre acest episod, care a avut loc în 1691, la a doua intrare a lui Sobieski în Moldova, Neculce nu aminteşte absolut nimic". Cel care a consemnat evenimentul în trei dintre scrierile sale a fost contemporanul cronicarului, domnitorul Dimitrie Cantemir (v. *Descrierea Moldovei, Istoria Imperiului Otoman* şi *Vita Constantini Cantemiri*). Rezultă că C. Negruzzi, autorul povestirii istorice *Sobieski şi românii*, şi V. Alecsandri, autorul dramei istorice *Cetatea Neamţului sau Sobieski şi plăieşii români*, s-au inspirat din scrierile lui Cantemir. „În ceea ce îl priveşte pe Coşbuc, el a avut ca sursă de inspiraţie, foarte

Scanned with OKEN Scanner

probabil, fie schița istorică a lui Negruzzi, fie drama lui Alecsandri — sau pe amîndouă — și presupunîndu-le izvoarele cronicărești, așa cum sugerează fondul, a legat, fără multă ezitare, propria-i poezie de numele lui Neculce, atît de frecvent folosit de patruzecioptiști". (D. Velciu, *Coșbuc, Neculce și... alții*, *Limbă și literatură*, nr. 1 (28), 1972, p. 136—137). În același sens, Adrian Fochi notează : „...în vreme ce Negruzzi trata subiectul la modul «romantic pozitiv, scutit de naive idealități» (G. Călinescu), cu aplicație gravă și serioasă întrucîtva, iar Alecsandri reușea să exploateze mai ales latura patriotică a subiectului, Coșbuc s-a gîndit să abordeze subiectul dintr-un unghi nou, profund original și personal, la modul umoristic. Umorul provine din multe direcții : situația istorisită (salvatorul creștinătății la Viena, participînd la o jalnică expediție de pradă într-o țară creștină ; raportul de forțe dintre combatanți) ; psihologia militaristă (fanfaronada invadatorilor față de mijloacele reale de purtare a războiului ; opoziția dintre mentalități și mod de viață) și se realizează pe multe planuri, din care cel lexical oferă efecte artistice pentru degustătorii cei mai exigenți" (Adrian Fochi, *G. Coșbuc și creația populară*, „Universitas", Editura Minerva, Buc., 1971, p. 174—175).

Scanned with OKEN Scanner

OLTENII LUI TUDOR

Vine-un chiot dinspre munte,
Vine freamăt din păduri —
Tudor domnul vine-n frunte,
Cu mulţimea de panduri [1] !
Iar din Jiu, din apă sfîntă,
Iese cîntec vitejesc,
Şi cu glas de surle [2] cîntă
Tot poporul românesc.

Las' să-i sune surle-n ţară.
Să-şi adune-olteni, destui,
Ţara s-o vedem noi iară
Veselă pe urma lui —
Mîndra patrie română
Nu supt braţ de oameni slabi,
Ci voinică şi stăpînă
Cum a fost sub Basarabi. [3]

Zboară corbi [4] pe sus, băiete,
Cîrduri negre se-nvîrtesc,
Şi se zbat de-atîta sete
Şi de foame se izbesc :

Scanned with OKEN Scanner

N-au s-aștepte-oltenii rugă
Să le dea de hrană-n văi —
Oh, ciocoi, te-ajung în fugă
Toți răzbunătorii tăi !

Cine vrea părtaș să fie
Dreptului pe-acest pământ
După Tudorin să vie !
Că-i trimis de Domnul sfînt
Să ne scape-acum odată
De ciocoi, căci Dumnezeu
Însuși s-a pornit să-i bată,
Cum ne bat și ei mereu.

Ridicați, români, Dreptății
Steag cu sfîntul George [5]-acum !
Sfintei Legi și Libertății
Faceți-i odată drum !
Cine nu-i cu voi, să știe
Că izbit va fi de voi,
De cei strașnici în mînie
Și din leagăn de eroi.

Domnul Tudor să trăiască !
Sus cu toții, pui de lei,
Pentru țara românească,
Pentru drepturile ei !
A-mbrăcat cămașa morții [0]
Domnul Tudor, ca Hristos,

Scanned with OKEN Scanner

Dar schimba-va pasul sorții,
Va trînti tiranii jos !

(din vol. CÎNTECE DE VITEJIE)

---

1 Soldați, luptători olteni din oastea ridicată de Tudor Vladimirescu în 1821 împotriva asupritorilor interni și externi ai poporului.

2 Instrument muzical de suflat, cu un capăt în formă de pîlnie, folosit mai ales în armată, în trecut ; întreaga strofă realizează o atmosferă entuziastă, evocînd adeziunea celor mulți la idealurile de libertate afirmate de Tudor.

3 Evocați în calitatea lor de întemeietori de țară (v. și poezia *Carol Robert* în acest volum) ; mai înainte Eminescu trimite tot către aceștia : „...Basarabi și voi Mușatini / / Descălecători de țară, dătători de legi și datini" *(Scrisoarea III)*, pe care îi opunea prezentului corupt, la care se face aluzie și aici („brat de oameni slabi").

4 Simbol străveziu al morții, anticipînd răzbunarea răsculaților împotriva „ciocoilor" ; aci se pot citi și reminiscențe dintr-un motiv frecvent în basme (corbul care se rotește deasupra celor doi adversari — Făt-Frumos și Zmeul —, fiecare promițîndu-i o recompensă pentru cîteva picături de apă), evident cu o altă funcție stilistică.

5 Personaj mitologic, ucigătorul balaurului, înfățișat în iconografie călare, cu steagul izbînzii în mînă.

6 Se pare că expresia îi aparține chiar lui Tudor Vladimirescu ; în consens cu tonul general al poeziei, asemănătoare unui cîntec haiducesc, ultima strofă exaltă calitățile conducătorului, patriotismul, speranța întrevăzută.

Scanned with OKEN Scanner

**

RUGĂMINTEA DIN URMĂ

(după Lermontov) [1]

Eşti schilav [2] tot ! Un cerşetor
Te-ntorci acum acasă,
Şi ce fecior frumos erai !
Dar oricum eşti, ce-ţi pasă !
Tu vei vedea iar satul tău
Şi casa voastră-n vale,
Şi biata mamă-ţi va ieşi
Plîngînd în cale.

Şi eu rămîn să mor pe-aici
Cu liftele [3] păgîne !
Ah, parcă simt că n-am s-ajung
Să văd ziua de mîne.
Cu douăzeci deodată-n car
La groapă mă vor duce,
Şi, bun e Domnul, de-om avea
La cap o cruce.

Noi de copii ne ştim, şi-am fost
Ca fraţii, ba mai bine.
Eu de-am avut un singur ban
L-am împărţit cu tine ;

Scanned with OKEN Scanner

Şi tu cu gura foc prindeai
Să-mi dai ajutorare ;
Să-ţi răsplătească Dumnezeu,
Că-i bun şi mare !

Şi-auzi acum !4 De-or întreba
În sat de-a mea venire
Tu-n loc de adevăr să spui
Că n-ai de mine ştire,
Că n-am fost la un regiment —
Dar spune-le ce-ţi place.
Că pentru ei ori viu, ori mort,
Totuna face.

Iar mamei — Doamne, cum aş vrea
Credinţa s-o înşele !
Să-i spui că m-ai lăsat rănit
La Turnu-Măgurele,
Dar voi sosi cît de-n curînd.
Ascultă-mi rugămintea,
Că mama, dac-ar şti că-s mort,
Şi-ar perde mintea.

Tu s-o amîi cu zi de zi
Şi spune-i cîte toate,
Ea e bătrînă, n-are mult
Să mai trăiască, poate ;
Şi pentru ce să-i amărăşti
Şi zilele puţine ?
Că n-are-n lume bun şi drag
Decît pe mine.

Scanned with OKEN Scanner

Iar Linii, de s-ar întîmpla
Să vă-ntîlniți vrodată,
Să-i spui că-s sănătos și-aș vrea
S-o aflu măritată.
Tu uită-i-te-n ochi să vezi
De-o doare ori n-o doare;
Iar dacă vei vedea-o stînd
Nepăsătoare,

Să-i spui că m-ai lăsat rănit
Pe umedele paie,
Că doctorul în carnea mea
Adîncă brazdă taie,
Că de dureri eu mă izbesc
Și urlu ziua-ntreagă,
Și c-am murit gîndind la ea,
Că mi-a fost dragă.

Și dacă ochii ei atunci
Mai tulburi se vor face,
N-o mîngîia! E de prisos,
Te rog s-o lași în pace.
O frunză veștedă nu-ți dă
Cuvînt să zici că-i toamnă
Și-o lacrimă în ochii ei
Nimic nu-nseamnă!

Și-acum dă-mi mîna! A sunat
Cornistul [6] de plecare,
Du Oltului din partea mea
O caldă salutare,
Și-ajuns în țară, eu te rog,
Fă-mi cel din urmă bine!

Scanned with OKEN Scanner

Pămîntul țării să-l săruți
Și pentru mine !

(din vol. BALADE ȘI IDILE)

---

1 Începînd cu ed. a II-a a vol. *Balade și idile* din 1897 această indicație figurează după titlul poeziei, ca un răspuns pe care Coșbuc îl dă acuzațiilor de plagiat ce i s-au adus în legătură cu ea, la întîia apariție în volum. Cum Coșbuc nu știa rusește, s-a presupus că „poezia lui Lermontov nu i-a putut fi accesibilă decît prin traduceri germane", respectiv din traducerea lui Bodenstend (cf. G. Scridon, *Note și variante*, în G. Coșbuc, *Opere alese*, vol. I, E. P. L., 1966, p. 284). Pe de altă parte, Coșbuc însuși afirmă că și-a luat subiectul dintr-o legendă la o ilustrație văzută într-o revistă germană : „Eu, după ideile neamțului, am scris poezia. Deci, fără să visez măcar, am plagiat pe Lermontov, pe cale indirectă" (idem., p. 286). Dar comentatorii sînt de acord cu toții că adaptarea lui Coșbuc este superioară presupusului original : „Pentru *Rugămintea din urmă* superioritatea imitației asupra lucrului imitat e atît de decisivă, încît, *mutatis mutandis*, ai putea asemăna lucrul cu adaptările — pe o vreme cînd erau mai permise decît astăzi — lui Pierre Corneille din teatrul spaniol". (N. Iorga, *Poeziile d-lui Coșbuc*, *Familia*, XXX, nr. 23, 1894, p. 272—274, apud G. Scridon, *op. cit.* p.221.

2 Slab, neputincios ; fiecare din cele trei secvențe constitutive ale poemului se deschide, cum vom vedea, cu o formulă de adresare de acest tip, prin care cel care rămîne, rănitul, își începe confesiunile către tovarășul care pleacă. Deși aflat el însuși în pragul morții, ostașul are tăria și omenia să-și exprime compasiunea pentru înfățișarea jalnică a celui care

Scanned with OKEN Scanner

pleacă, compensată totuşi de bucuria apropiatei sale întoarceri acasă, între cei dragi.

3 De alt neam, aici cu sensul de duşmani, cotropitori, oameni răi. O primă opoziţie se stabileşte aici între *tu* (vei vedea iar satul *tău)* şi *eu* (rămîn să mor pe-aici)' opoziţie mediată de *noi* (de copii ne ştim).

4 A doua secvenţă marcată de o formulă de adresare, directă, dramatică. De reţinut în această parte a poemului frecvenţa condiţionalelor *(de-ar întreba dac-ar şti, de s-ar întîmpla).* Gîndul muribundului se îndreaptă mai întîi către satul natal, apoi către maica bătrînă căreia, ca şi ciobanul mioritic, ar vrea să-i ascundă adevărul morţii sale. Avem aici dovada umanismului profund al poporului nostru, dragóstea faţă de semeni fiind adesea mai puternică decît dragostea de sine.

5 Intensitatea sentimentului creşte gradat ; grijii faţă de mamă îi ia locul neliniştea în legătură cu iubita rămasă acasă, căreia ar vrea să-i probeze dragostea şi să-i arate, în acelaşi timp, cît de mult a iubit-o.

6 Gornist, trompet ; ultima strofă începe, din nou, cu o formulă directă, după care, împăcat cu soarta, muribundul îşi exprimă ultima dorinţă. Satul, mama, iubita trec pe planul secund, ultimele gînduri ale celui care şi-a dat viaţa pe cîmpul de luptă se îndreaptă către patria scumpă. Departe de a fi melodramatică, „rugămintea din urmă", ca şi a lui Dan, căpitan de plai, eroul lui V. Alecsandri („Ghirai, mă lasă, lasă, în ceasul morţii grele / Să mai sărut o dată pămîntul ţării mele") apare ca firească şi adînc omenească. In sfîrşit ar fi de observat că în acest poem Coşbuc nu recurge la nici unul dintre artificiile poeziei, dacă excludem, desigur, forma versificată a mesajului ; sînt aproape absente epitetele, comparaţiile, metaforele. Întreaga emoţie, tot dramatismul comunicării rezultă exclusiv din meşteşugul construcţiei, din dozarea elementelor compoziţionale.

Scanned with OKEN Scanner

TREI, DOAMNE, ȘI TOȚI TREI

Avea [1] și dînsul trei feciori,
Și i-au plecat toți trei deodată
La tabără, sărmanul tată!
Ce griji pe dînsul, ce fiori,
Cînd se gîndea că-i greu războiul,
N-ai timp să simți că mori. [2]

Și luni trecut-au după luni —
Și-a fost de veste lumea plină,
Că steagul turcului [3] se-nchină;
Și mîndrii codrului păuni, [4]
Românii-au isprăvit războiul,
Că s-au bătut nebuni.

Scria-n gazetă că s-a dat
Poruncă să se-ntoarcă în țară
Toți cei plecați de astă-vară —
Și rînd pe rînd veneau în sat
Și ieri și astăzi cîte unul
Din cei care-au plecat.

Și-ai lui întîrziau! Plîngînd
De drag că are să-i revadă,

Sta ziua-n prag, ieșea pe stradă
Cu ochii zarea măsurînd,
Și nu veneau ! Și dintr-o vreme
Gemea, bătut d-un gînd.

Nădejdea caldă-n el slăbea,
Pe cît creștea de rece gîndul.
El a-ntrebat pe toți d-a rîndul,
Dar nimeni știre nu-i știa.
El pleacă-n urmă la cazarmă
Să afle ce dorea.

Căprarul vechi îi iese-n prag.
— „Ce-mi face Radu ?“ El întreabă;
De Radu-i este mai cu grabă,
Că Radu-i este cel mai drag.
— „E mort ! El a căzut la Plevna
În cel dintîi șirag !“

O, bietul om ! De mult simțea
Că Radu-i dus de-pe-astă lume,
Dar astăzi, cînd știa anume,
El sta năuc și nu credea.
Să-i moară Radu ! Acest lucru
El nu-l înțelegea.

Blăstem pe tine, braț dușman !
— „Dar George-al nostru cum o duce ?“
— „Sub glie, taică, și sub cruce,
Lovit în pept d-un iatagan !“
— „Dar bietul Mircea ? — „Mort și Mircea
Prin văi pe la Smîrdan.“

El n-a mai zis nici un cuvînt ;
Cu fruntea-n piept, ca o statuie,
Ca un Christos bătut în cuie,
Ţinea privirile-n pămînt,
Părea că vede dinainte-i
Trei morţi într-un mormînt.

Cu pasul slab, cu ochii beţi
El a plecat, gemînd p-afară,
Şi-mpleticindu-se pe scară,
Chema pe nume pe băieţi,
Şi să proptea de slab, sărmanul,
Cu mîna de păreţi. [10]

Nu se simţea de-i mort ori treaz,
N-avea puteri să se simţească ;
El trebuia să s-odihnească —
Pe-o piatră-n drum sub un zăplaz [11]
S-a pus, înmormîntînd în palme-i
Slăbitul său obraz.

Şi-a stat aşa, pierdut şi dus.
Era-n amiazi şi-n miez de vară
Şi soarele-a scăzut spre seară,
Şi-n urmă soarele-a apus,
Iar bietul om stat tot acolo
Ca mort, precum s-a pus.

Treceau bărbaţi, treceau femei,
Şi uruiau trăsuri pe stradă,
Soldaţi treceau făcînd paradă, —
Şi-atunci, deştept, privi la ei

Scanned with OKEN Scanner

Şi-şi duse pumnii strîns pe tîmple :
„Trei, Doamne, şi toţi trei !“ [12]

(din vol. BALADE ŞI IDILE)

---

1 Plasat la începutul propoziţiei, imperfectul modifică înţelesul comunicării, anticipînd drama ce se va consuma treptat ; la aceasta se adaugă trei elemente *(sărmanul, griji, fiori)* care dau sentimentul neliniştii, amplificat pe parcurs.
2 Tatăl anticipează prin această exagerare voită primejdiile prin care fiii săi, aflaţi pe cîmpul de luptă, vor fi trecînd.
3 Metonimie ; de fapt este vorba de capitularea armatelor turceşti simbolizate aici prin „steag“.
4 Metaforă simplă în care ambele părţi ale comparaţiei sînt prezente. Poetul subliniază aici frumuseţea morală a celor aflaţi în focul luptei. De observat, în această parte expozitivă, frecvenţa verbelor la trecut, ceea ce dă sentimentul faptului împlinit, terminat.
5 Neliniştea prefigurată în prima strofă devine din ce în ce mai acută ; starea bătrînului se justifică mai ales prin raportarea la bucuria revenirii acasă a altor tineri plecaţi odată cu ai săi.
6 Zbuciumul sufletesc al bătrînului creşte, lăsînd loc îndoielii ; interesantă această comparaţie antitetică.
7 Schimbului de replici din strofa anterioară îi urmează o notaţie a stării sufleteşti a bătrînului tată. Reacţia lui e firească ; durerea îl năuceşte, vestea i se pare incredibilă.
8 Sub pămînt ; metaforă străvezie pentru mormînt.
9 Sabie scurtă, cu vîrful arcuit şi două tăişuri, folosită de turci la atac.
10 Printr-un cumul de comparaţii şi epitete Coşbuc sugerează starea tragică a tatălui, copleşit de veştile triste auzite. Reac-

Scanned with OKEN Scanner

ţia fizică este perfect vizualizată, dovedind încă o dată capacitatea poetului de a nota mişcarea.

11 Gard (pop.) ; totuşi manifestările tatălui la auzul tristelor veşti sînt notate cu prea puţină forţă, analiza psihologică fiind, după cum se vede, proprie mai degrabă prozei decît poeziei.

12 Versul care dă titlul poeziei, ca un prelung oftat, strînge în sine toată jalea celui care şi-a pierdut tot ce a avut mai drag, durere pe care strofele anterioare nu reuşiseră să o transmită integral. În ansamblu poezia suferă de o oarecare diluáre, dar chiar şi aşa ea transmite sentimentul profund omenesc al unui tată căruia războiul îi smulge cu brutalitate fiii şi va fi impresionat multe generaţii de cititori prin realismul transcrierii trăirilor bătrînului.

Scanned with OKEN Scanner

CRACIUNUL ÎN TABARA

(Pe cîmpia Smîrdanului, 1877)

Și-acei ce de-a pururi au glume,
Azi tremură muți și-nghețați
În jalea cea fără de nume ;
Pustii ei se simt, și-aruncați
Departe la margini de lume. [1]

Iar cortu-ngropat e-n zăpadă ;
Nu-i ușă, nu-i cale, nu-i loc.
În haine ca-n zi de paradă,
Țin pînea-nghețată la foc,
Stînd unul într-altul grămadă.

E freamăt în zare : e tunul,
Ori cîntec de clopot din sat ?[2]
Crăciunul e astăzi, Crăciunul.
Flăcăii țin capul plecat,
Și plînge-necat cîte unul...

Ard vesele flăcări pe vatră ;
Și-ai casei, la masă, gătiți.
Vin oaspeți, și cînele latră ;
Le ies înainte grăbiți
Ai casei pe pragul de piatră.

5 Scaun, bancă alcătuită dintr-o scîndură lată fixată pe ţăruşi, de-a lungul peretului, în casele vechi ţărăneşti.
6. A gînguri, a încerca să vorbească.
7 Prin acest vers se face revenirea de la descrierea idilică a momentului festiv la care iau parte toţi cei de acasă, în antiteză cu realitatea aspră a cîmpului de luptă.
8 Amănunt important ; locul flăcăilor era pe front „în pierduta cîmpie".
9. Strofa finală reface atmosfera sumbră de la început printr-un cumul de elemente care codifică neliniştea, singurătatea, moartea. Poezia este relevantă nu numai pentru sentimentele profund omeneşti pe care le transmite, pentru reacţia firească a ţăranilor faţă de război, ci şi pentru arta compoziţiei, trecerea de la un plan la altul făcîndu-se cu mijloace rafinate, ambiguitatea simbolurilor (*freamătul* datorat tunului sau clopotului ; *lupta* cu plumbi de zăpadă) delimitînd şi unificînd în acelaşi timp secvenţele.

Scanned with OKEN Scanner

DOROBANȚUL

Străcurați prin plumbi și săbii, dorobanții[1] drum deschid.
Inimoși s-azvîrl prin șanțuri și de-a valma sar pe zid.

Și era prin șanț perire și văzduhul tremura,
Iar dincolo, prin redută[2] moartea cea de veci era.

Tropot de picioare multe, fum și abur ca-ntr-un iad,
Vuiet cum îl fac prin baltă cei ce-alunecă și cad.[3]

Dar roiau mereu flăcăii răsăriți ca din pămînt,
Valuri ce-necau reduta, scufundîndu-se-n mormînt.

Unul singur în roirea de viteji, un dorobanț,
Zăbăvea trudit pe-o scară, răsărit și el din șanț.

Cei sosiți, cu scări, în juru-i își făceau în grabă rost
Și treceau urmîndu-i alții, iar el tot pe unde-a fost.

Apucase strîns cu dreapta parapetul[4], ca-n asalt,
Dar era prea slab, pesemne, zidul lunecos și nalt.

Iat-un căpitan, din urmă, aducînd în foc pe-ai lui.
Dă de el. — „Cu sîrg, băiete ! Ce-ntîrzii de nu te sui ?"

El abia-şi întoarce capul. — „N-am putere să mă urc.
Mă trudesc cu stînga numai ! Bată-l Dumnezeu de turc !“

— „Ţii în sîn, se vede, dreapta ! Pune dreapta ! N-o ţinea.“
— „Cum n-aş pune-o, şi-i sub scară ! Uite-o, stai să calci pe ea.“[5]

Ajutîndu-i căpitanul, el se-nalţă-ncet, încet,
Dă un chiot şi se-nalţă, răsărind pe parapet.

Vede jos încăierarea luptătorilor voinici,
Un amestec orb ca-n cuibul răscolitelor furnici.

El înalţă-n vînt chipiul, strig-un nume drag şi sfînt
Şi-apoi sare de pe ziduri, în redută şi-n mormînt.

Ea era pămînt al nostru, smuls din sufletul turcesc,
Şi voia şi el să moară pe pămîntul românesc ![6]

(din vol. CÎNTECE DE VITEJIE)

---

1 Ostaşi din infanteria română, recrutaţi din rîndul ţăranilor ; s-au umplut de glorie în timpul războiului de independenţă, fiind obiectul admiraţiei contemporanilor şi apărînd ca figuri centrale în poeziile lui V. Alecsandri din vol. *Ostaşii noştri*, în pictura lui N. Grigorescu etc.

2 Întăritură, loc de apărare înconjurat cu ziduri şi şanţuri.

3 Comparaţie neizbutită, deşi nu lipsită de un anume efect auditiv ; totuşi, în context, imaginea apare mai mult grotescă, venind în contradicţie cu conţinutul sobru, eroic al poeziei.

Scanned with OKEN Scanner

Mai reușită este comparația din versul anterior cu toate că și aceasta ni se pare extrem de comună și de convențională..

4 Perete din pămînt sau zid ridicat în fața unei redute.

5 Dialog de mare autenticitate ; scena a fost povestită de Coșbuc în *Războiul nostru pentru neatîrnare,* Buc., 1899, p. 144, unde dă întîmplarea ca reală, petrecută într-adevăr : „E de neuitat povestea spusă de un căpitan..." (vezi relatarea în *Prefață*).

6 Final patetic, plin de fior, care salvează, în parte, poezia. Dacă truda dorobanțului rănit de a ține pasul cu camarazii săi și a păși în redută este zugrăvită, în general, în culori palide, convenționale, gestul său ultim, expresie a sentimentului patriotic, este relatat simplu și firesc, direct, ceea ce mărește încărcătura emoțională a sfîrșitului poemului.

Scanned with OKEN Scanner

PE DEALUL PLEVNEI

E-n amurg. Pe deal bulgarul
Liniștit își mînă carul.[1]

Roțile nu știu că plînge
Dealul, pe-unde omul mînă;
Nu știu boii, că-n țărînă,
Pe-unde trec, e numai sînge.[2]

Noaptea-ncet, încet scoboară,
Lilieci prin aer zboară.

Pe-unde-a fost cumplire-odată
Doarme-acum întreaga fire,
Peste-un iad de zvîrcolire
Cade-o pace-ntunecată.[3]

Numai luna e pe lanuri —
Dar mai sus, pe sub rădanuri,[4]

Unde-a curs fierbinte plumbul,
Duhuri vin din vreme-n vreme,

Scanned with OKEN Scanner

Cît e noaptea-n dealuri geme
Şi se zbuciumă porumbul.[5]

(din vol. CÎNTECE DE VITEJIE)

---

1 Fiecare din cele trei distihuri care „prefaţează" catrenele încearcă să creioneze un tablou nocturn calm, liniştit, cam convenţional şi rece, în orice caz fără forţa de sugestie cu care Coşbuc şi-a compus celebrele pasteluri.

2 Evocarea jertfei celor căzuţi la Plevna, indirect, prin memoria pămîntului, a locului.

3 Antiteză forţată între *odată / acum* şi *iad / pace*.

4 Redan,-uri = fortificaţie, loc întărit.

5 Imagine mai bine găsită prin care tensiunea luptei şi neliniştea morţilor rămaşi pe cîmpul de luptă se transmit prin timp naturii înfiorate. Ideea, generoasă, nu se converteşte într-o mare poezie, deşi aici „se încearcă sublimarea sentimentului în atmosferă". (Mircea Tomuş, *Cincisprezece poeţi*, E.P.L., Buc., 1968, p. 72.)

Scanned with OKEN Scanner

DE PROFUNDIS

Pe sub dealurile Plevnei[1]
Doarme spaima și fiorul,
Soarele-și ascunde fața
Și-ngrozit se-ntoarce norul
Să se ducă-ntr-alte părți.
O, a fost acolo-n vale
Moarte și pierire-odată,
Iar amara ei cumplire
Scrisă vreme-ndelungată
Povesti-se-va prin cărți.

Umblă mai încet cu plugul,
Tu țăranule, cu grapa,
Poartă-te să dai țărîna
Mai deoparte-ncet cu sapa
Pe colnice[2] cu porumb —
Poate unde scurmi pămîntul
Tu să vezi că iese sînge,
Plugul tău să dezvelească
Vrun voinic ce-n groapă plînge
Zbuciumat de spăzi și plumb.

Au venit din munți cu soare
Și din văi întunecate

Au lăsat pustii acasă
Stîne și cîmpii și sate
Și-au trecut grozavul rîu.[3]
Moarte ! Tu aveai cu tine
Tot alaiul spaimei tale :
Spune tu, putut-ai, moarte,
Să oprești voinicii-n cale,
Să le pui mîniei frîu ?[4]

Pe sub dealuri pe la Plevna
Doarme spaima și fiorul —
Plin de grije și-n tăcere
Să străcoară călătorul
Prin pustiul loc de-omor.
Eu mă tem de-un semn, de-o șoaptă,
Căci din gropile tăcute
Vor ieși cei morți cu vuiet,[5]
Sute-n luptă iar cu sute,
Repetînd perirea lor !

(din vol. CÎNTECE DE VITEJIE)

---

1 Variațiune pe un ton mai solemn, cum indică și titlul, la *Pe dealul Plevnei.*

2 Dealuri, coline, luminișuri ; mijloacele poetice și atmosfera sînt aceleași, viața pașnică își desfășoară cursul normal, dar pămîntul păstrează amintirea prețului cu care aceasta a fost obținută.

3 Dunărea, asimilată aici rîului morții (Styxul) care desparte lumea noastră de lumea de dincolo.

Scanned with OKEN Scanner

4 Întrebare retorică cu funcție de subliniere a elanului patriotic și a setei de libertate a celor care și-au dat viața pentru independența țării.

5 Motiv predilect al poeziei de evocare istorică a lui George Coșbuc : resurecția celor morți, gata să se jertfească din nou pentru patria lor ; forța de evocare e aici infinit mai scăzută decît în *Moartea lui Gelu* și chiar decît în *Morțul de la Putna.*

Scanned with OKEN Scanner

CÎNTECUL REDUTEI

În redută[1]-numai lei ;
Uite-i, mă, başibuzucii,[2]
Eu de-aici le-aud papucii !
Dar mai mare peste ei
Cine mi-e ? Vrun Strîmbă-lemne ?[3]
Cică şi mai şi, pesemne,
Unul, Ciaca-Paca-Bei.

Cîte cinci pe-un ban să-i vinzi,
Că sînt tot oşteni pe-alesul,
De viteji le saltă fesul,
Pitulaţi pe după grinzi.
Se-ntind, nene, de căldură
De le-ajung genunchii-n gură —
Maşalà,[4] cu ei te prinzi ?

Ce te uiţi tu, că sînt goi ?
Aşa-i turcu-n viţejie,
Zvîrle haina ca să fie
Sprinten-foc, cînd e-n război.
Dîrdîiesc din dinţi, mă vere —
Lasă-i, mă, că-şi fac putere
Dinţilor, să muşte-n noi.[5]

Şi-ntr-o zi — să vezi acu —
Dete-Osman porunci să-i puie
Tălpilor la cizme cuie,
Şi-apoi, ce-o fi fost, ce nu,
Că sări pe băţ călare[6]
Şi-alergînd în fuga mare
Drept la Vadin-s-abătu.

Strig-Osman : — „Păsat[7] vă fac !
Încurcaţi pe-aicea treaba,
Şi-mi mîncaţi pilaf degeaba —
Vă tai ciorba, vă dezbrac !
Ahmet, Mahmet, cum te cheamă,
Tu cam tremuri, bag de seamă,
Sări, curînd, că-ţi vin de hac !“

Turcii, toţi, gîndeau : „Poftim !
Să dezbraci p-un gol ca napul —
Cu ce-şi bate paşa capul !“
Şi-i strigară : — „*Cioc selim !*“[8]
Dar temîndu-se de vorba
Că Osman le taie ciorba,
Au mai zis : — „Sărim, sărim !“

Şi-au sărit cei lei de turci
Care cum puteau mai iute :
Vin românii spre redute,
Şi să stai să-i mai încurci ?
Căpitanii-şi pierd şalvarii,
Fac mătănii ghinărarii,
Că-i la deal, şi-i greu să-i urci.

Noi strigam atunci din tun :
— „Ce fugiţi, ca-n groaza furcii ?

Scanned with OKEN Scanner

Nu vă vin din urmă turcii ![9]
Staţi, şi daţi-ne tutun."
Ei de stat n-au stat nici unul
Dar ne-au azvîrlit tutunul,
C-aşa-i turcul, suflet bun...

Acest cîntec îl făcui
Eu, căprarul Păvăloae,[10]
Stînd de strajă noaptea-n ploaie.
Şi gîndeam : „Tu rîzi şi spui,
Şi tu n-ai cămaşă-n spate !
Las' că prind pe-Osman, măi frate,
Şi-am să-mbrac cămaşa lui !"

(din vol. CÎNTECE DE VITEJIE)

---

1 Fortăreaţă, cetăţuie, loc întărit (v. şi nota 2 la p. 78).
2 Soldaţi turci, voluntari din trupele neregulate, vestiţi pentru cruzimea lor ; de reţinut apelativul familiar *mă*, căruia i se adaugă şi alte expresii populare şi familiare *(cică, pesemne, nene)* care dau tonul „cîntecului".
3 Personaj din basmele româneşti, perechea lui Sfarmă-Piatră, simboluri ale forţei fizice ; aici, prin raportarea la mai marele turcilor, imaginarul Ciaca-Paca-Bei, devine o sursă a comicului.
4 Bravo ! bine ! (turc) ; procedeul comic de bază aici este contradicţia dintre tonul laudativ dintr-un vers şi negarea totală a aprecierii în altul („oşteni pe-alesul" / „cîte cinci pe-un ban să-i vinzi" ; „viteji" / „pitulaţi" — adică ascunşi — etc.), sau din afirmarea unei stări de fapt şi negarea ei brutală imediat („se-ntind" / „genunchii-n gură")
5 Starea de plîns a turcilor prinşi de iarnă fără straie corespunzătoare îi procură autorului această reflecţie batjocori-

Scanned with OKEN Scanner

toare ; din nou tonul de adresare directă apare pregnant prin apelativele „tu", „mă, vere", „mă".

6 Conducătorul armatei turce apare într-o ipostază ridicolă, călărind un băţ.

7 Porumb sau mei măcinat mare ; aici ameninţare cu sensul de zdrobire, nimicire ; întreaga strofă gravitează în jurul unor noţiuni culinare orientale a căror prezenţă accentuează comicul, ştiut fiind că în timpul asediului ostaşii turci au dus lipsă de hrană.

8 Salut militar turcesc ; pentru a întregi atmosfera, Coşbuc foloseşte, mai sus, două nume proprii turceşti cu valoare generalizatoare.

9 Printr-o răsturnare de planuri, zicala românească a cărei sursă genetică se află tocmai în desele incursiuni turceşti pe pământul nostru comentează acum goana duşmanilor, obţinîndu-se astfel un paradox comic savuros.

10 Ca un alter-ego al poetului, procedeu devenit manieră în poezia coşbuciană, căprarul îşi compune cîntecul dovedind, în ciuda condiţiilor vitrege şi a lipsurilor, un nealterat, sănătos şi plin de vitalitate umor. Situat, în timp, la o distanţă convenabilă faţă de eveniment, Coşbuc poate să-l trateze „zîmbind a rîde".

Scanned with OKEN Scanner

POVESTEA CĂPRARULUI

Cînd ne-au respins de pe movilă,
Căzurăm mulți pe-acele lunci.
Și-ntreg un regiment atunci,
De ce-a văzut, a plîns de milă.[1]

În șiruri strînse și-mproșcînd
Necontenit cu foc mulțimea,
Se da-ndărăt dorobănțimea,
Loc turcilor pe șes făcînd.
Curgea și mult și iute focul,
Iar între-ai noștri și vrăjmași
Erau cel mult optzeci de pași[2]
Dar noi lăsam cu palma locul.

Și, iată[3]-n urma tuturor
Un biet căprar, avînd un frate
Ucis, s-opri să-l ieie-n spate,
Și-apoi spre șir porni cu zor.
Dar lunecînd pe iarba udă
Fiind și slab, căzu-n curînd,
Iar noi strigam să intre-n rînd ;
El a rămas nevrînd s-audă.

La ochi cu pușca l-am văzut,
Îngenuncheat acolo-n cale
Trăgînd spre-arapii[4] ce din vale
Veneau mereu. O, n-am crezut
Că omul în mînie poate
S-azvîrl-așa de mult omor,
Că plumbii-n deznădejdea lor
Curg rîu ! Dar azi le cred pe toate.[5]

Iar noi ne-depărtam mereu,
Și i-am strigat de-a multa oară
Că e nebun, că stă să moară,
Și că-i păcat de Dumnezeu.
Nevrînd să-l lase pe cîmpie,
Și să-l aducă neputînd,
El sta cu mortul, dus de-un gînd :
Străjer răzbunător să-i fie !

Dar turcii, vin, tot vin, un roi,
Și tot mai largi li-e-n urmă pasul —
Acum nici nu ne-aude glasul,
Acum el e pierdut de noi.
Treizeci de pași mai au nizamii,[6]
Au cincisprezece, zece-acum —
Și-așteptți pe-ai tăi, plîngînd pe drum,
Tu suflet pustiit al mamii ![7]

Dar iată-l, cade ! L-a lovit
Pesemne-un plumb din multa ploaie :
Pe spate-acum murind se-ndoaie.
Dar l-am văzut cum s-a-nvîrtit
Spre frate-său, căzînd deodată
Cu fața-n jos, părînd c-ar vra

Scanned with OKEN Scanner

Să-l apere pe mort așa —
Și-atunci coloana-naintată

A turcilor, sosind povoi
I-a și cuprins, urmîndu-și goana,
Și i-a-necat apoi coloana
Și nu i-am mai văzut apoi.
Înfiorat și-acum îmi bate
Cu jale inima, cînd scriu :
Strivit de turci, să mori de viu. [6]
Veghind la capul unui frate !

Cînd ne-am retras pe-acele lunci
Respinși de turci de la movilă,
Un regiment întreg, de milă,
A plîns de ce-a văzut atunci ![9]

(din vol. CÎNTECE DE VITEJIE)

---

1 Reluate în strofa finală, într-o formă ușor modificată, aceste prime versuri au menirea să capteze interesul, atenția cititorului pentru cele ce urmează a fi povestite de un participant la întîmplare ; astfel întreaga „poveste" stă sub semnul veridicității.

2 Detaliu spațial important pentru crearea impresiei de autenticitate, de fapt trăit, văzut aievea.

3 Procedeu de actualizare ; acțiunea este adusă în fața ochilor, vizualizată parcă.

4 Arabi, orientali, în general ; aici turci, otomani.

5 Implicarea naratorului din ce în ce mai activă în povestire.

6 Luptători în armata otomană ; din nou un detaliu spațial care întărește senzația de adevăr și, prin notarea precisă a

Scanned with OKEN Scanner

reducerii distanței dintre atacatori și paznicul neclintit al fratelui, sporește tensiunea dramatică a momentului.
7 Grija față de mama rămasă singură, neajutorată apare ca un leitmotiv în multe dintre poeziile de război ale lui Coșbuc (vezi *Rugămintea din urmă*); aici și un ecou din *Mama*, cu trimiteri, mai departe, spre *Moriță*.
8 Construcție riscată, cu sensul de a accepta moartea, de a te sacrifica cu bună știință.
9 Subiectul poemului apare într-o povestire în proză unde sînt prezente toate momentele tratate aici. Adrian Fochi este de părere că „poemul are la bază o tradiție auzită de poet de la vreun participant direct la evenimentele de la 1877/78" și că, urmărind cronologia publicării celor două piese, relația este „întîi poemul, apoi tradiția în proză". „Coșbuc nu urmărește aici să exalte vitejia ostașului, sau numai vitejia lui, ceea ce l-a interesat, în primul rînd, a fost să pună în lumină acea «frumoasă pildă de iubire frățească» motiv poetic universal, pentru care a aflat un elocvent exemplu în întîmplările din războiul pentru neatîrnare. (...) Coșbuc notează reacțiile sufletești, etern umane, ale soldatului, fie că e vorba de fratele deznădăjduit, fie că e vorba de masa întreagă de ostași, plasîndu-se, așa cum bine a arătat C. Dobrogeanu-Gherea, pe poziția morală a țăranului participant la război. El nu uită, nici o clipă, că soldatul e în primul rînd om, de aceea toată producția lui de acest fel este superioară celei a lui V. Alecsandri. La fel vitejia nu este în raport cu automatismele vieții militare, ci cu structurile de bază ale sufletului omenesc. Astfel, poemul este lipsit de retorism gol și declamator, înscriindu-se printre cele mai reușite din ciclul de poeme eroice scrise de el." (Adrian Fochi, *G. Coșbuc și creația populară*, „Universitas", Edit. Minerva, Buc., 1971. p. 168.)

Scanned with OKEN Scanner

O SCRISOARE DE LA MUSELIM-SELO

Măicuță dragă, cartea mea
Găsească-mi-te-n pace !
Pe aici e vînt și vreme grea,
Și-Anton al Anei zace
De patru luni, și-i slab și tras,
Să-l vezi, că-ți vine plînsul,
Că numai oasele-au rămas
Și sufletul dintr-însul.

Apoi, să știi c-a fost război
Și moarte-aici, nu șagă
Căzeau pe dealuri, dintre noi,
Ca frunza, mamă dragă.
Și-acolo-n deal, cum fulgera,
Un plumb simții că vine
Și n-avu loc, cît larg era.
Decît în piept la mine.

Mi-e bine-acum, și-așa socot
Că nu va trece luna
Și-oi fi scăpat de-aici de tot.
Dar vezi, te rog de una !

Să nu mai faci cum ai făcut
S-aduni la tine satul,
De veselă că ţi-ai văzut
Acasă iar băiatul !

Să vezi pe-aici şi ciungi şi-ologi ![4]
Hristos să-i miluiască !
Tu mergi la popa-n sat să-l rogi
O slujbă să-mi cetească.
Puteri de nu vei fi avînd
De plată, vorbă-i lasă,
Că-i voi lucra o zi, oricînd
La-ntorsul meu acasă.

Pe Nuţu vi-l lăsasem mic,
Cu creştetul cît masa —
O fi acum ştrengar voinic
Şi vă răstoarnă casa ?
Făcutu-i-aţi şi lui la fel
Căciulă, cum am vrut-o ?
Aveam o piele-n pod, de miel,
Doar nu veţi fi vîndut-o ?

Nevestei mele să-i mai spui
Să-mi cumpere o coasă,
Cea veche nu ştiu este-ori nu-i
Şi-o fi acum şi roasă
De cînd rugina scurmă-n ea,
Să-mi văd, o, dare-ar Sfîntul,
Cum cade iarba-n faţa mea
Şi-mi bate-n plete vîntul ![5]

Ea lupte-se cum biet o şti,
C-aşa ne dete soartea,

Scanned with OKEN Scanner

Că și noi ne-am luptat pe-aci
Cu greul și cu moartea ;
Dar l-a ajuns și pe harap[6]
Blestemele și plînsul,
Că noi i ne-am ținut de cap
Și-ntrarăm după dînsul.

Și i-am făcut, măicuță, vînt !
L-am scos de tot din țară,
Măcar stetea pe sub pămînt
Și nu ieșea pe-afară.
Și-am prins și pe-mpăratul lor
Pe-Osman nebiruitul[7]
Că-l împușcase-ntr-un picior
Și-așa i-a fost sfîrșitul.

Păi, ne ținea pesemne proști,
Să-și joace hopa-tropa,
Că nu putem să batem oști !
Dar poate taica popa
V-a spus de prin gazeturi tot —
El cum și-a dat juncanii ?[8]
Acum i-aș cumpăra, să pot,
Dar nu mai am, azi, banii.

Mă doare-n piept, dar nu să țip,
Și-așa mi-e dor de-acasă,
Și-aș vrea să plec; dar nu e chip
Că vodă nu mă lasă.
Dar uite, nu e nu știu cît
O lună chinuită,
Și-o să te strîng de după gît,
Măicuța mea iubită...[9]

Scanned with OKEN Scanner

Că și noi ne-am luptat pe-aci
Cu greul și cu moartea ;
Dar l-a ajuns și pe harap[6]
Blestemele și plînsul,
Că noi i ne-am ținut de cap
Și-ntrarăm după dînsul.

Și i-am făcut, măicuță, vînt !
L-am scos de tot din țară,
Măcar stetea pe sub pămînt
Și nu ieșea pe-afară.
Și-am prins și pe-mpăratul lor
Pe-Osman nebiruitul[7]
Că-l împușcase-ntr-un picior
Și-așa i-a fost sfîrșitul.

Păi, ne ținea pesemne proști,
Să-și joace hopa-tropa,
Că nu putem să batem oști !
Dar poate taica popa
V-a spus de prin gazeturi tot —
El cum și-a dat juncanii ?[8]
Acum i-aș cumpăra, să pot,
Dar nu mai am, azi, banii.

Mă doare-n piept, dar nu să țip,
Și-așa mi-e dor de-acasă,
Și-aș vrea să plec; dar nu e chip
Că vodă nu mă lasă.
Dar uite, nu e nu știu cît
O lună chinuită,
Și-o să te strîng de după gît,
Măicuța mea iubită...[9]

Scanned with OKEN Scanner

Așa mi-a spus Ion să-ți scriu,
Iubească-ți-l pămîntul !
Și-am tot lăsat, pîn-a fost viu,
Și-mi ține acum cuvîntul.
Să te mîngîie Dumnezeu,
C-așa e la bătaie —
Și-am scris această carte eu
Căprarul Nicolae.[10]

(din vol. CÎNTECE DE VITEJIE)

---

1 Formulă introductivă, tipică stilului epistolar ; „carte" apare aici cu sensul de „scrisoare", ca și la Eminescu („Nu din vorbe, ci din carte" etc.) ; țăran fiind, autorul scrisorii începe cu informațiile despre vreme și apoi despre un consătean, amînînd cît poate comunicarea veștilor despre propria lui stare. Se poate citi aici nu numai nota optimistă tipică țăranului aflat la greu, dar și o mare delicatețe sufletească, ascunzîndu-li-se celor dragi ceea ce ar putea să-i rănească. Se poate face o paralelă cu poezia *Mama* de N. Labiș în care, de data aceasta, mama este aceea care îi ascunde fiului plecat toate necazurile și greutățile, lăsîndu-l să creadă, din scrisori, că totul este bine acasă.

2 Șagă = glumă ; comparația de mai jos aparține tot universului țărănesc.

3 Rănirea însăși este anunțată printr-o frază meșteșugită, care ascunde brutalitatea faptului într-o notă de umor trist.

4 Aproape fiecare strofă prezintă o construcție contrapunctică, realităților cîmpului de luptă opunîndu-li-se (alteori juxtapunîndu-li-se) imagini din viața satului, a familiei, a celor apropiați.

Scanned with OKEN Scanner

5 Dorul de casă, de copil, de soție pare să fie dominat de dorința reîntoarcerii la muncă, la îndeletnicirile pașnice de înainte de război.
6 Nume disprețuitor pentru otomani.
7 Comandantul oștilor turcești la Plevna, rănit într-adevăr la picior și făcut prizonier de armata română.
8 Revenire la grijile casnice, după ce sufletul luptătorului se aprinsese de bucuria victoriei.
9 Strofa cu cea mai mare încărcătură emoțională din întregul poem, tocmai prin firescul expresiei ; prin căldura dragostei filiale, prin înțelegerea înțeleaptă a comandamentelor momentului. Pentru prima dată răzbate un accent mai dureros, reprimat imediat ; durerea fizică este oricum copleșită de cea sufletească (dorul de casă). Din nou grija pentru cei rămași în sat este mai puternică decît propria lui durere.
10 Cu atît mai șocant și mai tragic apare finalul, anunțînd moartea unui anonim (Ion) prin cuvintele simple, bine simțite, lipsite de orice emfază, ale altui anonim (Nicolae). Adoptînd aici maniera scrisorilor populare în versuri, specie folclorică binecunoscută în Transilvania, ca și în celelalte ținuturi românești, Coșbuc dovedește o perfectă stăpînire a procedeelor stilului epistolar popular, la care se adaugă finalul neașteptat. „Poetul are o știință a compoziției surprinzătoare. Totul pare pregătit pentru un final optimist. Eroul crede, într-adevăr, în reîntoarcerea sa acasă și din această duioasă și ingenuă autoiluzionare provine lirismul poemului. Sfîrșitul șochează, în stil coșbucian ; reprezintă o întoarcere bruscă de perspectivă“ (P. Poantă).

Scanned with OKEN Scanner

5 Dorul de casă, de copil, de soţie pare să fie dominat de dorinţa reîntoarcerii la muncă, la îndeletnicirile paşnice de înainte de război.
6 Nume dispreţuitor pentru otomani.
7 Comandantul oştilor turceşti la Plevna, rănit într-adevăr la picior şi făcut prizonier de armata română.
8 Revenire la grijile casnice, după ce sufletul luptătorului se aprinsese de bucuria victoriei.
9 Strofa cu cea mai mare încărcătură emoţională din întregul poem, tocmai prin firescul expresiei ; prin căldura dragostei filiale, prin înţelegerea înţeleaptă a comandamentelor momentului. Pentru prima dată răzbate un accent mai dureros, reprimat imediat ; durerea fizică este oricum copleşită de cea sufletească (dorul de casă). Din nou grija pentru cei rămaşi în sat este mai puternică decît propria lui durere.
10 Cu atît mai şocant şi mai tragic apare finalul, anunţînd moartea unui anonim (Ion) prin cuvintele simple, bine simţite, lipsite de orice emfază, ale altui anonim (Nicolae). Adoptînd aici maniera scrisorilor populare în versuri, specie folclorică binecunoscută în Transilvania, ca şi în celelalte ţinuturi româneşti, Coşbuc dovedeşte o perfectă stăpînire a procedeelor stilului epistolar popular, la care se adaugă finalul neaşteptat. „Poetul are o ştiinţă a compoziţiei surprinzătoare. Totul pare pregătit pentru un final optimist. Eroul crede, într-adevăr, în reîntoarcerea sa acasă şi din această duioasă şi ingenuă autoiluzionare provine lirismul poemului. Sfîrşitul şochează, în stil coşbucian ; reprezintă o întoarcere bruscă de perspectivă“ (P. Poantă).

Scanned with OKEN Scanner

RAPORT[1]

(Luarea Griviței; la 30 august 1877)

La ceasul trei pornirăm iuți,
Dar ne-am întors în văi bătuți.

Din nou am dat asalt erou,
Dar ne-am întors bătuți din nou.

De-al treilea rînd deschis-am drum,
Dar n-am bătut-o nici acum.

Ne-am dus de-a patra oar-apoi
Și-acum răzbim și-i batem noi.[2]

Ne-ar fi fost rușine-amar
De ne-am fi dus și-acu-n zadar.

(din vol. VÎNTECE DE VITEJIE)

---

1 În deplin acord cu titlul, sînt date detalii ale acțiunii militare în cursul căreia a căzut Griviția.
2 Chiar bucuria izbînzii este consemnată pe un ton foarte reținut, în concordanță cu tonul general al poeziei care transmite senzația de autenticitate, de fapt văzut și trăit.

Scanned with OKEN Scanner

***

EX OSSIBUS ULTOR![1]

A fost un tînăr împărat[2]
De la mișei[3] a smuls averea
Și-a smuls de la tirani puterea
Și mulți nebuni a spînzurat.
Dar patru inși vorbind în șoapte
L-au dus în giulgiuri[4] învălit
Și-n codru cel mai tăinuit
L-au îngropat tîrziu în noapte.

Cei tari au zis: „A fost mișel!
Ne-a prigonit prea multă vreme."
Iar popii fulgerau blăsteme
În cei ce mai vorbeau de el:
Nici voie să-și cernească portul,
Nici drept să-l plîngă n-au avut,[5]
Și niciodată n-au știut
În ce pămînt le doarme mortul.

Și nu vor ști! Căci groapa lui
În blăstemat pămînt s-ascunde.
Nici soare-acolo nu pătrunde,
Nici plîngerile nimărui.
Jurat-a iadul să-ngrădească
Cu nopți de veci acest mormînt;

Scanned with OKEN Scanner

Iar brazii tac, că nici un vînt
Nu-i clatină ca să vorbească,[6]

Dar noaptea-n zare, uneori,
Cînd e furtună-n depărtare,
La margini de-orizont răsare
Un fulger[7] alb, tîrziu spre zori,
Și-ntr-una spre pădure arată
Și scapără spre ea mereu;
E, parc-arată Dumnezeu
Spre groapa cea de veci uitată.

Iar într-o noapte va lovi!
Și spintecată de lumină
Fugi-va noaptea cea haină,
Și brazii-n flacări[8] or vorbi:
Și-atunci, cu fulgerul tovarăș,
Ieși-va mortul împărat,
Și-n iadul lor, de-unde-au plecat,
S-or prăbuși tiranii iarăș.[9]

(din vol. BALADE ȘI IDILE)

---

1 Ultima parte a unui vers din *Eneida* de Virgiliu, pe care poetul a tradus-o în românește: *Exoriare aliqui nostris ex ossibus ultor!* (Răzbunător al meu, cine vei fi, răsari din cenușa-mi!).

2 Formulă tipică de basm, prin care poemul ne trimite spre vremuri imemorabile, proiectînd întreaga „poveste" în mit.

3 Mișei, oameni de nimic; adversarii tînărului împărat sînt prezentați generic, mai mult prin referire la datele lor morale decît la cele fizice.

Scanned with OKEN Scanner

4 Pînză albă cu care se acoperă de obicei mortul ; într-o atmosferă plină de mister se petrece nelegiuirea.
5 Încercînd să-l facă uitat pe cel căruia îi luaseră viața, dușmanii „cei tari" au impus poporului interdicții violentînd tradiția.
6 Taina pare să fie păstrată, locul îngropării fiind inaccesibil, marcat cu semnele răului, ale întunericului.
7 Simbol frecvent în poezia lui Coșbuc, nume al unui personaj legendar *(Moartea lui Fulger)*
8 Antiteza bine/rău se realizează prin mijloace simple, dar sugestive (noapte/lumină ; noapte/flăcări).
9 Trecute prin filtrul timpului, faptele istorice se esențializează și devin mituri. În acest mit al întoarcerii izbăvitoare a eroului (tratat de Coșbuc și în alte poeme) accentul cade în egală măsură pe ce a fost și pe ce va să fie.

Scanned with OKEN Scanner

„...Căci pentru Coşbuc viaţa este o luptă neîntreruptă, grea, pe care nu trebuie să o discuţi, ci s-o accepţi eroic. Ea este o *datorie grea* sau chiar *un chin răbdat*, pe care trebuie să-l suporţi cu bărbăţie pînă în ultima clipă. Aşa face strămoşul Decebal care, cu toate că spune după legea lui : *E rău destul că ne-am născut*, luptă eroic pînă în ultima clipă : *Dar nu-i tot una leu să mori/ Ori cîne-nlănţuit.* Coşbuc preamăreşte eroismul şi înfierează cu străşnicie laşitatea : *E tragedie-năl-ţătoare / Cînd biruiţi oşteniі mor.*

O astfel de „tragedie-nălţătoare" a cîntat el în *Moartea lui Fulger* şi în *Decebal către popor*, două din cele mai puternice poeme ale lui. Lupta eroică e totdeauna măreaţă, fie că se termină cu o înfrîngere, fie cu o biruinţă. În cazul întîi e o „tragedie-nălţătoare", ca-n cele două poeme amintite, în al doilea avem „eroi de epopee" ca-n *Paşa Hassan* unde Mihai ia proporţii homerice.

Firește că poetul nu preamărește pe erou pentru orice luptă, ci pentru aceea pe care o duce pentru semenii săi, pentru eliberare, pentru dreptate.

El n-a cîntat apoi numai eroismul spectaculos al conducătorilor de oaste, al lui Fulger, Decebal, Gelu sau Mihai, ci şi eroismul omului simplu. Să ne gîndim la cele mai realizate din poeziile închinate Războiului de Independenţă. A cîntat apoi ca nimeni altul lupta colectivă, eroică a maselor,

împotriva cotropitorilor, a opresorilor, a exploatatorilor. Să ne gîndim la *Cîntec barbar*, *In opressores*, *Noi vrem pămînt.*

(ION BREAZU, *Un cîntec eroic al vieții*, în *Studii de literatură română și comparată*, I, Edit. Dacia, Cluj, 1970, p. 567—568).

„În *Cîntece de vitejie*, volum apărut în 1904, Coșbuc și-a strîns poeziile cu temă eroică publicate după 1896, introduse, unele, ulterior în *Ziarul unui pierde-vadă*. O parte din aceste bucăți sînt ode și imnuri. În versurile lor freamătă înflăcărate sentimente patriotice, exprimate cu energie și, uneori, cu patos liric. Asemenea poezii au educat multe generații tinere și educă și azi tineretul în spiritul iubirii de țară. Multe dintre ele se mențin însă în limitele corectitudinii, ale unei versificații cuminți. (....)

Multe dintre poeziile adunate în *Cîntece de vitejie* au ca sursă de inspirație eroismul poporului român în războiul pentru independență. Astfel, în *Povestea căprarului*, bunăoară, se aduce cinstire unui ostaș ce rezistă dușmanului, cu îndîrjire, pînă la ultima suflare. Nici această piesă, nici multe altele nu conțin însă temperatura pasională ce stăpînește creația majoră a poetului. Narațiunea curge, de regulă, uniform, cuminte, fără învîrtejiri în momentele esențiale, fără să dea naștere unor viziuni impunătoare. Se vede că poetul nu cunoștea războiul.

Tablourile pe care le plăsmuiește sînt livrești, lipsindu-le pulsația trăirii concrete. Deseori ni se înfățișează scene de operetă, ca de pildă în *Dorobanțul : Tropot de picioare multe, fum și abur ca-ntr-un iad. / Vuiet cum îl fac prin baltă cei ce-alunecă și cad. // Dar roiau mereu flăcăii răsăriți ca din pămînt, / Valuri ce-necau reduta, scufundîndu-se-n mormînt.*

Scanned with OKEN Scanner

Ororile războiului nu sînt ocolite, dar modul în care apar ține de acea reprezentare convențională împotriva căreia se pronunța, cu verva impetuoasă ce-l caracteriza, Camil Petrescu.

(DUMITRU MICU, *George Coșbuc*, Edit. Tineretului, București, 1966, p. 88—89).

„În intenția de a realiza o epopee națională. Coșbuc cuprinde o mare perioadă din istoria poporului român, respectiv de la daci pînă la războiul de independență. Eroicul se manifestă diversificat în acest spațiu, neexistînd însă o preocupare expresă pentru fixarea unei tipologii anume a eroului autohton. O dimensiune generală se constată totuși : fie că e vorba de eroul-filozof, de legislator, de voievolul medieval ori de eroul anonim popular, comună le rămîne tuturor umanitatea. Toți sînt aduși într-un spațiu de familiaritate, lipsiți fiind de aura mitică, de legendar. (...)

Cu adevărat important rămîne însă faptul că, pe lîngă unele accente profetice din *Decebal către popor*, *Moartea lui Gelu* ori *„Un cîntec barbar*, Coșbuc se află cu aceste poezii istorice în actualitate. Creația sa patriotică are în contemporaneitate și un sens politic. (...)

„Unele poezii, anecdotice în fond închipuie conflicte puternice, coborînd din tragedia clasică, precum acela dintre datorie și pasiune în *Ștefăniță-vodă* sau *Voichița lui Ștefan*. Cu toate că unui asemenea conflict îi lipsește tensiunea, rezolvarea lui fiind exterioară, trebuie apreciată această încercare a poetului de a căuta în istorie destine exemplare și de a urca eroismul pînă la esențele tari ale liricii profetice, depășind messianismul puțin retoric al pașoptiștilor în general, sau patriotismul cam ornat al lui Alecsandri, în special. Cel puțin în unele poeme, Coșbuc devansează suflul puternic al

Scanned with OKEN Scanner

lui Goga, ca în celebrul *Un cinte barbar*, unde blasfemicul capătă proporţii halucinante, de apocalipsă." (...)

„În 1904 apar *Cintece de vitejie*, o evocare a războiului nostru de independenţă, lucru pe care poetul îl făcuse şi în proză, dar de pe poziţii monarhiste. Asociate cu *Ostaşii noştri*, volumul pe aceeaşi temă al lui Vasile Alecsandri „cîntecele" acestea au trecut aproape integral pe seama istoriei literare. Criticii le-au privit cu suspiciune. Pe urmele lui Călinescu, care îl ridiculizase pe Alecsandri pentru modul idilic în care vede războiul, Dumitru Micu, de exemplu, demască convenţionalitatea majorităţii poeziilor, atmosfera lor de operetă. Un cercetător mai recent, D. Vatamaniuc, dimpotrivă, caută superioritatea lui Coşbuc prin aceea că el «cîntă oameni cu o existenţă foarte concretă, în care se întîlnesc întîmplări mai ales tragice şi o mulţime de situaţii» (Cf. *G. Coşbuc. O privire asupra operei literare*, E.P.L., 1967, pag. 175). Desigur, la Coşbuc percepţia războiului rămîne exterioară ; războiul e văzut ca o necesitate istorică. E nedrept, prin urmare, să opunem o asemenea viziune celei a lui Camil Petrescu, să spunem. Coşbuc aparţine altui secol, pentru care războiul nu devenise încă o catastrofă universală ; era mai degrabă un mod de exaltare a eroismului. Originalitatea lui Coşbuc constă în faptul că îl priveşte din perspectiva eroului anonim."

(PETRU POANTĂ, *Poezia lui George Coşbuc*, *Edit.* Dacia, Cluj, 1976, p. 120 ; 122 ; 127 ; 129).

„Versul prevestitor din *Pentru libertate* va căpăta în alte poeme un ton mai aspru, strigătul disperat al robiei devenind strigăt de luptă. Nicăieri mai mult ca în aceste poezii, „energetismul" poeticii coşbuciene, despre care vorbea Şuluţiu, nu

Scanned with OKEN Scanner

este mai elocvent. Chipul „palid și fugar" al omului mărunt, neamestecat în lupte politice, mereu tăcut și interiorizat, neaspirînd niciodată la funcții cetățenești, se regăsește în poezie într-o statură fermă de tribun, cu glas răsunător, ursit să răscolească masele, gata de martiraj în numele alor săi. Consecvent concepției vitaliste din *Moartea lui Fulger*, poetul are conștiința menirii sociale a cuvîntului său : *Tu ai pe-ai tăi ! De n-ai pe nimeni, / Te lupți pe seama tuturor.*

O temă predilectă este istoria luptelor dintre daci și romani, evocînd curajul și temeritatea dacilor în fața iureșului covîrșitor al legiunilor romane. Dar alegoria e transparentă și *Decebal către popor* devine un poem fulminant de chemare la luptă a românilor din Ardealul subjugat. Dragostea de pămînt a țăranului asuprit și hotărîrea de a-și apăra drepturile strămoșești se exprimă cu vitalitate nemărginită, gata de a înfrunta Dumnezeirea. (...)

Coșbuc nu va mai regăsi tonul acesta. Dezrădăcinat din Ardeal, poezia lui se va stinge încet, ca și glasul lui Goga de după 1918. *(Acesta-i un cîntec de bard obosit / De bard din pămîntul uitării.)*

Versurile despre războiul de independență sînt ocazionale și au ceva din artificialitatea poeziei lui Alecsandri. Puține poeme cuprind emoție adevărată și pot să se desprindă din jocul viu, dar nesemnificativ al cuvintelor. Printre ele *O scrisoare de la Muselim-Selo*, compunere didactică remarcată prin expresia familiară și prin sugestia gingașă a vieții de liniște și pace de la sat. Din baladele cu subiect național se poate reține *Pașa Hassan*, îndeosebi pentru vitalitatea verbului și expresivitatea hiperbolei."

(ION VASILE ȘERBAN, *Postfața* la George Coșbuc, *Poezii*, col. Arcade, Edit. Minerva, Buc., 1971, p. 347 ; 349).

Scanned with OKEN Scanner

„Capitolul baladelor istorice coşbuciene ni-l arată pe autorul lor înscris mai mult pe direcţia fructificată de Hasdeu, decît pe cea a lui Bolintineanu sau Alecsandri. Ca şi predecesorul său, poet ocazional, atras îndeosebi de figura şi aventurile boierului moldovean Moţoc, autorul baladei *Paşa Hasan* urmăreşte spectaculosul dramatic, anecdotica şi poanta finală. Viziunea lirico-meditativă, convertită în atmosfera aparte, pronunţat romantică a lui Bolintineanu lipseşte, după cum lipseşte pulsul de epopee al marilor desfăşurări istorice, surprins de Alecsandri."

(MIRCEA TOMUŞ, *Poezia lui George Coşbuc*, în vol. *Cincisprezece poeţi*, E.P.L., Buc., 1968, p. 71).

Scanned with OKEN Scanner

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

I. EDIȚII

Balade și idile, Edit. Socec, Buc. 1893 (ediții îngrijite de poet apar în anii 1897, 1902, 1907, 1912, 1916, 1918).

Fire de tort, Edit. C. Sfetea, Buc., 1896 (ediții îngrijite de poet apar în anii 1898, 1905, 1910, 1914, 1915, 1918).

Ziarul unui pierde-vară, Versuri, Edit. Socec, Buc., 1902 (ediții îngrijite de poet apar în anii 1909, 1916).

Cîntece de vitejie, Buc., 1904 (ediții îngrijite de poet apar în anii 1908, 1914).

Poezii I—II. Prefața de Dumitru Micu. E.S.P.L.A., Buc., 1953, (col. Clasicii români).

Opere alese, Ediție îngrijită și prefață de Gavril Scridon, Vol. I; E.P.L., Buc., 1966 ; vol. II, Edit. Minerva, Buc., 1971, vol. III, 1977, vol. IV, 1979 (col. „Scriitori români").

Fire de tort, Cîntece de vitejie, vol. I—II. Prefață de Mircea Tomuș, E.P.L. (col. B.P.T.), Buc., 1966.

Poezii. Postfață de Ion Vasile Șerban, Seria „Arcade", Edit. Minerva, Buc., 1971.

Poezii ; Prefață, note și glosar de Gavril Scridon, col. Lyceum, Edit. Albatros, Buc., 1971.
Cintece de vitejie. Postfață de Ion Rotaru, seria „Arcade, Edit. Minerva, Buc., 1977.
Poezii alese. Antologie și postfață de Laurențiu Ulici, seria „Arcade", Edit. Minerva, Buc., 1979.

II. STUDII CRITICE

C. Dobrogeanu-Gherea, *Poetul țărănimii*, în *Studii critice*, vol. III, 1897, p. 241—390 (sau în alte ediții).
G. Călinescu, *Istoria literaturii române de la origini pînă în prezent*, 1941, p. 516—523.
Vladimir Streinu, *George Coșbuc*, în vol. *Clasicii noștri* ; 1943, (reeditat la Edit. Tinereului, Buc. 1969, p. 211—230).
D. Micu, *George Coșbuc* (Micromonografii), Edit. Tineretului, Buc., 1966.
Octav Șuluțiu, *Introducere în opera lui George Coșbuc*, Edit. Minerva, Buc., 1970.
G. Scridon, *George Coșbuc*, în *Istoria literaturii române*, vol. III, Edit. Acad., Buc., 1973, p. 782—801.
P. Poantă, *Poezia lui George Coșbuc*, Edit. Dacia, Cluj-Napoca, 1976.
Lucian Valea, *Coșbuc. În căutarea universului liric*, Edit. Albatros, Buc., 1980.

Scanned with OKEN Scanner

Poezii ; Prefață, note și glosar de Gavril Scridon, col. Lyceum, Edit. Albatros, Buc., 1971.
Cîntece de vitejie. Postfață de Ion Rotaru, seria „Arcade, Edit. Minerva, Buc., 1977.
Poezii alese. Antologie și postfață de Laurențiu Ulici, seria „Arcade", Edit. Minerva, Buc., 1979.

II. STUDII CRITICE

C. Dobrogeanu-Gherea, *Poetul țărănimii*, în *Studii critice*, vol. III, 1897, p. 241—390 (sau în alte ediții).
G. Călinescu, *Istoria literaturii române de la origini pînă în prezent*, 1941, p. 516—523.
Vladimir Streinu, *George Coșbuc*, în vol. *Clasicii noștri* ; 1943, (reeditat la Edit. Tinereului, Buc. 1969, p. 211—230).
D. Micu, *George Coșbuc* (Micromonografii), Edit. Tineretului, Buc., 1966.
Octav Șuluțiu, *Introducere în opera lui George Coșbuc*, Edit. Minerva, Buc., 1970.
G. Scridon, *George Coșbuc*, în *Istoria literaturii române*, vol. III, Edit. Acad., Buc., 1973, p. 782—801.
P. Poantă, *Poezia lui George Coșbuc*, Edit. Dacia, Cluj-Napoca, 1976.
Lucian Valea, *Coșbuc. În căutarea universului liric*, Edit. Albatros, Buc., 1980.

Scanned with OKEN Scanner

CUPRINS

Tabel cronologic . . . . . V.
PREFAȚĂ XIII
Notă asupra ediției XLIX

CÎNTECE DE VITEJIE

* Decebal către popor 3
Podul lui Traian 7
Un cîntec barbar 11
Moartea lui Gelu 16
Carol Robert 24
Mortul de la Putna 30
Golia ticălosul 34
Pașa Hassan 38
Ștefăniță Vodă 44
Cetatea Neamțului 49
Oltenii lui Tudor 60

**Rugămintea din urmă *(după Lermontov)* 63
Trei, Doamne, și toți trei 68
Crăciunul în tabără *(Pe cîmpia Smîrdanului, 1877* 73
Dorobanțul 77
Pe dealul Plevnei 80
De profundis 82
Cîntecul redutei 85
Povestea căprarului 89
O scrisoare de la Muselim-Selo 93
Raport *(Luarea Griviței, la 30 august 1877)* 98
***Ex ossibus ultor ! 99

Aprecieri critice 102
Bibliografie selectivă 108

Scanned with OKEN Scanner

GRIG

Seria de TEXTE COMENTATE-Lyceum
are menirea să contribuie
la înțelegerea și interpretarea
operelor fundamentale
din tezaurul literaturii române
și universale,
oferind modele de analiză literară.
Această serie utilizează texte
reproduse după ediții definitive,
încorporînd fie o singură lucrare,
fie o riguroasă selecție
din creația aceluiași scriitor.
Aparatul critic este alcătuit
dintr-o amplă analiză a textului ales,
note de subsol,
cu indicarea pasajelor interesante
pentru dezvoltarea conflictului,
caracterizări ale personajelor etc.,
tabele sinoptice, o bibliografie
și un capitol de referințe critice.

Lei 3,50

Scanned with OKEN Scanner